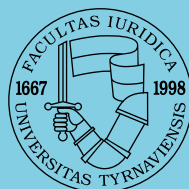

DIES IURIS TYRNAVIENSES
Trnavské právnické dni

TRADIČNÉ A NETRADIČNÉ V PRÁVE

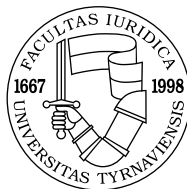
Postavenie osôb bez štátnej príslušnosti

Zborník príspevkov z vedeckej konferencie
Trnava 2024

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

Zborník je výstupom z medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni „TRADIČNÉ A NETRADIČNÉ V PRAVE“, Konaného v dňoch 26. až 27. septembra 2024 v Trnave.

Vedecká konferencia „Postavenie osôb bez štátnej príslušnosti“ bola organizovaná v rámci projektu VEGA č. 1/0635/22 „Štátne občianstvo vo svetle medzinárodných a európskych právnych princípov a štandardov“

Trnava 2024

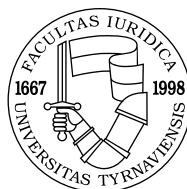
DIES IURIS TYRNAVIENSES

Trnavské právnické dni
26. – 27. september 2024

TRADIČNÉ A NETRADIČNÉ V PRÁVE

Postavenie osôb bez štátnej príslušnosti

Zborník príspevkov z vedeckej konferencie
26. september 2024
Trnava, Slovenská republika

Právnická fakulta
Trnavskej univerzity v Trnave
2024

LANTAJOVÁ, D. (ed.) a kol.: *Postavenie osôb bez štátnej príslušnosti*, Trnava, Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2024 – 118 s. ISBN 978-80-568-0712-5

Recenzenti:

doc. JUDr. Jozef Valuch, PhD.

JUDr. Elena Júdová, PhD., univ.doc.

Za obsah a jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori. Názory a stanoviská prezentované v jednotlivých príspevkoch sú ich osobnými vedeckými názormi a stanoviskami

Tento zborník vznikol ako výstup v rámci projektu VEGA č. 1/0635/22 „Štátne občianstvo vo svetle medzinárodných a európskych právnych princípov a štandardov“

© Autori, 2024

ISBN 978-80-568-0712-5

Obsah

Predhovor	8
Ochrana práv osôb vysídlených v dôsledku zvyšovania hladiny morí prostriedkami medzinárodného práva verejného vrátane medzinárodnej právnej úpravy apolitizmu <i>prof. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.</i>	11
Sukcesia štátov a postavenie osôb bez štátnej príslušnosti <i>doc. JUDr. Dagmar Lantajová, PhD.</i>	46
Postavenie osôb bez štátnej príslušnosti v dôsledku rozpadu SFRJ <i>JUDr. Eubica Masárová, PhD.</i>	65
Právne postavenie osôb bez štátnej príslušnosti v Slovenskej republike <i>JUDr. Miroslava Mittelmannová</i>	78
Kde sa končia mapy, začína neistota – práva detí v <i>de facto</i> štátoch <i>doc. PhDr. JUDr. Lilla Garayová, PhD., LL.M.</i>	87
K otázke určovania osobného štatútu utečencov <i>Mgr. Bc. Martin Bulla, PhD.</i>	101

PREDHOVOR

Katedra medzinárodného práva a európskeho práva Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave zorganizovala dňa 26. septembra 2024 vedeckú konferenciu s názvom „Postavenie osôb bez štátnej príslušnosti“, ktorá bola súčasťou medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni s hlavnou témou „Tradičné a netradičné v práve“. Keďže je to už tretia konferencia, ktorú sme zorganizovali v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0635/22 „Štátne občianstvo vo svetle medzinárodných a európskych právnych princípov a štandardov“, aj naša hlavná téma konferencie sa týkala otázky štátneho občianstva, tentokrát sme sa zamerali na osoby bez štátnej príslušnosti a ich právne postavenie v rámci medzinárodného, európskeho ako aj vnútroštátneho práva.

Štátne občianstvo je právny vzťah medzi fyzickou osobou a konkrétnym štátom, medzi ktorými existuje skutočný, trvalý, užší faktický vzťah, tzv. genuine link. Obsahom tohto vzťahu sú vzájomné práva a povinnosti, ktoré stanovuje vnútroštátne právo. Právna úprava štátneho občianstva je v kompetencii samotných štátov, mala by však byť v súlade s normami medzinárodného práva. Na udelenie štátneho občianstva fyzická osoba nemá nárok. Tradičným štandardom je, že štáty sa snažia prijať takú vnútroštátnu úpravu, aby udelili svoje občianstvo čo najširšiemu okruhu fyzických osôb. Napriek tomu sa stretávame aj s osobami, ktoré nedisponujú žiadnym štátnym občianstvom, sú to osoby bez štátnej príslušnosti (apoliti) a ich počet vo svete dosahuje niekoľko miliónov ľudí. Ľudia bez štátnej príslušnosti môžu mať problém s prístupom k základným právam, akými sú vzdelanie, zdravotná starostlivosť, zamestnanie a sloboda pohybu. Bez týchto práv môžu čeliť celoživotným prekážkam a sklamaniam. Postavenie osôb bez štátnej príslušnosti tak môžeme označiť aj ako nie tradičné postavenie fyzických osôb vzhľadom na ich rozsah práv a povinností, ktoré im právo jednotlivých štátov (ne)poskytuje.

Na konferencii sa stretli tak zástupcovia akademickej obce ako aj odborníci z praxe nielen slovenskej, ale aj zahraničnej, preto nás potešila aj účasť zástupkyne Úradu Vysokého komisára OSN v Bratislave, p. Miroslavy Pinkovej, ktorá predniesla svoj referát o činnosti UNHCR v oblasti snahy o zníženie počtu osôb bez štátnej príslušnosti a zapojila sa aj do živej diskusie. Ďalšou osobou z praxe bola aj naša kolegyňa Miroslava Mittelmannová, ktorá okrem výučby na našej fakulte pôsobí ako riaditeľka Ligy za ľudské práva a ako autorka publikácie UNHCR *Mapovanie osôb bez štátnej príslušnosti na Slovensku* nám predostrela výsledky svojho výskumu a podelila sa aj o svoje skúsenosti s prácou s utečencami, vysídlenými osobami ako aj osobami bez štátnej príslušnosti. Nemenej zaujímavými

boli aj príspevky zástupcov akademického prostredia, ktoré sa venovali ochrane vysídlených osôb v dôsledku zvyšovania hladiny morí (prof. Jan-
kuv, PF UPJŠ Košice), postaveniu detí migrantov (doc. Patakyová, PF UK
Bratislava) postaveniu jednotlivca v medzinárodnom práve (prof. Svák, PF
UK Bratislava) práva detí v *de facto* štátoch (doc. Garayová, PF PEVŠ Bra-
tislava). Zástupcovia domácej fakulty sa venovali otázkam sukcesie a osôb
bez štátnej príslušnosti (doc. Lantajová), postaveniu osôb bez štátnej prí-
slušnosti v dôsledku rozpadu SFRJ (JUDr. Masárová), určovaniu osobného
štatútu žiadateľov o medzinárodnú ochranu.

Veríme, že vydanie online zborníka umožní sa oboznámiť s príspev-
kami aj ostatným záujemcom o medzinárodné právo a osobitne o proble-
matiku osôb bez štátnej príslušnosti a ich postavenia, o zlepšenie ktorého
by sme sa mohli všetci usilovať.

*doc. JUDr. Dagmar Lantajová, PhD.
zodpovedná riešiteľka*

OCHRANA PRÁV OSÔB VYSÍDLENÝCH V DÔSLEDKU ZVYŠOVANIA HLADINY MORÍ PROSTRIEDKAMI MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA VEREJNÉHO VRÁTANE MEDZINÁRODNEJ PRÁVNEJ ÚPRAVY APOLITIZMU

PROTECTION OF THE RIGHTS OF PERSONS DISPLACED DUE TO SEA LEVEL RISE BY MEANS OF INTERNATIONAL PUBLIC LAW INCLUDING THE INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF APOLITICISM

prof. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.¹

Abstrakt

Zvyšovanie hladiny morí vyzerá byť súčasťou klimatickej reality. Prináša so sebou i reálnu možnosť vysídlenia osôb z častí území štátov, ktoré majú nižšiu nadmorskú výšku, pričom tieto osoby môžu hľadať a už v mnohých prípadoch i hľadajú ochranu v iných štátoch. V rámci niektorých prameňov medzinárodného práva verejného sa v ostatnom období začína vyskytovať i právna úprava ochrany práv osôb vysídlených z dôvodov klimatických zmien, prírodných katastrof a iných environmentálnych faktorov, ktorá úzko súvisí s problematikou ochrany práv azylantov a utečencov, avšak pojmovovo skôr spadá do problematiky novo vznikajúceho odvetvia medzinárodného práva verejného – medzinárodného migračného práva. Sekundárne a ako krajná možnosť pre prípad ak by sa dané osoby stali apolitmi je možné uvažovať i ochrane ich práv prostredníctvom medzinárodnoprávnej úpravy v oblasti apolitizmu. Cieľom tohto príspevku je terminologický exkurz do oblasti pojmového a definičného vymedze-

¹ Prof. JUDr. Juraj Jankuv, PhD., je interným členom Ústavu medzinárodného práva a európskeho práva Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach a zároveň externým členom Katedry medzinárodného práva a európskeho práva Právnickej fakulty TU v Trnave. Email: juraj.jankuv@mail.com. Tento príspevok je publikovaný v rámci projektu APVV-20-0576 pod názvom „Zelené ambície pre udržateľný rozvoj (Európska zelená dohoda v kontexte medzinárodného a vnútroštátneho práva)“.

nia adresátov medzinárodnoprávnej ochrany osôb vysídlených z dôvodu zvyšovania hladiny morí ako aj analýza existujúcej medzinárodnoprávnej univerzálnej, regionálnej a partikulárnej úpravy, úpravy práva Európskej únie a súvisiacej judikatúry medzinárodných súdnych a kvázi-súdnych orgánov, v tejto oblasti. Uvedený exkurz a analýzy budú základom pre formuláciu najdôležitejších zásad medzinárodnoprávneho režimu ochrany osôb vysídlených v dôsledku zvyšovania hladiny morí.

Kľúčové slová: Medzinárodné právo verejné, vysídlené osoby, medzinárodné azylové a utečenecké právo, medzinárodné právo ľudských práv

Abstract

Sea level rise appears to be a current climate reality. It also brings with it the real possibility of displacement of persons from parts of the territories of states that have a lower altitude, while these persons can seek, and in many cases are already seeking, protection in other states. In the framework of some sources of international public law, the legal regulation of protecting the rights of persons displaced due to climate change, natural disasters, and other environmental factors is starting to arise in recent years, which is closely related to the issue of protecting the rights of asylum seekers and refugees, however, conceptually, it rather falls into the framework of a newly emerging branch of international public law - international migration law. Secondary and as a last resort in case the given persons become stateless, it is also possible to consider the protection of their rights through international legal regulation in the field of apoliticism. The aim of this contribution is a terminological excursion to the field of conceptual and definitional definition of addressees of international legal protection of persons displaced because of sea level rise, as well as the analysis of the existing universal, regional and particular regulation of international law, European Union law and related case law of international judicial and quasi-judicial bodies, in this area. The mentioned excursion and analyses will be the basis for the formulation of the most important principles of the international legal regime for the protection of persons displaced for environmental reasons.

Key words: Public international law, displaced persons, international asylum and refugee law, international human rights law.

Úvod

Ostatné dekády dvadsiateho storočia a prvé dve dekády nového milénia so sebou priniesli viaceré nové výzvy pre medzinárodné právo verejné. Jednou z týchto výziev je problematika ochrany práv osôb vysídlených z environmentálnych dôvodov, ku ktorým nepochybne patrí i zvyšovanie

hladiny svetových morí a oceánov. Tento druh nedobrovoľného pohybu obyvateľstva má čoraz rastúci rozmer. Pohyby počtov osôb vysídlených v dôsledku environmentálnych faktorov, vrátane zvyšovania hladiny morí mapuje napr. Medzinárodné centrum pre monitorovanie vnútorného vysídlenia² pričom jeho doterajšie odhady sa už pohybujú v desiatkach miliónov vysídlených osôb.³ Podľa niektorých iných odhadov bolo od roku 2008 do súčasnosti vysídlených 318 miliónov ľudí z dôvodu klimatických katastrof.⁴ Realistické odhady Medzinárodnej organizácie pre migráciu uvádzajú, že do roku 2050 bude vo svete minimálne 200 miliónov ďalších osôb vysídlených z ekologických dôvodov.⁵

V nadväznosti na uvedené problémy sa v ostatnom období začína, v rámci niektorých prameňov medzinárodného práva verejného, na úrovni Organizácie Spojených národov, ako i niektorých regionálnych medzinárodných organizácií a integračných zoskupení, vyskytovať i problematika ochrany práv osôb vysídlených z dôvodov klimatických zmien, prírodných katastrof a iných environmentálnych faktorov. Táto právna úprava pojmovovo spadá do problematiky novo vznikajúceho odvetvia medzinárodného práva verejného – medzinárodného migračného práva. Pramene aplikovateľné pre ochranu práv uvedenej skupiny osôb sú však obsiahnuté v rámci medzinárodnoprávnej úpravy v oblasti azylu a utečenectva, medzinárodného práva ľudských práv, medzinárodného humanitárneho práva, medzinárodného práva životného prostredia či medzinárodného práva regulácie katastrof. Sekundárne a ako krajná možnosť, pre prípad ak by sa dané osoby stali osobami bez štátneho občianstva (apolitmi) je možné uvažovať i ochrane ich práv prostredníctvom medzinárodnoprávnej úpravy v oblasti apolitizmu.

Cieľom tohto príspevku je terminologický exkurz do oblasti pojmového a definičného vymedzenia adresátov medzinárodnoprávnej ochrany osôb vysídlených z dôvodov zvyšovania hladiny morí a analýzy existujúcej medzinárodnoprávnej úpravy v rámci rôznych hore uvedených odvetví medzinárodného práva verejného, úpravy práva Európskej únie a judika-

² K informáciám o Medzinárodnom centre pre monitorovanie vnútorného vysídlenia (angl. Internal Displacement Monitoring Centre) bližšie pozri jej oficiálnu webstránku: <https://www.preventionweb.net/organization/internal-displacement-monitoring-centre-idmc>.

³ Bližšie pozri MATUŠKA, P., PATAKYOVÁ, M.T. Klimatickí utečenci a ich právne postavenie v kontexte medzinárodného práva verejného a práva Európskej únie. In: *Societas et Iurisprudentia*, Roč. VI, č. 4, 2018. s.77.

⁴ APAP, J., DU PERRON - DE REVEL, C., *The concept of „climate refugee“. Towards a possible definition*. Strasbourg: European Parliamentary Research Service, 2021. s 2

⁵ ATAPATTU, S. Climate change and displacement: protecting 'climate refugees' within a framework of justice and human rights. In: *Journal of Human Rights and the Environment*, Vol. 11, No. 1, March 2020. s. 87.

túry medzinárodných súdnych a kvázi-súdnych orgánov v danej oblasti. Uvedený exkurz a analýzy budú základom pre formuláciu najdôležitejších zásad medzinárodnoprávneho režimu ochrany osôb vysídlených v dôsledku zvyšovania hladiny morí.

1. Terminologický exkurz do oblasti pojmového a definičného vymedzenia adresátov medzinárodnoprávnej ochrany osôb vysídlených z dôvodov zvyšovanie hladiny morí

Problematika ochrany osôb vysídlených z dôvodu zvyšovania hladiny morí úzko súvisí so širšie chápanou problematikou medzinárodnoprávnej ochrany osôb vysídlených z environmentálnych dôvodov. Táto problematika je predmetom záujmu medzinárodného spoločenstva a osobitne Organizácie Spojených národov už viac ako tri desaťročia. Určitým problémom je otázka identifikácie adresátov uvedenej ochrany.

Do teórie medzinárodného práva bola táto tematika primárne vnosená ako problematika ochrany environmentálnych utečencov v roku 1985, keď expert *Programu OSN pre životné prostredie* (UNEP) Essam El-Hinnawi identifikoval a definoval tzv. „environmentálnych utečencov“ ako: „... tých ľudí, ktorí boli nútení opustiť svoje tradičné prostredie. dočasne alebo natrvalo z dôvodu výrazného narušenia životného prostredia (prirodzeného a/alebo spôsobeného ľuďmi), ktoré ohrozilo ich existenciu a/alebo vážne ovplyvnilo kvalitu ich života...“.⁶ Medzičasom sa vo vede medzinárodného práva objavuje i pojem „klimatickí utečenci“, ktorý je definovaný podobne.⁷ Otázka či existuje praktický rozdiel medzi „environmentálnym utečencom“ a „klimatickým utečencom“, zostáva nejasná.⁸ Uvedené pojmy však zatiaľ nenašli dostatočnú oporu v prameňoch medzinárodného práva aj vzhľadom na skutočnosť, že tieto pojmy nie sú vo vede medzinárodného práva subsumované do rámca pojmu „utečenec“, tak ako je definovaný v *Dohovore o právnom postavení utečencov* (1951) Organizácie Spojených národov. Vo vede práva Európskej únie sa objavuje i blízky pojem „environmentálny migrant“.⁹ I tento pojem však nebol doposiaľ zachytený a ani definovaný v prameňoch práva Európskej únie. Uvedený pojem sa už objavuje i v kon-

⁶ El-Hinnawi, E. *Environmental refugees*. Nairobi: United Nations Environmental Programme, 1985. s. 4

⁷ Apap, J., Du Perron - De Revel, C. *The concept of „climate refugee“. Towards a possible definition*. Strasbourg: European Parliamentary Research Service, 2021. s. 3

⁸ Ibid. s. 3

⁹ Morgese, B. *Environmental Migrants and the EU Immigration and Asylum Law: Is There Any Chance for Protection?* In: Bruno, G. C., Palombino, M. F., Rossi, V. *Migration and the Environment. Some reflections on Current legal Issues and Possible Ways Forward*. Roma: CNR Edizioni, 2017. s.52

texte aktivít Medzinárodnej organizácie pre migráciu,¹⁰ ktorá vypracovala i nezáväznú definíciu tohto pojmu vo forme „...osoby alebo skupiny osôb, ktoré z náhlych alebo progresívnych dôvodov zmeny v životnom prostredí, ktoré nepriaznivo ovplyvňujú ich životy alebo životné podmienky, sú povinní opustiť svoje obvyklé domovy, alebo sa tak rozhodnú urobiť dočasne alebo trvalo, a ktorí sa pohybujú buď na ich území, resp. v zahraničí.“¹¹ I *Globálny rámec o bezpečnej, riadenej a legálnej migrácii* (2018) v kontexte svojho bodu 19, pís. l, pokladá osoby vysídlené z environmentálnych dôvodov za migrantov.¹²

Pri skúmaní existujúcich neskorších nezáväzných úprav i záväzných dohovorov medzinárodného práva je, z hľadiska terminologického, možné v kontexte danej problematiky nepriamo identifikovať aj iné pojmy a to pojem „osoba vysídlená z klimatických dôvodov“,¹³ „osoba vysídlená z dôvodu prírodnej katastrofy“,¹⁴ „osoba vysídlená z dôvodu poškodenia životného prostredia v dôsledku ozbrojeného konfliktu“¹⁵ a „osoba vysídlená z environmentálnych dôvodov“. ¹⁶ V ostatnom období sa v rámci kodifikačných aktivít Komisie OSN pre medzinárodné právo objavuje i pojem „osoby dotknuté zvýšením hladiny mora“. ¹⁷ Vzhľadom na skutočnosť, že uvedené pojmy sú si veľmi blízke, dovoľme si navrhnúť používanie spoločného strešného pojmu „osoba vysídlená z dôvodov klimatických zmien, prírodných katastrof, zvyšovania hladiny mora a iných environmentálnych faktorov“,

¹⁰ Blížšie pozri webstránku Medzinárodnej organizácie pre migráciu – International organization for Migration, ‘Migration, Climate Change and the Environment’ <<https://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/what-we-do/migration-and-climate-change/definitional-issues.html>>

¹¹ SARJANA, I. G. E. Climate Change and Human Migration: Towards More Humane Interpretation of Refugee. In: *Udayana Journal of law and Culture*, Vol. 02 No. 2, July 2018. s. 230.

¹² *Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration*. UN Doc. A/RES/73/195 (2018)

¹³ Pozri napr. časť I bod. 1 *Newyorskej deklarácie pre utečencov a migrantov* (2016)

¹⁴ Pozri napr. článok 5 ods. 4 *Dohovor o ochrane a pomoci vnútorne vysídleným osobám* (2009) Africkej únie alebo časť I bod. 1 *Newyorskej deklarácie pre utečencov a migrantov* (2016)

¹⁵ Pozri napr. dokument Komisie OSN pre medzinárodné právo, prijatom po druhom čítaní v roku 2022, nazvanom „Návrh zásad ochrany životného prostredia vo vzťahu k ozbrojeným konfliktom, s komentárom“ alebo časť I bod. 1 *Newyorskej deklarácie pre utečencov a migrantov* (2016)

¹⁶ Pozri napr. časť I bod. 1 *Newyorskej deklarácie pre utečencov a migrantov* (2016)

¹⁷ Pozri druhú správu Študijnej komisie Komisie OSN pre medzinárodné právo ‘Sea-Level Rise in relation to International Law: Second Issues Paper by Patrícia Galvão Teles and Juan José Ruda Santolaria, Co-Chairs of the Study Group on Sea-Level Rise in relation to International Law, ILC, (18 April–3 June and 4 July–5 August 2022)’ (19 April 2022) UN Doc A/CN.4/752.

alebo jeho skrátenej formy „osoba migrujúca z environmentálnych dôvodov“. Pre účely tohto článku budeme prednostne používať tento skrátený pojem, v množnom čísle, vo forme „osoby vysídlené z environmentálnych dôvodov“. Tento pojem, podľa nášho názoru, najlepšie vystihujú adresátov príslušnej medzinárodnej úpravy. V anglickom jazyku sa tento pojem v rámci vedy medzinárodného práva vyskytuje skôr v uvedenej skrátenej forme v podobe pojmu „*environmentally displaced persons*“.¹⁸

Definícia tohto pojmu by mohla vychádzať z definície pojmu environmentálnych utečencov El-Hinnaviho, v nami upravenej forme, v podobe: „...osoby vysídlené z environmentálnych dôvodov predstavujú ľudské bytosti, ktoré boli nútené opustiť svoje tradičné prostredie, v rámci materského štátu alebo cezhranične, dočasne alebo natrvalo, z dôvodu výrazného narušenia životného prostredia (prirodzeného a/alebo spôsobeného ľuďmi), ktoré ohrozilo ich existenciu a/alebo vážne ovplyvnilo kvalitu ich života, a ktorým nebola im poskytnutá primeraná ochrana ich práv zo strany materského štátu...“. Nami upravená definícia v porovnaní z definíciou El-Hinnawinoho nahrádza pojem „*environmentálni utečenci*“ pojmom „*osoby vysídlené z environmentálnych dôvodov*“, zvyrazňuje existenciu cezhraničného vysídlenia týchto osôb, ako aj skutočnosť, že daným osobám nebola poskytnutá primeraná ochrana ich práv zo strany materského (domovského) štátu.

Ako je zrejmé, do rámca tejto definície prirodzene spadajú i osoby vysídlené z dôvodu zvyšovania hladiny morí. Zvýšenie hladiny mora spadá do rámca formulácie „*výrazné narušenie životného prostredia, ktoré ohrozilo existenciu či kvalitu života*“ osoby či viacerých osôb „*a ktorým nebola im poskytnutá primeraná ochrana ich práv zo strany materského štátu...*“. Pojem „*osoba vysídlená z dôvodu zvyšovania hladiny mora*“ je teda súčasťou širšieho koncipovaného pojmu „*osoba vysídlená z environmentálnych dôvodov*“.

2. Medzinárodnoprávna úprava ochrany práv osôb vysídlených z dôvodu zvyšovania hladiny morí ako súčasti ochrany práv osôb vysídlených z environmentálnych dôvodov v rámci Organizácie Spojených národov

I napriek relatívne dlhodobým snahám Organizácie Spojených národov (ďalej najmä OSN) o úpravu ochrany práv osôb vysídlených z environmentálnych dôvodov nie je táto problematika medzinárodnoprávnymi pravidlami vytvorenými v rámci OSN upravená dôsledne. To isté logicky

¹⁸ Pozri napr. dielo Dos Santos Soares, A. Assessing the protection of environmentally displaced persons under the Kampala Convention. In: Anastasiou, T., Ghráinne, B. N. *Environmental Displacement in 2018 – Current Protection Challenges*. Refugee Law Initiative Working Paper Series Mini Volume (Papers 23-26). School of Advanced Study, University of London, 2018. s.4-25.

platí i vo vzťahu k problematike ochrany osôb vysídlených z dôvodu zvyšovania hladiny mora, ktorá jej je súčasťou. Z pohľadu univerzálne chápaných medzinárodnoprávných úprav OSN obsahujú komplexnejšie zmienky o ochrane práv osôb vysídlených z environmentálnych dôvodov najmä nezáväzná medzinárodnoprávne dokumenty týkajúce sa osôb vysídlených z dôvodov klimatických zmien, prírodných katastrof a iných environmentálnych faktorov. Existuje však i čiastková záväzná medzinárodnoprávna úprava aplikovateľná v tejto oblasti, nepriamo. Z pohľadu odvetví či pod odvetví medzinárodného práva verejného táto úprava spadá do rámca medzinárodného práva životného prostredia, medzinárodného práva ľudských práv, medzinárodného utečeneckého práva (v rámci práva EÚ označovaného aj ako azylové právo), medzinárodného migračného práva (vzhľadom na to, že environmentálne vysídlene osoby sa považujú skôr za migrantov ako utečencov), medzinárodného práva regulácie katastrof, a okrajovo i do rámca medzinárodného humanitárneho práva.

Z chronologického hľadiska zvýšenú pozornosť kritickému situácii vnútorne vysídlených osôb v dôsledku environmentálnych dôvodov venuje primárne pozornosť dokument Vysokého komisára pre utečencov (angl. skr. UNHCR) *Riadiace princípy pre vnútorné vysídľovanie* (1998). Tento dokument uvádza „*prírodné alebo ľudské katastrofy*“ ako hnacie sily vnútorne vysídľovania v bode 2 svojej preambuly, kde definuje pojem vnútorne vysídlenej osoby¹⁹ a načrtáva hlavné potrebné línie ich právnej ochrany v rovine medzinárodného práva i vnútroštátneho práva. Nepriamo sa dotýka sa i otázky možnosti ich cezhraničného pohybu v nadväznosti na skutočnosť, že zakotvuje pre tieto osoby v rámci princípu 15 (b) právo na odchod z krajiny a v rámci princípu 15 (c) právo hľadať azyl v inej krajine.

V roku 2006 vzniká na základe návrhu Kofi Annana, bývalého generálneho tajomníka OSN počas dialógu na vysokej úrovni o medzinárodnej migrácii a rozvoji na Valnom zhromaždení OSN *Globálne fórum pre migráciu a rozvoj*, ako globálne konzultačné fórum o migrácii a rozvoji.²⁰ Migrácia z dôvodu klimatických zmien sa stala jednou z najnovších tém v rámci diskusií tohto fóra.²¹

V roku 2014 vznikla *Iniciatíva „Migranti v krajinách v kríze“* (angl. *Migrants in Countries in Crisis*, angl. skr. MICIC). Ide o medzivládnu ini-

¹⁹ *Guiding Principles on Internal Displacement* (11 February 1998), UNHCR, UN Doc. E/CN.4/1998/53/Add), Introduction: Scope and Purpose.

²⁰ Pozri oficiálnu webstránku Globálneho fóra pre migráciu a rozvoj, <https://www.gfmd.org/process/background>.

²¹ ANDEVA, M. Climate Refugees or Climate Migrants: How Environment Challenges the International Migration law and Policy. In: STEFANOVSKA-PETKOVSKA, M., VOLA, P. (eds.). *Climate Change: Challenges and Building Resilience. Fifteenth annual international academic conference on European integration*. Skopje : University American College, 2020. s. 81.

ciatívu, ktorej spolu predsedajú Spojené štáty americké a Filipíny, a je zameraná na zlepšenie ochrany migrantov v krajinách ktoré zažívajú ozbrojený konflikt alebo prírodnú katastrofu. Iniciatíva MICIC v roku 2016 prijala dokument *Usmernenia na ochranu migrantov v krajinách, ktoré zažívajú konflikty alebo prírodné katastrofy*. Tento dokument identifikuje úlohy a zodpovednosti rôznych zainteresovaných strán voči migrantom v krajinách v kríze a poskytujú konkrétne usmernenia o tom, ako sa pripraviť na krízy a ako na ne reagovať.²²

V roku 2015 štáty prijali, na tretej Svetovej konferencii OSN o obmedzení rizika katastrof, nezáväzný dokument *Sendaiský rámec pre znížovanie rizika katastrof 2015-2030*,²³ ktorý okrem iného vyzýva na podporu cezhraničnej spolupráce s cieľom vybudovať odolnosť a znížiť riziko katastrof a riziko vysídlenia.

Návrh článkov Komisie OSN pre medzinárodné právo, prijatý po druhom čítaní v roku 2016, nazvaný „*Ochrana osôb v prípade katastrof*“²⁴ v tejto súvislosti v rámci preambuly uvádza, že jedným z dôvodov prijatia tohto dokumentu je aj existencia prírodných katastrof. V článku 3 pís. a') tento dokument definuje „*katastrofu*“ ako katastrofickú udalosť alebo sériu udalostí, ktoré majú za následok rozsiahlu stratu života, veľké ľudské utrpenie a strach, hromadné vysídľovanie alebo rozsiahle hmotné alebo environmentálne škody, ktoré vážne narušujú fungovanie spoločnosti.

Uvedenú problematiku na univerzálnej úrovni upravuje i právne nezáväzná *Newyorská deklarácia pre utečencov a migrantov* (2016) prijatá na *Summite členských štátov OSN* v New Yorku, na najvyššej vládnej úrovni, 19. septembra 2016. Táto deklarácia už v svojej úvodnej časti I. v bode 1 uvádza, že ľudia sa sťahujú v dôsledku nepriaznivých dôsledkov klimatických zmien, prírodných katastrof (pričom niektoré z nich môžu súvisieť s klimatickými zmenami) alebo iných environmentálnych faktorov. V bode 20 sa uvádza, že vnútorne vysídlené osoby môžu prejavovať snahu o získanie statusu utečenca či azylu v iných krajinách, pričom medzinárodné spoločenstvo uznáva potrebu zabrániť a redukovať vnútornému vysídľovaniu osôb.

²² Bližšie pozri webostránku uvedenej iniciatívy - *Migrants in Countries in Crisis Initiative*. *International organization for Migration*. <https://micicinitiative.iom.int/micic-initiative-and-guidelines>

²³ *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030*, para. 28 (adopted at the Third United Nations World Conference on Disaster Risk Reduction and endorsed by the General Assembly in resolution 69/283 of 3 June 2015).

²⁴ *Protection of persons in the event of disasters*. *Titles and texts of the preamble and draft articles 1 to 18 of the draft articles on the Protection of persons in the event of disasters adopted, on second reading, by the Drafting Committee*. International Law Commission. Sixty-eighth session Geneva, 2 May-10 June and 4 July-12 August 2016. UN Doc.

V bode 50 je uvedené, že medzinárodné spoločenstvo pomôže migrantom v krajinách, ktoré zažívajúcich prírodné katastrofy v spolupráci s štátnymi orgánmi týchto štátov. V tejto súvislosti medzinárodné spoločenstvo vidí ako nápomocné už existujúce inštitúcie a programy OSN ako už spomenutú *Iniciatívu „Migranti v krajinách v kríze“* a tiež *Agendu pre ochranu cezhranične vysídlených osôb v kontexte katastrof a klimatickej zmeny* (angl. the Agenda for the Protection of Cross-Border Displaced Persons in the Context of Disasters and Climate Change) vyplývajúcu z tzv. *Nansenovej iniciatívy* (angl. Nansen Initiative).

Pozadie vzniku Nansenovej iniciatívy a uvedenej agendy sa kreovalo od roku 2010. V nadväznosti na výzvu na riešenie otázky vysídľovania v súvislosti so zmenou klímy v roku 2010 na *Konferencii o zmene klímy* v Mexiku a na základe výsledku *Nansenovej konferencie o zmene klímy a vysídlení* v Osle v júni 2011 sa Nórsko a Švajčiarsko rozhodli spojiť svoje sily. Na ministerskej konferencii *Vysokého komisára OSN pre utečencov* (UNHCR), ktorá sa konala v decembri 2011, sa obe vlády zaviazali riešiť potrebu koherentnejšieho prístupu k ochrane osôb vysídlených cez hranice v súvislosti s katastrofami a zmenou klímy. V dôsledku toho bola v roku 2012 konzultačným procesom na úrovni štátov vytvorená spomenutá *Nansenova iniciatíva*. Išlo o projekt s realizáciou v rokoch 2012 až 2015. Nansenova iniciatíva bola štátmi vedený konzultačný proces, ktorého cieľom bolo vybudovať konsenzus o rozvoji agendy ochrany zameranej na potreby ľudí vysídlených cez medzinárodné hranice v kontexte katastrof a účinkov zmeny klímy. Celkovým cieľom Nansenovej iniciatívy bol dosiahnuť konsenzus medzi štátmi o kľúčových zásadách a prvkoch politiky na ochranu osôb vysídlených cez hranice v kontexte katastrof spôsobených prírodnými katastrofami vrátane tých, ktoré súvisia so zmenou klímy. Plánovaným výsledkom tohto procesu bol agenda ochrany založená na troch pilieroch, ktorými mali byť medzinárodná spolupráca a solidarita, štandardy pre zaobchádzanie s vysídlenými ľuďmi ohľadom ich prijímania, pobytu, postavenia a operatívne odpovede na existujúce výzvy, vrátane mechanizmov financovania a zodpovednosti medzinárodných humanitárnych a rozvojových aktérov.²⁵ Konzultácie v rámci tejto iniciatívy následne vyústili do vytvorenia spomenutej *Agendy ochrany cezhraničných vysídlených osôb v kontexte katastrof a zmeny klímy* (angl. Agenda for the Protection of Cross-Border Displaced Persons in the Context of Disasters and Climate Change, ďalej skrátene aj Agenda ochrany), ktorú v roku 2015 schválilo 109 štátov.

²⁵ Bližšie pozri oficiálnu webovú stránku Nansenovej iniciatívy - *The Nansen Initiative, Disaster-Induced Cross-Border Displacement, International Organization for Migration, Environmental Migration Portal*, <https://environmentalmigration.iom.int/nansen-initiative>

Nansenova iniciatíva bola neskôr nahradená štátmi riadenou *Platformou pre vysídľovanie v dôsledku katastrof* (angl. Platform on Disaster Displacement), ktorá bola vytvorená na *Svetovom humanitárnom summite* v roku 2016. Táto platforma pokračuje v práci Nansenovej iniciatívy a spája skupinu štátov, ktoré sa zaviazali podporovať vykonávanie horeuvedenú Agendu ochrany. Agenda ochrany ponúka štátom súbor nástrojov na lepšiu prevenciu a prípravu na vysídlenie pred katastrofou. Ak sa vysídleniu nedá zabrániť, pomáha štátom zlepšovať ich reakcie na situácie, keď sú ľudia nútení nájsť útočisko, buď v rámci svojej vlastnej krajiny, alebo za medzinárodnými hranicami. Agenda ochrany podporuje integráciu účinných postupov štátov a (sub) regionálnych aktérov do ich vlastných normatívnych rámcov v súlade s ich osobitnými súvislosťami. Je to určitý program, ktorý funguje ako náhrada záväzného medzinárodného dohovoru o cezhraničnom vysídľovaní počas katastrof, na ktorom sa členské štáty zatiaľ neboli schopné dohodnúť.²⁶

Problematiku ochrany osôb vystaveným environmentálnym problémom ďalej rozpracúva právne nezáväzný *Globálny rámec o bezpečnej, riadenej a legálnej migrácii* (2018) prijatý na medzivládnej konferencii OSN o migrácii v Marrákeši v Maroku, na vykonanie *Newyorskej deklarácie pre utečencov a migrantov* (2016). V rámci Cieľa 2 Globálneho rámca, nazvaného „Minimalizovať nepriaznivé podnety štrukturálne faktory, ktoré nútia ľudí, aby opustili krajinu svojho pôvodu“ a jeho bodu 18 a odsekov h) až l), ktoré majú spoločný názov „Prírodné katastrofy, nepriaznivé účinky klimatických zmien a zhoršovanie životného prostredia“, sú uvedené špecifické ciele podporujúce proces ochrany práv osôb vystaveným environmentálnym problémom.

Cieľom podľa odseku h) je posilniť spoločnú analýzu a zdieľanie informácií s cieľom lepšie mapovať, pochopiť, predvídať a riešiť migračné pohyby, ako napríklad tie, ktoré môžu vyplynúť z prírodných katastrof s náhlým i pomalým nástupom, nepriaznivých vplyvov zmeny klímy, zhoršovania životného prostredia, ako aj iných neistých situácií pri súčasnom zabezpečení účinného rešpektovania, ochrany a plnenia ľudských práv všetkých migrantov.

Ďalším cieľom podľa odseku i) je vypracovať stratégie pre prispôbenie sa a odolávanie prírodným katastrofám s náhlým i pomalým nástupom, nepriaznivým účinkom klimatických zmien a zhoršenia životného prostredia, ako je dezertifikácia, degradácia pôdy, sucho a zvyšovanie hladiny morí, pričom sa zohľadnia možné dôsledky na migráciu a zároveň mať na zreteli, že adaptácia v krajine pôvodu je prioritou.

---

²⁶ Bližšie pozri oficiálnu webstránku Platformy pre vysídľovanie v dôsledku katastrof - *Platform on Disaster Displacement*. <https://disasterdisplacement.org/what-we-do>

Iným cieľom podľa odseku j) je začleniť úvahy o vysídľovaní do stratégií pripravenosti na katastrofy a podporiť spoluprácu so susednými a inými príslušnými krajinami s cieľom pripraviť sa na včasné varovanie, plánovanie v prípade nepredvídaných udalostí, skladovanie zásob, mechanizmy koordinácie, plánovanie evakuácie, opatrenia týkajúce sa prijímania a pomoci a informácií pre verejnosť.

V nadväznosti na odsek k) je cieľom harmonizovať a rozvíjať prístupy a mechanizmy na subregionálnej a regionálnej úrovni s cieľom riešiť zraniteľné miesta osôb postihnutých prírodnými katastrofami s náhlym i pomalým nástupom tým, že sa zabezpečí prístup k humanitárnej pomoci, ktorá spĺňa ich základné potreby pri plnom rešpektovaní ich práv kdekoľvek sa nachádzajú a podporovaním udržateľných výsledkov, ktoré zvyšujú odolnosť a sebestačnosť, berúc do úvahy kapacity všetkých zúčastnených krajín.

Odsek l) uvádza cieľ vypracovať koherentné prístupy na riešenie problémov migračných pohybov v súvislosti s prírodnými katastrofami s náhlym i pomalým nástupom, vrátane zohľadnenia príslušných odporúčaní štátnych konzultačných procesov, ako sú už spomenutá *Agenda na ochranu cezhranične vysídlených osôb v kontexte katastrof* a klimatickej zmeny a *Platforma pre vysídľovanie spôsobené katastrofami*.

Slabinou tohto dokumentu je skutočnosť, že nenašiel dostatočnú podporu medzi členskými štátmi OSN. Viaceré z nich (vrátane Slovenskej republiky) odmietli jeho obsah ako celok a nezúčastnili sa záverečnej fázy procesu jeho schvaľovania. Podľa tohto dokumentu nie sú environmentálne vysídlené osoby vnímané ako utečenci, ale ako migranti, čo odráža nielen neochotu štátov zaoberať sa touto témou v kontexte utečeneckého práva, ale tiež naznačuje, že migračný pakt bude hrať vedúcu úlohu v diskusii o mobilite súvisiacej s katastrofami a klimatickými zmenami.²⁷

Ochranu vysídlených osôb v súvislosti problémami ochrany životného prostredia ďalej zvyrazňuje právne nezáväzný kodifikačný dokument Komisie OSN pre medzinárodné právo, prijatom taktiež po druhom čítaní v roku 2022, nazvanom „*Návrh zásad ochrany životného prostredia vo vzťahu k ozbrojeným konfliktom, s komentárom*“. Tento dokument v rámci zásady 8 nazvanej „*Vysídlenie ľudí*“ (angl. Human Displacement) zakotvuje záväzok štátov, medzinárodných organizácií a iných relevantných aktérov prijať vhodné opatrenia na zabránenie a zmiernenie zhoršovanie životného prostredia v oblastiach, v ktorých sa nachádzajú osoby vysídlené ozbrojeným konfliktom, a poskytnúť týmto osobám a miestnym spoločenstvám

---

²⁷ Kälín, W. The Global Compact on Migration: A Ray of Hope for Disaster-Displaced Persons. In: *International Journal of Refugee Law*. Vol 30, 2018, s. 664–667. ISSN 0953-8186

asistenciu a pomoc. V komentári k tomuto článku²⁸ primárne uvedené, že uvedený článok rieši neúmyselné environmentálne účinky vysídľovania ľudí v súvislosti s ozbrojeným konfliktom pričom sa uznáva vzájomná prepojenosť poskytovania pomoci pre osoby vysídlené v dôsledku ozbrojeného konfliktu a zníženie vplyvu vysídlenia na životné prostredie. Návrh zásad sa vzťahuje na medzinárodné aj vnútorné vysídlenie.

Čiastkovú záväznú medzinárodnoprávnu úpravu v smere ochrany práv osôb vysídlených z dôvodov klimatických zmien je, podľa niektorých názorov vedy možné nájsť v *Rámcovom dohovore o zmene klímy* (1992)²⁹ a na neho nadväzujúcej *Parížskej dohode* (2015),³⁰ ktoré boli vytvorené pod gesciou Organizácie Spojených národov. Podľa článku 4 ods. 1 pís. b) *Rámcového dohovoru o zmene klímy* (1992) majú štáty záväzok „*formulovať, realizovať, publikovať a pravidelne aktualizovať národné a tam, kde je to vhodné, aj regionálne programy, obsahujúce opatrenia na zmiernenie zmeny klímy..., ako aj opatrenia, ktoré umožnia adekvátnu adaptáciu na zmenu klímy.*“. Podľa článku 2 ods.1 pís. b) *Parížskej dohode* (2015) majú štáty záväzok „*...zvýšiť schopnosť adaptovať sa na nepriaznivé vplyvy zmeny klímy...*“. Podľa niektorých názorov vedy je možné tieto dve ustanovenia vykladať tak, že ukladajú štátom záväzok reagovať danými opatreniami aj na situácie vysídlenia osôb v dôsledku zmeny klímy.³¹ Uvedený názor a s tým súvisiacu relevanciu medzinárodnoprávnej úpravy v oblasti zmeny klímy pre ľudskú migráciu a ochranu vysídlených osôb v súvislosti so zmenou klímy potvrdzuje zriadenie *Pracovnej skupiny pre vysídlenie* (angl. Task Force on Displacement) na 21. konferencii strán *Rámcového dohovoru o zmene klímy* (1992) v roku 2015. Táto pracovná skupina má za úlohu vypracovať odporúčania, ako predchádzať, minimalizovať a riešiť vysídlenie súvisiace s nepriaznivými vplyvmi zmeny klímy.³²

---

²⁸ *Draft principles on protection of the environment in relation to armed conflicts, with commentaries*. Text and titles of the draft principles provisionally adopted by the Drafting Committee on second reading. The text of the draft principles adopted by the International Law Commission., on second reading, at its seventy-third session. UN Doc. A/77/10 (2022), p. 59

²⁹ *United Nations Framework Convention on Climate Change* (1992). New York, 9 May 1992, 1771 UNTS 107.

³⁰ *Paris Agreement* (2015). UN Doc. FCCC/CP/2015/L.9/Rev.1 (2015).

³¹ Nishimura, L.S., Responding to climate change and migration: adaptation and state obligations. In: Anastasiou, T., Ghráinne, B.N., *Environmental Displacement in 2018 – Current Protection Challenges*. Refugee Law Initiative Working Paper Series Mini Volume (Papers 23-26). School of Advanced Study, University of London, 2018, s.33

³² Decision 1/CP.21: ‘*Adoption of the Paris Agreement*’, Report of the Conference of the Parties on its twenty-first session, Paris (30 November – 13 December 2015), UN Doc FCCC/CP/2015/10/Add.1, Loss and Damage, Paragraph 49.

Univerzálnu rovinu ochrany osôb vysídlených z dôvodu klimatických zmien dopĺňajú možnosti nepriamej ochrany prostredníctvom širšieho výkladu niektorých práv zakotvených v záväzných dohovoroch ľudsko-právneho charakteru prijatých v rámci Organizácie Spojených národov. Takáto možnosť bola potvrdená v rámci judikatúry Výbore pre ľudské práva, kvázi-súdneho orgánu, zriadeného *Medzinárodným paktom o občianskych a politických právach* (1966).³³ Išlo o judikát v prípade *Teitiota proti Novému Zélandu* (2019).³⁴ Autorom oznámenia Výbore pre ľudské práva v danej veci bol Ioane Teitiota, štátny príslušník štátu Kiribati narodený v 70. rokoch minulého storočia. Autor v oznámení tvrdil, že dôsledky zmeny klímy a nárast hladiny mora ho prinútili presídliť sa z ostrova Tarawa na Kiribati na Nový Zéland. Situácia na Tarawe je stále nestabilnejšia a neistejšia v dôsledku nárastu hladiny mora spôsobeného globálnym otepľovaním. Čerstvá voda sa stala vzácnou kvôli kontaminácii slanej vody a nadmernému osídleniu ostrova Tarawa. Pokusy bojovať proti nárastu hladiny mora boli na danom ostrove do značnej miery neúčinné. Obývatelná pôda na Tarawe erodovala, čo malo za následok bytovú krízu a pozemkové spory, ktoré si vyžiadali množstvo obetí na životoch. Kiribati sa tak stalo neudržateľným prostredím pre autora a jeho rodinu. Autor si taktiež od roku 1990 nevedel prácu. V roku 2002 sa autor a jeho manželka presťahovali k rodine svojej manželky do tradične postaveného obydľia v dedine na ostrove Tarawe. Byt bol situovaný na prízemí, mal elektrinu a vodu, ale žiadne kanalizačné služby. Začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia sa život v danej lokalite stal neistým kvôli stúpaniu hladiny mora. Vzhľadom na to, že väčšina vládnych služieb vrátane hlavnej nemocnice bola poskytovaná na ostrove Tarawa, bola Tarawa preplnená v dôsledku prílivu obyvateľov z odľahlých ostrovov. Tým, že obce na Tarawe boli preplnené, vznikalo medzi obyvateľstvom napätie. Koncom 90. rokov 20. storočia tiež Tarawa počas prílivu a odlivu utrpela silnou eróziou pobrežia. Povrch krajiny bol pravidelne zaplavovaný a pri obzvlášť silných prílivoch bolo možné krajinu potopiť s tým, že voda siahala obyvateľstvu až po kolena. Doprava na ostrove bola týmito javmi silne ovplyvnená, pretože hlavná hrádza oddelujúca severnú a južnú Tarawu bola často zaplavená. Situácia spôsobila autorovi a ďalším obyvateľom Tarawy značné ťažkosti. Studne, od ktorých obyvateľstvo záviselo boli znehodnotené priesakom slanej vody. Slaná voda znehodnocovala i úrodnú pôdu, čo malo za následok devastáciu pestovaných plodín. Krajina bola na mnohých miestach zbavená vegetácie a pestovanie plodín bolo nároč-

³³ *International Covenant on Civil and Political Rights* (1966). United Nations, Treaty Series, vol. 999, p. 171.

³⁴ *Ioane Teitiota v. New Zealand*, CCPR/C/127/D/2728/2016, UN Human Rights Committee (HRC), 7 January 2020

né. Rodina autora sa do značnej miery spoliehala na existenčný rybolov a poľnohospodárstvo. Morská stena postavená štátnymi orgánmi Kiribati pred domovom svokrovcov autora bola často poškodená a vyžadovala si neustálu opravu. Autor a jeho manželka odišli z Kiribati na Nový Zéland, pretože chceli mať deti, a zo spravodajských zdrojov dostali informácie, že v ich krajine nebude budúcnosť. Autor akceptoval, že jeho skúsenosti sú spoločné pre ľudí z celého Kiribati. Veril, že vláda Kiribati je bezmocná, aby zastavila zvyšovanie hladiny mora. Vnútorne presídlenie nebolo možné. Rodičia autora žili na Tarawe, ale čelili podobným environmentálnym a populačným tlakom.

Autor v dôsledku tejto situácie požiadal o azyl na Novom Zélande. Vo veci rozhodoval príslušný novozélandský migračný orgán - Imigračný a ochranný tribunál, ktorý vydal zamietavé rozhodnutie týkajúce sa jeho žiadosti o azyl. Odvolací súd aj Najvyšší súd Nového Zélandu zamietli neskoršie odvolania autora týkajúce sa tej istej veci. Autor v danej veci podal oznámenie Výboru pre ľudské práva s tvrdením, že zmluvná strana porušila jeho právo na život podľa článku 6 ods. 1 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (1966) tým, že ho v septembri 2015 deportovala späť na Kiribati. Tvrdil, že zvýšenie hladiny mora v Kiribati má za následok nedostatok obývatel'ného priestoru, ktorý následne spôsobuje násilné spory o pôdu, ktoré ohrozujú jeho život a zhoršovanie životného prostredia vrátane kontaminácie zásob sladkej vody slanou vodou, ktoré znižuje kvalitu jeho života.

Výbor vo veci konštatoval, že zmluvný štát dôkladne zvážil a prijal autorove vyhlásenia a dôkazy ako hodnoverné a že jeho žiadosť o ochranu preskúmal osobitne podľa *Dohovoru o právnom postavení utečencov* (1951) a *Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach* (1966) a konštatoval, že oznámenie je prijateľné v duchu článkov 1 a 2 Opčného protokolu k Medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach (1966). Výbor preto pokračoval v skúmaní podstaty oznámenia a prijal názor v merite veci. Výbor potvrdil riziká, ktoré autor v oznámení prezentoval. Výbor poznamenal, že Imigračný a ochranný tribunál a Najvyšší súd vo svojich rozhodnutiach pripúšťali možnosť, že by dôsledky zmeny klímy alebo iných prírodných katastrof mohli poskytnúť základ ochrany podľa týchto dohovorov.

Výbor nespochybnil dôkazy predložené autorom, domnieva sa však, že autor nepreukázal jasnú svojvôľu alebo chybu v hodnotení vnútroštátnych orgánov, pokiaľ ide o to, či mu hrozilo skutočné, osobné a rozumne predvídateľné riziko ohrozenia jeho práva na život. v dôsledku násilných činov vyplývajúcich z nadmernej hustoty obyvateľstva alebo súkromných sporov o pozemky v Kiribati. Výbor taktiež uviedol, že autor neposkytol dostatočné informácie, ktoré by naznačovali, že zásobovanie sladkou vo-

dou je pre neho neprístupné, nedostatočné alebo nebezpečné, aby mohlo spôsobiť predvídateľnú hrozbu zdravotného rizika, ktoré by narušilo jeho právo na dôstojný život alebo by spôsobilo jeho neprirodzenú alebo predčasnú smrť. Informácie, ktoré mal Výbor k dispozícii, nenaznačovali, že v čase autorovej deportácie existovalo skutočné a rozumne predvídateľné riziko, že bude vystavený situácii núdze, nedostatku jedla a extrémnej neistoty, ktorá by mohla ohroziť jeho právo na život, vrátane jeho práva na dôstojný život.

Výbor súhlasil s tvrdením autora, že nárast hladiny mora pravdepodobne spôsobí, že Kiribati bude neobývateľné. Poznomenáva však, že časový rámec 10 až 15 rokov, ako uvádza autor, by mohol umožniť aby štát Kiribati za pomoci medzinárodného spoločenstva prijal opatrenia na ochranu jeho obyvateľstva a v prípade potreby i opatrenia umožňujúce jeho premiestnenie. V danom prípade preto konštatoval, že autorove práva podľa článku 6 ods. 1 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (1966), pri jeho deportácii na Kiribati v roku 2015 neboli Novým Zélandom porušené.

Napriek tomu, tento názor Výboru stanovuje nové štandardy, ktoré by mohli uľahčiť úspech budúcich žiadostí o azyl v súvislosti so zmenou klímy. Výbor usúdil, že škody spôsobené zmenou klímy môžu nastať tak náhlymi udalosťami (ako sú intenzívne búrky a záplavy), ako aj procesmi s pomalým nástupom (ako je zvyšovanie hladiny morí, salinizácia a degradácia pôdy). Náhle udalosti aj procesy s pomalým nástupom môžu podnietiť jednotlivcov, aby prekročili hranice a hľadali ochranu pred škodami súvisiacimi so zmenou klímy. Výbor tiež zdôraznil úlohu, ktorú musí zohrávať medzinárodné spoločenstvo pri pomoci krajinám, ktoré sú nepriaznivo ovplyvnené zmenou klímy. Výbor uviedol, že bez silného národného a medzinárodného úsilia môžu dôsledky zmeny klímy vo vysielajúcich štátoch aktivovať záväzok *non-refoulement* prijímajúcich štátov vo vzťahu k žiadateľom o azyl či status utečenca z ekologických dôvodov. K takémuto posunu v aplikácii tohto princípu môže dôjsť najmä vzhľadom na to, že riziko ponorenia celej krajiny pod vodu je extrémne riziko a podmienky života v takejto krajine sa môžu stať nezlučiteľnými s právom na dôstojný život ešte pred realizáciou rizika. Uvedený nález Výboru predstavuje prvé rozhodnutie kvázi-súdneho orgánu vytvoreného niektorou zo zmlúv OSN o ľudských právach o sťažnosti jednotlivca, ktorý žiada o azyl ochranu pred účinkami zmeny klímy.³⁵

V súvislosti s uvedeným prípadom je potrebné zopakovať, že v rámci niektorých názorov vedy sa vyskytuje i prístup, ktorý osoby vysídlené

³⁵ Bližšie pozri článok *Historic UN Human Rights case opens door to climate change asylum claims*. 21 January 2020. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2020/01/historic-un-human-rights-case-opens-door-climate-change-asylum-claims>

v nadväznosti na rôzne environmentálne problémy označujú za „environmentálnych utečencov“.³⁶ Tento prístup nie je všeobecne akceptovaný, vzhľadom na skutočnosť, že pojem „environmentálneho utečenca“ priamo nespadá do rámca pojmu utečenec tak ako je definovaný v *Dohovore o právnom postavení utečencov* (1951) Organizácie Spojených národov (ďalej aj OSN). Podľa ustanovenie článku 1, pís. A ods. 2 sa totiž pod pojmom utečenec rozumie iba osoba, ktorá sa „...nachádza mimo svojho štátu a má oprávnené obavy pred prenasledovaním z rasových, náboženských a národnostných dôvodov alebo z dôvodu príslušnosti k určitej sociálnej skupine alebo zastávania určitých politických názorov, nemôže prijať alebo v dôsledku uvedených obáv odmieta ochranu svojho štátu...“. Environmentálne vysídlené osoby teda nie sú utečencami podľa definície Ženevského dohovoru a sú skôr chápaní ako osobitná skupina migrantov. Hlavným dôvodom je, že vo väčšine prípadov nedochádza k žiadnemu prenasledovaniu, pretože nie je možné identifikovať žiadneho jedinca, ktorý by im mohol spôsobiť nebezpečenstvo a škodu.³⁷ Na druhej strane závery Výboru OSN pre ľudské práva v horeuvedenom prípade indikujú, že dôsledky zmeny klímy môžu vo vysielajúcich štátoch aktivovať záväzok *non-refoulement* prijímajúcich štátov obsiahnutý v dohovore a existujúci i v obyčajovej podobe. Výbor týmto deklaroval, že pojem utečenec tak ako je definovaný v *Dohovore o právnom postavení utečencov* (1951)³⁸ môže byť v budúcnosti upravený alebo vykladaný tak, aby do rámca ním koncipovanej definície pojmu utečenec spadali i osoby vysídlené z environmentálnych dôvodov v situácii, ak by im ich domovský štát nebol schopný zabezpečiť ochranu pred dôsledkami zmeny klímy. V rámci vedy medzinárodného práva však existujú i názory, že rozšírenie, resp. rozšírený výklad uvedenej definície v rámci dohovoru môžu byť problematické.³⁹

---

³⁶ Pozri El-Hinnawi, E. *Environmental refugees*. Nairobi: United Nations Environmental Programme, 1985. 41s. alebo Anton, D. K., Shelton, D. L. *Environmental Protection and Human Rights*. New York. Cambridge University Press, 2011, s.764-765

³⁷ Griesbeck, M. The Global Compact for safe, orderly and regular Migration and the Global Compact on Refugees – origins and effects. In: *European Studies*, Vol. 9, 2019. s.129. ISSN 1805-8809.

³⁸ *Convention Relating to the Status of Refugees* (1951). United Nations, Treaty Series, vol. 189, p. 137

³⁹ COONEY, C. Forced Displacement Due to Environmental Degradation: A Critical Analysis of the Current Regime for So-Called ‘Climate Change Refugees’. In: *University of Liverpool Law Review*, Vol. 6, 2020. s. 42-43.

3. Medzinárodnoprávna úprava ochrany práv osôb vysídlených z dôvodu zvyšovania hladiny mora ako súčasť medzinárodnoprávnej úpravy ochrany práv osôb vysídlených z environmentálnych dôvodov existujúca na regionálnej a partikulárnej úrovni

Medzinárodnoprávna ochrana práv osôb vysídlených z dôvodu zvyšovania hladiny mora ako súčasť medzinárodnoprávnej ochrany osôb vysídlených z environmentálnych dôvodov má i svoj regionálny rozmer v rámci Africkej únie, Rady Európy, a potenciálne i v rámci Európskej únie. Špecifický vývoj má úprava tejto problematiky v rámci skupiny štátov Latinskej Ameriky a Karibskej oblasti.

Prvým špecializovaným dohovorom, ktorý sa výslovne venuje problematike ochrany práv osôb vysídlených z dôvodov klimatických zmien, prírodných katastrof či iných environmentálnych faktorov⁴⁰ je *Dohovor o ochrane a pomoci vnútorne vysídleným osobám* (2009) *Africkej únie* nazývaný aj *Kampalským dohovorom*.⁴¹ V článku 1 pís. l) je zakotvený záväzok štátov „Zabezpečiť zodpovednosť nešťátnych subjektov zapojených do prieskumu a využívania hospodárskych a prírodných zdrojov vedúcich k vysídleniu.“

V článku 4 ods. 1 tohto dohovoru je zakotvený záväzok štátov „...rešpektovať a zabezpečovať dodržiavanie svojich záväzkov podľa medzinárodného práva vrátane práva ľudských práv a humanitárneho práva, aby sa zabránilo a vyhlo sa podmienkam, ktoré by mohli viesť k svojvoľnému vysídleniu osôb...“.

V nadväzujúcom ustanovení článku 4 ods. 4 pís. f) je zakotvený záväzok štátov v oblasti ochrany osôb pred svojvoľným vysídlením vo forme „... Všetky osoby majú právo na ochranu pred svojvoľným vysídlením. Medzi zakázané kategórie svojvoľného vysídlenia patria okrem iného: nútené evakuácie v prípade prírodných katastrof alebo katastrof spôsobených ľudskou činnosťou alebo z iných príčin, ak evakuáciu nevyžaduje bezpečnosť a zdravie postihnutých osôb.“

V článku 5 ods. 4 tohto dohovoru je zakotvený záväzok štátov prijať opatrenia v oblasti ochrany osôb pred svojvoľným vysídlením vo forme: „Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru, prijímú opatrenia na

⁴⁰ Dos Santos Soares, A. Assessing the protection of environmentally displaced persons under the Kampala Convention. In: Anastasiou, T., Ghráinne, B. N. *Environmental Displacement in 2018 – Current Protection Challenges*. Refugee Law Initiative Working Paper Series Mini Volume (Papers 23-26). School of Advanced Study, University of London, 2018. s.17.

⁴¹ *African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa* („Kampala Convention“), 23 October 2009, African Union. Dostupný k 1.4.2020 na stránke: <https://www.refworld.org/docid/4ae572d82.html>.

ochranu a pomoc osobám, ktoré boli vnútorne vysídlené v dôsledku prírodných alebo ľudských katastrof vrátane zmeny klímy.“

Uvedené ustanovenia Kampalského dohovoru vytvárajú priestor pre ochranu vysídlených osôb v dôsledku klimatických zmien, prírodných katastrof či iných environmentálnych faktorov v priestore afrického kontinentu, ktorý je klimatickými zmenami pravdepodobne najviac postihnutý. Je však zrejme len otázkou času, kedy sa podobné úpravy budú prijímať i v rámci iných svetových regiónov alebo na univerzálnej úrovni. Jeho slabinou je, že sa sústreďuje iba na otázku ochrany práv vysídlených z environmentálnych dôvodov, vnútorne v rámci zmluvných štátov. Závazok ochrany týchto osôb v prípade ich cezhraničného vysídlenia nie je v tomto dohovore zreteľný.

Potenciál pre ochranu osôb vysídlených z environmentálnych dôvodov vrátane zvyšovania hladiny morí predstavuje Dohovor o špecifických problémoch utečencov v Afrike (1969),⁴² ktorý nadväzuje na Dohovor OSN o právnom postavení utečencov (1951) v znení Protokolu (1969). Tento dohovor v porovnaní s Dohovorom o právnom postavení utečencov (1951) rozširuje definíciu pojmu utečenec v článku 1 ods. 2. nasledovne „Výraz „utečenec“ sa vzťahuje aj na každú osobu, ktorá v dôsledku vonkajšej agresie okupácie, cudzej nadvlády alebo udalostí vážne narušujúcich verejný poriadok v ktorejkoľvek časti resp. celej svojej krajiny pôvodu alebo štátnej príslušnosti, je nútená opustiť svoje obvyklé miesto bydliska s cieľom hľadať útočisko na inom mieste mimo krajiny pôvodu alebo národnosti.“. Osoby vysídlené z environmentálnych dôvodov môžu spadať do rámca formulácie „osoba, ktorá v dôsledku... udalostí vážne narušujúcich verejný poriadok v ktorejkoľvek časti resp. celej svojej krajiny pôvodu alebo štátnej príslušnosti, je nútená opustiť svoje obvyklé miesto bydliska s cieľom hľadať útočisko na inom mieste mimo krajiny pôvodu alebo národnosti.“

V kontexte medzinárodnoprávných pravidiel *Rady Európy* nie je možné nájsť špecifickú záväznú právnu úpravu týkajúcu sa ochrany práv osôb vysídlených z dôvodov klimatických zmien, prírodných katastrof a iných environmentálnych faktorov. V nezáväznej rovine však v tejto súvislosti existuje *Odporúčanie 1862 (2009) „Environmentálne vyvolaná migrácia a vysídľovanie: výzva 21. storočia“* Parlamentného zhromaždenia Rady Európy.⁴³ V tomto dokumente sa o. i. uvádza, že hore uvedený dokument UNHCR *Riadiace princípy pre vnútorné vysídľovanie (1998)* by sa mohol použiť ako model na vytvorenie globálneho riadiaceho rámca na ochranu

⁴² *Organization of African Unity (OAU) Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa* (adopted 10 September 1969, entered into force 20 June 1974) 1001 UNTS 45.

⁴³ Recommendation 1862 (2009) “Environmentally induced migration and displacement: a 21st-century challenge”. Council of Europe Parliamentary Assembly.

vysídlených osôb prekračujúcich medzinárodné hranice v dôsledku zmeny klímy a prírodných katastrof.

Na problematiku ochrany uvedenej skupiny osôb nepriamo reagoval i Európsky súd pre ľudské práva zriadený *Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd* (1950)⁴⁴ Rady Európy v rámci svojej vybranej judikatúry. V prípade *Sufi a Elmi proti Spojenému kráľovstvu* (*Stážnosť č. 8319/07 and 11449/07, 28. november 2011*) podali sťažnosť na dvaja utečenci zo Somálska, ktorí mali byť vyhostení z Belgicka, kvôli páchaniu trestnej činnosti, pričom namietali, že po prípadnom vyhostení by museli čeliť nevhodným životným podmienkam v domovskej krajine.

Európsky súd pre ľudské práva v tomto prípade „...zistil, že nedostatok zdrojov štátu na zvládnutie prirodzene sa vyskytujúceho fenoménu môže vytvoriť také zúfalé podmienky, ktoré zaručujú doplnkovú ochranu podľa článku 3 Európskeho dohovoru o ľudských právach.“⁴⁵ V danom prípade súd zbral do úvahy schopnosť žiadateľov uspokojiť ich najzákladnejšie potreby, ako sú jedlo, hygiena a prístrešie, ich zraniteľnosť voči zlému zaobchádzaniu a vyhliadky na zlepšenie jeho situácie v primeranom časovom rámci pokiaľ by boli vrátení do Somálska. Podmienky v hlavných centrách - koridor Afgoooye v Somálsku a tábory Dadaab v Keni - boli dosť zlé na to, aby sa rovnalo zaobchádzaniu, ktoré dosiahne prahovú hodnotu uvedenú v článku 3 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950). Vnútorne vysídlené osoby v koridore Afgoooye mali veľmi obmedzený prístup k jedlu a vode a zdá sa, že dané útočisko sa javilo ako vznikajúci problém, pretože prenajímatelia sa snažili využiť ťažkosti vysídlených osôb na zisk. Hoci v táboroch Dadaab bola k dispozícii humanitárna pomoc, z dôvodu extrémneho preplnenia bol prístup k prístrešiu, vode a sanitárnym zariadeniam extrémne obmedzený.

Pre ochranu environmentálne vysídlených osôb je do určitej miery aplikovateľný i článok 2 EDEP ak je možné dokázať, že vládna činnosť alebo opomenutie spôsobili environmentálnu škodlivú udalosť. V tomto prípade by sa mala uznať aspoň uvedená príčinná súvislosť. V prípade *Budayeva proti Ruskej federácii* (*Stážnosť č. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02, 11. marec 2013*) Európsky súd pre ľudské práva (ESLP) rozhodol, že došlo k porušeniu článku 2 (právo na život) EDEP z dôvodu, že Rusko zlyhalo v oblasti ochrany života žiadateľov obyvateľov

---

⁴⁴ *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* (1950), as amended by Protocols Nos. 11 and 14. ETS 5.

⁴⁵ *Sufi and Elmi v. The United Kingdom*, Applications Nos. 8319/07 and 11449/07, Judgment of 28 November 2011).

mesta Tyrnauz tým, že ich neochránilo pred zosuvom pôdy, ktoré zničili ich domovy.⁴⁶

V rámci práva *Európskej únie*, rovnako ako v rámci medzinárodnoprávnych pravidiel Rady Európy, nie je otázka ochrany práv uvedenej skupiny osôb pokrytá právne záväznou úpravou.⁴⁷ Otázka ochrany uvedenej skupiny osôb výslovne rezonuje iba v nezáväznej *Európskej zelenej dohode* (2019),⁴⁸ kde je vyjadrené pochopenie súčasného a budúceho vplyvu zmeny klímy na nútené vysídľovanie ľudí.

Určitý priestor na úvahy o ochrane uvedenej skupiny osôb z pohľadu záväzných noriem práva EÚ vytvára *Smernica Rady č. 2001/55/ES o minimálnych štandardoch na poskytovanie dočasnej ochrany v prípade hromadného prívlevu vysídlených osôb a o opatreniach na podporu rovnováhy úsilia medzi členskými štátmi pri prijímaní takýchto osôb a znášaní z toho vyplývajúcich dôsledkov*.⁴⁹ Podľa článku 2 pís. c) „vysídlené osoby“ štátni príslušníci tretích krajín alebo osoby bez štátnej príslušnosti, ktoré museli opustiť svoju krajinu alebo región, alebo boli evakuované, najmä v reakcii na výzvu medzinárodných organizácií, a nemôžu sa vrátiť do bezpečných a stabilných podmienok kvôli situácii pretrvávajúcej v tejto krajine, ktoré môžu spadať do rámca pôsobnosti článku 1A Ženevského dohovoru alebo iných medzinárodných alebo vnútroštátnych právnych nástrojov poskytujúcich medzinárodnú ochranu, a to najmä osoby, ktoré ušli z oblastí ozbrojeného konfliktu alebo endemického násillia alebo osoby vo vážnom ohrození systematického alebo všeobecného porušovania ich ľudských práv, alebo ktoré sa stali obeťami takéhoto porušovania. Vzhľadom na takéto nastavenie definície pojmu „vysídlené osoby“ by však v rámci Európskej únie nemohla byť poskytnutá ochrana vysídleným osobám v dôsledku klimatických zmien, prírodných katastrof či iných environmentálnych faktorov. Aby

---

⁴⁶ *Budayeva and Others v. Russia*, Applications Nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02, Judgement of 20 March 2008. Pozri aj Mcadam, J., *Climate Change, Forced Migration, and International Law*. Oxford-New York: Oxford University Press, 2012. s.59-60

⁴⁷ Sciacaluga, G. Sudden-onset Disasters, Human Displacement and Temporary Protection Directive: Space for Promising Relationship?. In: Anastasiou, T., Ghráinne, B.N. *Environmental Displacement in 2018 – Current Protection Challenges*. Refugee Law Initiative Working Paper Series Mini Volume (Papers 23-26). School of Advanced Study, University of London, 2018. s.54

⁴⁸ *Communication from the Commission, The European Green Deal*. Brussels, 11.12.2019 COM(2019) 640 final. Názov uvedeného dokumentu sa do slovenského jazyka prekladá aj ako Európsky ekologický dohovor.

⁴⁹ *Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof*. Official Journal EC L 212, 7.8.2001, s. 12 – 23

takáto ochrana mohla byť danej skupine osôb poskytnutá daná smernica by musela byť pozmenená alebo by sa musel pozmeniť jej oficiálny výklad.

Úpravy tejto smernice by mali byť zamerané na ochranu kategórií ľudí vysídlených udalosťami, ktorých trvanie je možné predvídať bez zbytočných pochybností, a náhle ekologické katastrofy majú tendenciu jasne patriť do tohto druhu udalostí. Keďže podstata ochranných systémov vysídlených osôb spočíva v poskytovaní dočasnej ochrany, bolo by vhodné túto smernicu vybaviť niektorými ďalšími špecifikáciami týkajúcimi sa druhu udalostí, ktoré spôsobujú hromadný prílev vysídlených osôb v dôsledku environmentálnych faktorov. V modifikovanom texte smernice by teda bolo vhodné výslovne zdôrazniť úlohu katastrof pri náhlom výskyte fenoménov, ako sú povodne, búrky, zemetrasenia, cunami ale i zvyšovania hladiny morí, ktoré sú hlavnými príčinami vysídľovania osôb v dôsledku environmentálnych faktorov na celom svete.⁵⁰

Úvahy o aplikácii noriem práve EÚ v oblasti azylového a utečeneckého práva v prospech osôb vysídlených v dôsledku environmentálnych faktorov je možné realizovať i v kontexte *Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/95/EÚ z 13. decembra 2011 o normách pre oprávnenie štátnych príslušníkov tretej krajiny alebo osôb bez štátneho občianstva mať postavenie medzinárodnej ochrany, o jednotnom postavení utečencov alebo osôb oprávnených na doplnkovú ochranu a o obsahu poskytovanej ochrany*.⁵¹ Táto smernica zakotvuje definíciu utečenca v duchu článku 1 A (2) *Dohovoru o právnom postavení utečencov* (1951) v článku 2 pís. d) pričom pojem „utečenec“ je v duchu tejto definície „štátny príslušník tretej krajiny, ktorý kvôli oprávnenej obave pred prenasledovaním z rasových, náboženských dôvodov, dôvodov štátnej príslušnosti, z dôvodu zastávania určitého politického názoru alebo príslušnosti k určitej sociálnej skupine nemôže prijať alebo v dôsledku uvedených obáv odmieta ochranu tejto krajiny, alebo osoba bez štátneho občianstva, ktorá sa nachádza mimo štátu svojho doterajšieho pobytu z dôvodov, ktoré sú uvedené vyššie, alebo ktorá sa tam vzhľadom na uvedené obavy nemôže alebo nechce vrátiť a na ktorú sa neuplatňuje článok 12“. Morgese v tejto súvislosti uvádza argument, že pojem „environmentálneho migranta“ by snáď bolo možné zahrnúť do rámca „sociálnej skupiny“, ale len v úzkej skupine prípadov ak by prírodná katastrofa bola do určitej

⁵⁰ Porovnaj Sciacaluga, G. Sudden-onset Disasters, Human Displacement and Temporary Protection Directive: Space for Promising Relationship?. In: Anastasiou,T., Ghráinne,B.N. *Environmental Displacement in 2018 – Current Protection Challenges*. Refugee Law Initiative Working Paper Series Mini Volume (Papers 23-26). School of Advanced Study, University of London, 2018. s.51.

⁵¹ Morgese, B. Environmental Migrants and the EU Immigration and Asylum Law: Is There Any Chance for Protection? In: Bruno,G.C., Palombino,M.F., Rossi,V., *Migration and the Environment. Some reflections on Current legal Issues and Possible Ways Forward*. Roma: CNR Edizioni, 2017. s.51

miery spôsobená činnosťou alebo nečinnosťou štátu.⁵² Tento názor je určite zaujímavý, avšak, ako už bolo uvedené, už samotný pojem „*environmentálny migrant*“ nie je zaužívaný. Z hľadiska možnej integrácie do rámca definície dokumentov Európskej únie týkajúcich sa právneho postavenia utečencov by skôr bolo možné uvažovať o hore uvedenom pojme „*environmentálny utečenec*“.

V rámci skupiny pôvodne 10 štátov *Latinskej Ameriky a Karibskej oblasti* sa podarilo obohatiť medzinárodnoprávnu úpravu v tejto oblasti v rámci tzv. Cartagenského procesu. Tento proces odštartovalo prijatie *Cartagenskej deklarácie o utečencoch* (1984).⁵³ Tento dokument do svojich právnych poriadkov neskôr inkorporovalo 14 štátov regiónu. Táto deklarácia nadväzuje na Dohovor o právnom postavení utečencov avšak rozširuje definíciu utečenca aj na osoby vysídlené s tým, že za utečencov považuje „*osoby, ktoré utiekli zo svojej krajiny, pretože ich životy, bezpečnosť alebo sloboda boli ohrozené všeobecným násilím, zahraničnou agresiou, vnútornými konfliktmi, masívnym porušovaním ľudských práv alebo inými okolnosťami, ktoré vážne narušili verejný poriadok*“. Do rámca tejto definície evidentne môžu spadať environmentálne vysídlené osoby.

Ostatným dokumentom Cartagenského procesu je *Brazílska deklarácia: „Rámec pre spoluprácu a regionálnu solidaritu na posilnenie medzinárodnej ochrany utečencov, vysídlených osôb a osôb bez štátnej príslušnosti v Latinskej Amerike a Karibiku“*, z 3. decembra 2014.⁵⁴

Určité možnosti pre riešenie problémov ochrany osôb vysídlených z dôvodu zvyšovania hladiny morí predstavujú regionálne iniciatívy štátov v oblasti Pacifiku (Tichého oceánu) ako napr. *Fórum pacifických ostrovov* (angl. Pacific Islands Forum), *Aliancia pre program udržateľnosti Pacifiku* (angl. Pacific Alliance for Sustainability Program) či *Environmentálne fórum Pacifiku* (angl. Pacific Environment Forum).⁵⁵

---

⁵² Ibid, s.52

⁵³ Cartagena Declaration on Refugees, adopted at the Colloquium on the International Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama: Legal and Humanitarian Problems, held in Cartagena, Colombia, on 19–22 November 1984. Available at www.oas.org/dil/1984_Cartagena_Declaration_on_Refugees.pdf.

⁵⁴ Brazil Declaration: “A Framework for Cooperation and Regional Solidarity to Strengthen the International Protection of Refugees, Displaced and Stateless Persons in Latin America and the Caribbean”, 3 December 2014. Available at: <https://www.unhcr.org/brazil-declaration.html>.

⁵⁵ MATUŠKA, P., PATAKYOVÁ, M.T. Klimatickí utečenci a ich právne postavenie v kontexte medzinárodného práva verejného a práva Európskej únie. In: *Societas et Iurisprudentia*, Roč. VI, č. 4, 2018. s.91.

4. Možný prínos najnovších kodifikačných aktivít Komisie OSN pre medzinárodné právo v oblasti vplyvu zvyšovania hladiny morí na medzinárodné právo pre ochranu práv osôb vysídlených z dôvodu zvyšovania hladiny morí

V roku 2018 Valné zhromaždenie OSN rezolúciou č. 73/265⁵⁶ zaregistrovalo, že v priebehu roku Komisia OSN pre medzinárodné právo zahrnula do svojho kodifikačného programu problematiku zvyšovania hladiny morí vo vzťahu k medzinárodnému právu.⁵⁷ V roku 2019 bola táto tematika zahrnutá do súčasného programu práce komisie a pre spracovanie tejto témy bola zriadená netradičná tzv. Študijná skupina (angl. Study Group) komisie. V roku 2020 Študijná skupina pod vedením profesora Bogdana Auresca a profesorky Nilüfer Oral, zverejnila prvú správu týkajúcu sa morského práva.⁵⁸

V apríli 2022 vydala Študijná skupina svoju druhú správu, tentoraz pod vedením profesorky Patrícia Galvão Teles a profesora Juana José Ruda Santolaria, o štátnosti a ochrane osôb ovplyvnených zvyšovaním hladiny morí.⁵⁹ Tento dokument je rozdelený do štyroch častí. Začína všeobecným prehľadom témy v 1. časti a potom hlbšie skúma otázky (a) štátnosti a (b) ochrany osôb postihnutých zvýšením hladiny morí v častiach 2 a 3. Na záver sa uvádza séria predbežné pozorovania, usmerňujúce otázky pre Pracovnú skupinu a budúci pracovný program. Časť 3 obsahuje užitočne zmapovanie právnych rámcov potenciálne uplatniteľných na ochranu osôb postihnutých zvýšením hladiny morí, ako aj príslušné postupy štátov a kľúčových medzinárodných organizácií a orgánov.⁶⁰

---

⁵⁶ UNGA Res 73/265 (22 December 2018) UN Doc A/RES/73/265.

⁵⁷ Burson, B., Kälin, W., McAdam, J. *Statehood, Human Rights and Sea-Level Rise. A Response to the International Law Commission's Second Issues Paper on Sea-Level Rise in Relation to International Law*. In: *Yearbook of International Disaster Law Online*. Online Publication Date: 13 April 2023. s.265. Available at website: https://brill.com/view/journals/yido/4/1/article-p265_12.xml?language=en&body=pdf-117260

⁵⁸ ILC, 'Sea-Level Rise in relation to International Law: First Issues Paper by Bogdan Aurescu and Nilüfer Oral, Co-Chairs of the Study Group on Sea-Level Rise in relation to International Law (27 April–5 June and 6 July–7 August 2020)' (28 February 2020) UN Doc A/CN.4/740.

⁵⁹ ILC, 'Sea-Level Rise in relation to International Law: Second Issues Paper by Patrícia Galvão Teles and Juan José Ruda Santolaria, Co-Chairs of the Study Group on Sea-Level Rise in relation to International Law (18 April–3 June and 4 July–5 August 2022)' (19 April 2022) UN Doc A/CN.4/752.

⁶⁰ Burson, B., Kälin, W., McAdam, J. *Statehood, Human Rights and Sea-Level Rise. A Response to the International Law Commission's Second Issues Paper on Sea-Level Rise in Relation to International Law*. In: *Yearbook of International Disaster Law Online*. Online Publication Date: 13 April 2023. s.266. Available at website: https://brill.com/view/journals/yido/4/1/article-p265_12.xml?language=en&body=pdf-117260

Právne rámce identifikované a sumarizované v tejto správe zahŕňajú univerzálne dokumenty a iniciatívy uvedené v časti 2 tohto príspevku ako i regionálne dokumenty uvedené v časti 3 tohto príspevku. Navyše, v správe sa uvádza možný prínos dokumentu *Sydneyská deklarácia zásad ochrany osôb vysídlených v súvislosti so stúpaním hladiny mora Asociácie medzinárodného práva* (2018).⁶¹ Je pozoruhodné, že Komisia OSN pre medzinárodné právo poukázala na dokument prijatý mimovládnu organizáciou.

V správe bola zaznamenaná dôležitosť nedávnych stanovísk prijatých Výborom pre ľudské práva vo veci Teitiota proti Novému Zélandu, ktoré sa týkali uplatniteľnosti zásady nevyhostenia v kontexte zmeny klímy a stúpania hladiny morí. Ako už bolo uvedené časti 2 tohto článku, podľa Výboru pre ľudské práva v tomto prípade by účinky zmeny klímy, konkrétne stúpanie hladiny morí, v prijímajúcich štátoch mohli vystaviť jednotlivcov porušovaniu ich práv podľa článku 6 (právo na život) alebo 7 (zákaz mučenia a krutého, neludzského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, čím sa pre vysielajúce štáty spúšťajú záväzky nevyhostenia.

Zatiaľ ostatná správa študijnej skupiny bola zverejnená v roku 2024.⁶² V jej rámci rezonuje informácia o prijatí *Deklarácie o kontinuite štátnosti a ochrane osôb tvárou v tvár vzostupu hladiny morí v súvislosti so zmenou klímy*, ktorú prijali vedúci predstavitelia štátov, krajín a území Fóra tichomorských ostrovov 9. novembra 2023 (Vyhlásenie Fóra tichomorských ostrovov z roku 2023).⁶³ V správe rezonovala aj skutočnosť, že okrem Komisie sa téme zvyšovania hladiny morí venovala aj Bezpečnostná rada, Valné zhromaždenie a rôzne iné orgány Organizácie Spojených národov. Posudzovali či posudzujú ho aj medzinárodné a regionálne súdy a tribunály v rámci poradného konania týkajúceho sa zmeny klímy, konkrétne Medzi-americký súd pre ľudské práva, Medzinárodný tribunál pre morské právo a Medzinárodný súdny dvor. V duchu uvedenej správy je potrebné osobitne zdôrazniť, že Bezpečnostná rada OSN venovala počas svojho zasadnutia 14. februára 2023 pozornosť i téme „Zvýšenie hladiny

⁶¹ *Sydney Declaration of Principles on the Protection of Persons Displaced in the Context of Sea-level Rise*. Final report of the Committee on International Law and Sea-Level Rise, in International Law Association, *Report of the Seventy-eighth Conference, Held in Sydney, 19–24 August 2018*, vol. 78 (2019), pp. 897 ff., and resolution 6/2018.

⁶² *Study Group on sea-level rise in relation to international law*. Report. International Law Commission Seventy-fifth session Geneva, 29 April–31 May and 1 July–2 August 2024.

⁶³ *Declaration on the Continuity of Statehood and the Protection of Persons in the Face of Climate Change-related Sea-level Rise*, adopted by the leaders of the States, countries and territories of the Pacific Islands Forum on 9 November 2023 (2023 Pacific Islands Forum Declaration).

morí: dôsledky pre medzinárodný mier a bezpečnosť“ v rámci bodu programu „Hrozby pre medzinárodný mier a bezpečnosť“.

5. Potenciál ochrany práv osôb vysídlených z dôvodu zvyšovania hladiny morí prostredníctvom medzinárodnoprávnej úpravy v oblasti postavenia osôb bez štátneho občianstva (apolitizmu)

Osoby vysídlené z environmentálnych dôvodov ako krajinú možnosť môžu využiť i mechanizmy medzinárodnoprávnej ochrany osôb bez štátnej príslušnosti. Vo vede medzinárodného práva sa v tomto smere začínajú objavovať i vedecké štúdie či články.⁶⁴

Problematika úpravy práva osôb bez štátneho občianstva (apolitizmu) je obsiahnutá vo viacerých medzinárodných zmluvných úpravách. Niektoré čiastkové úpravy v tomto smere kodifikoval už *Dohovor o právnom postavení utečencov* (1951) v znení *Protokolu* (1967), ktorý upravuje postavenie apolita, ktorý žiada o status utečenca.⁶⁵ Komplexnú kodifikáciu tejto problematiky predstavuje *Dohovor o postavení osôb bez štátnej príslušnosti* (1954, ďalej aj *Dohovor* (1954)).⁶⁶ Tento dohovor zavádza všeobecný režim ochrany osôb bez štátnej príslušnosti. Vychádza z predpokladu, že súvisiaci hore uvedený *Dohovor o právnom postavení utečencov* (1951) rieši otázku ochrany práv apolitov so statusom utečenca, avšak nerieši postavenie apolitov bez tohto statusu.

Ustanovenia zakotvujúce katalóg práv apolitov legálne usídlených na území štátu a spôsob ich poskytovania sú veľmi podobné príslušným ustanoveniam *Dohovoru o právnom postavení utečencov* (1951). Podľa článku 1 dohovoru je „osobou bez štátnej príslušnosti osoba, ktorá nie je podľa zákonov žiadneho štátu považovaná za občana takéhoto štátu s výnimkou osôb, ktoré už požívajú medzinárodnú ochranu a osôb, ktoré spáchali zločiny podľa medzinárodného práva, vážny nepolitický trestný čin, alebo prečin proti cieľom a zásadám OSN“. Práva a povinnosti apolitov podľa *Dohovoru* (1954) zahŕňajú prakticky všetky ľudské práva prvých dvoch generácií, pričom sú poskytované zväčša v národnom cudzineckom režime, poprípade v režime čo najpriaznivejšieho zaobchádzania nie horšieho, ako je poskytované ostatným cudzincom. V rámci záväzkov štátov je stanovený

⁶⁴ Pozri napr. dielo Rouleau-Dick, M. Sea level rise and climate statelessness: From “too little, too late” to context-base relevance. In: *Statelessness & Citizenship Review*. Vol. 3, No. 2, 2021. s.287-308. ISSN 2652-1814.

⁶⁵ *Convention Relating to the Status of Refugees* (1951). 189 UNTS 137. *Protocol Relating to the Status of Refugees* (1967). United Nations, Treaty Series, vol. 189, p. 137.

⁶⁶ *Convention Relating to the Status of Stateless Persons* (1954). United Nations, Treaty Series, vol. 360, p. 117. Slovenská republika tento dohovor ratifikovala bol publikovaný vo Vyhláske MZV č.206/2001 Z. z.

i záväzok vydať osobám bez štátnej príslušnosti osobné a cestovné doklady (čl. 27 a čl. 28). Dohovor (1954) nevytvára žiaden dozorný, či kvázi súdny orgán. Určitú nepriamu formu dozoru nad zachovávaním dohovoru vykonáva Generálny tajomník OSN na základe záväzku štátov informovať Generálneho tajomníka OSN o obsahu zákonov a iných právnych predpisov, ktoré môžu prijať na realizáciu tohto dohovoru. Uvedenú problematiku ďalej do určitej miery reguluje i *Dohovor OSN o znížení počtu osôb bez štátnej príslušnosti* (1961) a má určite určitý význam pre ťažkú situáciu tých, ktorí sú ohrození klimatickými zmenami, kontext tohto významu je zásadne odlišný od typu scenára, v ktorom by mohol vstúpiť do hry dohovor z roku 1954, a od ochrany, ktorú poskytuje.⁶⁷

V kontexte uvedených medzinárodnoprávných úprav je možné konštatovať určité slabiny. V oblasti pôsobnosti uvedených dohovorov má mandát i Vysoký komisár OSN pre utečencov (angl. skr. UNHCR) stanovený v článku 6 pís. B) *Štatútu Vysokého komisára pre utečencov* (1950, ďalej aj Štatút), ktorý bol schválený rezolúciou VZ OSN č. 428 (V) zo 14. decembra 1950. V porovnaní s mandátom UNHCR, ktorý je zakotvený v článku 6 pís. A) Štatútu, ale i navyše v ustanoveniach článku 35 záväzného *Dohovoru o právnom postavení utečencov* (1951), má mandát UNHCR v oblasti ochrany práv apolitov o niečo slabší právny základ.

Dohovor (1954) neposkytuje viac práv nad rámec medzinárodného práva ľudských práv. Dohovor (1954) má menší počet ratifikácií najmä v krajinách najviac ohrozených zvyšovaním hladiny morí. Zmluvnou stranou z týchto štátov sú iba Fidži a Kiribati.⁶⁸ Potešiteľným faktom je však skutočnosť, že počet ratifikácií tohto dohovoru zo strany ostatných štátov sa postupne zvyšuje.⁶⁹ Predpokladá sa, že ak naozaj dôjde k zániku územia štátu z dôvodu zvýšenia hladiny morí, iné štáty sa nebudú ponáhľať s akceptáciou zániku štátnosti ako takej vzhľadom na skutočnosť, že takto postihnutý štát sa bude snažiť o zabezpečenie svojej existencie v inej forme napr. prenajatím si územia na v rámci iného štátu.

Na druhej strane sa však v praxi môže vyskytnúť situácia, že niektorí jeho občania sa dostanú do situácie, že sa ocitnú v zahraničí a tento štát im nebude schopný poskytnúť ochranu a ani informácie o tom, že sú jeho štátnymi občanmi z dôvodu vlastných existenčných problémov. Štát-

⁶⁷ Rouleau-Dick, M. Sea level rise and climate statelessness: From “too little, too late” to context-base relevance. In: *Statelessness & Citizenship Review*. Vol. 3, No. 2, 2021. s.290. ISSN 2652-1814.

⁶⁸ Bližšie pozri webstránku <https://www.unhcr.org/media/states-parties-1954-convention-relating-status-stateless-persons>.

⁶⁹ Rouleau-Dick, M. Sea level rise and climate statelessness: From “too little, too late” to context-base relevance. In: *Statelessness & Citizenship Review*. Vol. 3, No. 2, 2021. s.290. ISSN 2652-1814.

ne občianstvo daných osôb sa môže takto stať neefektívnym a stanú sa osobami bez štátnej príslušnosti *de facto*. V praxi sa taktiež môže stať, že štát, kde sa dané osoby ocitnú bude spochybňovať existenciu občianstva takýchto osôb.⁷⁰ Absencia právneho statusu im môže spôsobovať problémy pri hľadaní ochrany v duchu existujúcich pravidiel medzinárodného práva ľudských práv.⁷¹

Táto situácia môže trvať dovedy, kým dané osoby nezískajú inú štátnu príslušnosť, alebo kým štát ich štátnej príslušnosti nebude akceptovaný ako štát, ktorý stratil štátnosť. V tejto súvislosti by sa teda ochrana, ktorú by dané osoby *de facto* bez štátnej príslušnosti podľa Dohovoru (1954) mohla byť relevantná. Preto by existencia právneho rámca tohto dohovoru mohla byť využitá ako cenná pomoc pre dané osoby, ktoré by takto mohli získať určitý právny štatút.

Ako bolo uvedené *Dohovor o postavení osôb bez štátnej príslušnosti* (1954) má iste niekoľko nedostatkov. Avšak poskytuje právny rámec, ktorý by mohol byť prínosom pre osoby vysídlené z environmentálnych dôvodov v ich hostiteľskej krajine. Navyše, pre tieto osoby, ktoré by sa ocitli v cudzine s vlastným neefektívnym občianstvom, by ochrana poskytovaná daným dohovorom mohla byť cenným usmernením pre prijímajúcu krajinu.⁷²

Záver

Problematika ochrany práv osôb vysídlených z dôvodu zvyšovanie hladiny mori je súčasťou konceptu osôb vysídlených z environmentálnych dôvodov, je upravená v rámci viacerých prevažne nezáväzných *soft law* prameňov medzinárodného práva verejného, na úrovni Organizácie Spojených národov ako i niektorých regionálnych medzinárodných organizácií a integračných zoskupení ako je Africká únia, Európska únia a Rada Európy, alebo v rámci skupiny štátov Latinskej Ameriky a karibskej oblasti. Úzko súvisí s problematikou ochrany práv azylantov a utečencov

Z pohľadu medzinárodnoprávných úprav OSN obsahujú komplexnejšie zmienky o ochrane práv osôb vysídlených z dôvodov klimatických zmien, prírodných katastrof a iných environmentálnych faktorov najmä nezáväzná medzinárodnoprávne dokumenty, ale existuje i čiastková záväzná medzinárodnoprávna úprava aplikovateľná v tejto oblasti. Z pohľadu odvetví či pod odvetví medzinárodného práva verejného táto úprava spadá

---

⁷⁰ Ibid, s. 301.

⁷¹ Dobrić, M. Rising Statelessness Due to Disappearing Island States: Does the Current Status of International Law Offer Sufficient Protection? In: *Statelessness and Citizenship Review* Vol. 1, No.1, 2019. s.59. ISSN 2652-1814.

⁷² Rouleau-Dick, M. Sea level rise and climate statelessness: From “too little, too late” to context-base relevance. In: *Statelessness & Citizenship Review*. Vol. 3, No. 2, 2021. s.307. ISSN 2652-1814.

do rámca medzinárodného práva životného prostredia, medzinárodného práva ľudských práv, medzinárodného utečeneckého práva (v rámci práva EÚ označovaného aj ako azylové právo), medzinárodného migračného práva (vzhľadom na to, že environmentálne vysídlené osoby sa považujú skôr za migrantov ako utečencov), medzinárodného práva regulácie katastrof, a okrajovo i do rámca medzinárodného humanitárneho práva.

Nezáväznú *soft law* úpravu v tejto oblasti predstavuje celý rad nezáväzných dokumentov rôznych orgánov OSN. Najkomplexnejšiu úpravu tejto problematiky obsahuje Globálny rámec o bezpečnej, riadenej a legálnej migrácii (2018) prijatý na medzivládnej konferencii OSN o migrácii. Jeho slabinou je však fakt, že nebol prijatý celým radom členských štátov OSN vzhľadom na niektoré kontroverzné politické záväzky zahrnuté do jeho rámca. Inštitucionálne je vykonávanie daných *soft law* dokumentov podporené vytvorením Agendy ochrany cezhraničných vysídlených osôb v kontexte katastrof a zmeny klímy, schválenej členskými štátmi OSN roku 2015, a Platformy pre vysídľovanie v dôsledku katastrof, ktorá bola vytvorená na Svetovom humanitárnom summite v roku 2016 ktorá nahradila staršiu, tzv. Nansenovu iniciatívu.

Čiastkovú záväznú medzinárodnoprávnu úpravu v smere ochrany práv osôb vysídlených z dôvodov klimatických zmien je možné nájsť primárne v rámci vybraných ustanovení Rámcového dohovoru o zmene klímy (1992) a na neho nadväzujúcej Parížskej dohody (2015). Pre zabezpečenie vykonávania uvedených ustanovení v praxi bola zriadená Pracovná skupina pre vysídlenie na 21. konferencii strán Rámcového dohovoru o zmene klímy (1992) v roku 2015. Univerzálnu rovinu ochrany osôb vysídlených z dôvodu klimatických zmien dopĺňajú možnosti nepriamej ochrany prostredníctvom širšieho výkladu niektorých práv zakotvených v záväzných dohovoroch ľudsko-právneho charakteru prijatých v rámci Organizácie Spojených národov. Takáto možnosť bola potvrdená v rámci judikatúry Výboru OSN pre ľudské práva zriadeného Medzinárodným paktom o občianskych a politických právach (1966). V kontexte prípadu Teitiota proti Novému Zélandu (2020) Výbor OSN pre ľudské práva deklaroval, že dôsledky zmeny klímy môžu vo vysielajúcich štátoch aktivovať záväzok *non-refoulement* prijímajúcich štátov a tým vytvoril priestor pre to aby pojem utečenec, tak ako je definovaný v Dohovore o právnom postavení utečencov (1951) mohol byť v budúcnosti upravený alebo vykladaný tak, aby do rámca ním koncipovanej definície pojmu utečenec spadali i osoby vysídlené z environmentálnych dôvodov v situácii, ak by im ich domovský štát nebol schopný zabezpečiť ochranu pred dôsledkami zmeny klímy.

Medzinárodnoprávna ochrana práv osôb vysídlených z dôvodov klimatických zmien, prírodných katastrof a iných environmentálnych fak-

torov má i svoj regionálny rozmer v rámci Rady Európy, Európskej únie, Africkej únie, Latinskej Ameriky a Karibskej oblasti.

Medzinárodnoprávne pravidlá Rady Európy v danej oblasti zahŕňajú iba nezáväznú Odporúčanie 1862 (2009) „Environmentálne vyvolaná migrácia a vysídľovanie: výzva 21. storočia“. Na problematiku ochrany uvedenej skupiny osôb však nepriamo reagoval i Európsky súd pre ľudské práva zriadený Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950) Rady Európy v rámci svojej vybranej judikatúry, ktorú predstavujú prípady Budayeva a iní proti Rusku (2008) a Sufi a Elmi proti Spojenému kráľovstvu (2011).

V rámci práva Európskej únie otázka ochrany uvedenej skupiny osôb výslovne rezonuje iba v nezáväznej Európskej zelenej dohode (2019). Pre ochranu tejto skupiny osôb je však teoreticky možné aplikovať vybrané ustanovenia právne záväznej Smernice Rady č. 2001/55/ES o minimálnych štandardoch na poskytovanie dočasnej ochrany v prípade hromadného príchodu vysídlených osôb a o opatreniach na podporu rovnováhy úsilia medzi členskými štátmi pri prijímaní takýchto osôb a znášaní z toho vyplývajúcich dôsledkov ako aj právne záväznej Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/95/EÚ z 13. decembra 2011 o normách pre oprávnenie štátnych príslušníkov tretej krajiny alebo osôb bez štátneho občianstva mať postavenie medzinárodnej ochrany, o jednotnom postavení utečencov alebo osôb oprávnených na doplnkovú ochranu a o obsahu poskytovanej ochrany, pokiaľ by uvedené ustanovenia boli vykladané širšie v prospech ochrany osôb vysídlených z environmentálnych dôvodov, alebo by boli v tomto smere pozmenené.

Takýto prístup je už možné registrovať v priestore Africkej únie v duchu dohovoru Dohovoru o špecifických problémoch utečencov v Afrike (1969), ktorý nadväzuje na Dohovor OSN o právnom postavení utečencov (1951) v znení Protokolu (1969). Tento dohovor v porovnaní s Dohovorom o právnom postavení utečencov (1951) rozširuje definíciu pojmu utečenec i o vysídlené osoby. Navyše v rámci Africkej únie bol prijatý prvý špecializovaný dohovor, ktorý sa výslovne venuje problematike ochrany práv osôb vysídlených z dôvodov klimatických zmien, prírodných katastrof či iných environmentálnych faktorov. Ide o Dohovor o ochrane a pomoci vnútorne vysídleným osobám (2009) Africkej únie nazývaný aj Kampalským dohovorom. Posun vnímaní medzinárodnoprávnej ochrany vysídlených osôb je možné vybadať i v rámci zoskupenia 14 štátov Latinskej Ameriky a Karibskej oblasti v rámci tzv. Cartagenského procesu. Tento proces odštartovalo prijatie Cartagenskej deklarácie o utečencoch (1984), ktorá rozširuje pojem utečenec rovnakým spôsobom ako Dohovor o špecifických problémoch utečencov v Afrike.

V ostatnom období je možné v danej oblasti registrovať i prínos najnovších kodifikačných aktivít Komisie OSN pre medzinárodné právo v oblasti vplyvu zvyšovania hladiny morí na medzinárodné právo pre ochranu práv osôb vysídlených z dôvodu zvyšovania hladiny morí. V apríli 2022 vydala Študijná skupina tohto orgánu svoju druhú správu, tentoraz o štátnosti a ochrane osôb ovplyvnených zvyšovaním hladiny morí, v ktorej identifikuje všetky hore uvedené univerzálne dokumenty a iniciatívy i regionálne dokumenty uvedené. Navyše, v správe sa uvádza možný prínos dokumentu Sydneyská deklarácia zásad ochrany osôb vysídlených v súvislosti so stúpaním hladiny mora Asociácie medzinárodného práva (2018). V správe bola zaznamenaná dôležitosť nedávnych stanovísk prijatých Výborom pre ľudské práva vo veci Teitioti proti Novému Zélandu, ktoré sa týkali uplatniteľnosti zásady nevyhostenia v kontexte zmeny klímy a stúpania hladiny morí.

V krajnom prípade môže právny základ pre ochranu osôb vysídlených z dôvodov zvyšovania hladiny morí poskytnúť Dohovor o postavení osôb bez štátnej príslušnosti (1954). Tento dohovor zavádza všeobecný režim ochrany osôb bez štátnej príslušnosti. Tento dohovor zavádza všeobecný režim ochrany osôb bez štátnej príslušnosti. Práva a povinnosti apolitov podľa Dohovoru (1954) zahŕňajú prakticky všetky ľudské práva prvých dvoch generácií, pričom sú poskytované zväčša v národnom cudzineckom režime, poprípade v režime čo najpriaznivejšieho zaobchádzania nie horšieho, ako je poskytované ostatným cudzincom. V rámci záväzkov štátov je stanovený i záväzok vydať osobám bez štátnej príslušnosti osobné a cestovné doklady (čl. 27 a čl. 28). Právny režim Dohovoru (1954) sa pre ochranu daných osôb môže aktivovať v situácia ak sa občania štátu postihnutého zvýšením hladiny morí na úteku pred touto prírodnou katastrofou ocitnú v zahraničí a ich domovský štát im nebude schopný poskytnúť ochranu a ani informácie o tom, že sú jeho štátnymi občanmi z dôvodu vlastných existenčných problémov. Štátne občianstvo daných osôb sa môže takto stať neefektívnym a stanú sa osobami bez štátnej príslušnosti *de facto*. V praxi sa taktiež môže stať, že štát, kde sa dané osoby ocitnú bude spochybňovať existenciu občianstva takýchto osôb. Táto situácia môže trvať dovtedy, kým dané osoby nezískajú inú štátnu príslušnosť, alebo kým štát ich štátnej príslušnosti nebude akceptovaný ako štát, ktorý stratil štátnosť. V tejto súvislosti by sa teda ochrana, ktorú by dané osoby *de facto* bez štátnej príslušnosti získali podľa Dohovoru (1954) mohla byť relevantná. Preto by existencia právneho rámca tohto dohovoru mohla byť využitá ako cenná pomoc pre dané osoby, ktoré by takto mohli získať určitý právny štatút.

V nadväznosti na uvedené pramene medzinárodného práva verejného a práva Európskej únie je možné identifikovať i najdôležitejšie zásady me-

dzinárrodnoprávnej ochrany osôb vysídlených z dôvodu zvyšovania hladiny morí. Ide o nasledujúce zásady:

- zásadu chápania osôb vysídlených z dôvodu zvyšovania hladiny morí ako súčasti širšie chápaného pojmu osôb vysídlených z environmentálnych dôvodov s nárokom na príslušnú ochranu určenú týmto osobám medzinárodným právom;

- zásadu zakotvujúcu záväzok štátov prijímať preventívne opatrenia týkajúce sa ochrany životného prostredia a osobitne ochrany klímy, ktoré zabraňujú vnútroštátnemu i cezhraničnému vysídľovaniu osôb z dôvodu zvyšovania hladiny morí;

- zásadu zakotvujúcu záväzok štátov monitorovať stav životného prostredia a migračných pohybov s cieľom identifikovať možné hrozby, ktoré v budúcnosti môžu spôsobiť vnútroštátne i cezhraničné vysídľovanie osôb z dôvodu zvyšovania hladiny morí

- zásadu poskytovania vzájomných informácií medzi štátmi o hrozbách spôsobujúcich vnútroštátne i cezhraničné vysídľovanie osôb z dôvodu zvyšovania hladiny morí;

- zásadu rešpektovania a zabezpečenia dodržiavania záväzkov štátov podľa medzinárodného práva vrátane práva medzinárodného práva ľudských práv a medzinárodného humanitárneho práva, aby sa zabránilo a vyhlo sa podmienkam, ktoré by mohli viesť k svojvoľnému vysídleniu osôb z dôvodu zvyšovania hladiny morí;

- zásadu rešpektovania práva všetkých osôb na ochranu pred svojvoľným vysídlením z dôvodu zvyšovania hladiny morí ak si prípadnú evakuáciu nevyžaduje bezpečnosť a zdravie postihnutých osôb;

- zásadu zakotvujúcu záväzok štátov prijať opatrenia na ochranu a pomoc osobám, ktoré boli vnútorne alebo cezhranične vysídlené v dôsledku prírodných alebo ľudských katastrof vrátane zvyšovania hladiny morí.

- zásada možnosti získať, v situácii ak sa osoba vysídlená z dôvodov zvyšovania hladiny morí ocitne v polohe *de facto* osoby bez štátnej príslušnosti, právny status a ochranu v duchu medzinárodnoprávnej úpravy týkajúcej sa ochrany práv osôb bez štátnej príslušnosti.

Literatúra:

ANASTASIOU, T., GHRÁINNE, B. N. EDITORIAL: Environmental displacement in 2018 – current protection challenges. In: Anastasiou,T., Ghráinne, B.N., *Environmental Displacement in 2018 – Current Protection Challenges*. Refugee Law Initiative Working Paper Series Mini Volume (Papers 23-26). School of Advanced Study, University of London, 2018, s.1-3

ANDEVA, M. Climate Refugees or Climate Migrants: How Environment Challenges the International Migration law and Policy. In: STEFANOVSKA-PETKOVSKA, M., VOLA,P. (eds.). *Climate Change: Challenges and Building Resilien-*

ce. *Fifteenth annual international academic conference on European integration*. Skopje : University American College, 2020. 234s. ISBN 978-608-4607-50-2.

ANTON, D.K., Shelton, D.L. *Environmental Protection and Human Rights*. New York. Cambridge University Press, 2011, s.764-765

APAP, J., DU PERRON - DE REVEL, C. *The concept of „climate refugee“ . Towards a possible definition*. Strasbourg: European Parliamentary Research Service, 2021,12s. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2021\)698753](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2021)698753). Dostupné k 9.10.2024.

ATAPATTU,S. Climate change and displacement: protecting ‘climate refugees’ within a framework of justice and human rights. In: *Journal of Human Rights and the Environment*, Vol. 11, No. 1, March 2020. s. 86–113. ISSN 17597196

BURSON, B., Kälin, W., McAdam,J. Statehood, Human Rights and Sea-Level Rise. A Response to the International Law Commission’s Second Issues Paper on Sea-Level Rise in Relation to International Law In: *Yearbook of International Disaster Law Online*. Online Publication Date: 13 April 2023. s. 265-280. Available at website: https://brill.com/view/journals/yido/4/1/article-p265_12.xml?language=en&ebody=pdf-117260.

COONEY, C. Forced Displacement Due to Environmental Degradation: A Critical Analysis of the Current Regime for So-Called ‘Climate Change Refugees’. In: *University of Liverpool Law Review*, Vol. 6, 2020. s. 39-51. Dostupné k 7.10.2024 na webstránke - https://www.academia.edu/44667053/_FORCED_DISPLACEMENT_DUE_TO_ENVIRONMENTAL_DEGREDATION_A_CRITIAL_ANALYSIS_OF_THE_CURRENT_REGIME_FOR_SO_CALLED_CLIMATE_CHANGE_REFUGEES_38

DOBRIĆ, M. Rising Statelessness Due to Disappearing Island States: Does the Current Status of International Law Offer Sufficient Protection? In: *Statelessness and Citizenship Review* Vol. 1, No.1, 2019. s.59. ISSN 2652-1814.

DOS SANTOS SOARES, A. Assessing the protection of environmentally displaced persons under the Kampala Convention. In: Anastasiou, T., Ghráinne, B. N. *Environmental Displacement in 2018 – Current Protection Challenges*. Refugee Law Initiative Working Paper Series Mini Volume (Papers 23-26). School of Advanced Study, University of London, 2018, s.4-25

EL-HINNAWI, E. *Environmental refugees*. Nairobi: United Nations Environmental Programme, 1985, 41s.

GRIESBECK, M. The Global Compact for safe, orderly and regular Migration and the Global Compact on Refugees – origins and effects. In : *European Studies*, Vol. 9, 2019. s.126-140. ISSN 1805-8809.

KÄLIN, W. The Global Compact on Migration: A Ray of Hope for Disaster-Displaced Persons. In: *International Journal of Refugee Law*. Vol 30, 2018, s. 664–667. ISSN 0953-8186.

MATUŠKA, P., PATAKYOVÁ,M.T. Klimatickí utečenci a ich právne postavenie v kontexte medzinárodného práva verejného a práva Európskej únie. In: *Societas et Iurisprudentia*, Roč. VI, č. 4, 2018. s.76-96. ISSN 1339-5467.

MCADAM, J. *Climate Change, Forced Migration, and International Law*. Oxford-New York: Oxford University Press, 2012, 70s.

NISHIMURA, L.S., Responding to climate change and migration: adaptation and state obligations. In: Anastasiou, T., Ghráinne, B. N. *Environmental Displacement in 2018 – Current Protection Challenges*. Refugee Law Initiative Working Paper Series Mini Volume (Papers 23-26). School of Advanced Study, University of London, 2018, s.26-42

SCIACCALUGA, G. Sudden-onset Disasters, Human Displacement and Temporary Protection Directive: Space for Promising Relationship?. In: Anastasiou, T., Ghráinne, B. N. *Environmental Displacement in 2018 – Current Protection Challenges*. Refugee Law Initiative Working Paper Series Mini Volume (Papers 23-26). School of Advanced Study, University of London, 2018, s.43-54

MORGESE, B. Environmental Migrants and the EU Immigration and Asylum Law: Is There Any Chance for Protection? In: Bruno, G.C., Palombino, M.F., Rossi, V. *Migration and the Environment. Some reflections on Current legal Issues and Possible Ways Forward*. Roma: CNR Edizioni, 2017, s.47-73.

ROULEAU-DICK, M. Sea level rise and climate statelessness: From “too little, too late” to context-base relevance. In: *Statelessness & Citizenship Review*. Vol. 3, No. 2, 2021. s.287-308. ISSN 2652-1814.

SARJANA, I. G. E. Climate Change and Human Migration: Towards More Humane Interpretation of Refugee. In: *Udayana Journal of law and Culture*, Vol. 02 No. 2, July 2018, s. 220 – 248. ISSN 2549-0680.

Medzinárodné zmluvy:

African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa („Kampala Convention“), 23 October 2009, African Union. Dostupná k 29.1.2023 na webstránke: <https://www.refworld.org/docid/4ae572d82.html>.

European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950), as amended by Protocols Nos. 11 and 14. ETS 5.

Convention Relating to the Status of Refugees (1951), 189 UNTS 137.

International Covenant on Civil and Political Rights (1966), 999 UNTS 171.

Paris Agreement (2015). UN Doc. FCCC/CP/2015/L.9/Rev.1 (2015).

United Nations Framework Convention on Climate Change (1992), 1771 UNTS 107.

Rozsudky, posudky a názory:

Budayeva and Others v. Russia, Applications Nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02, Judgement of 20 March 2008.

Ioane Teitiota v. New Zealand, CCPR/C/127/D/2728/2016, UN Human Rights Committee (HRC), 7 January 2020

Sufi and Elmi v. The United Kingdom, Applications Nos. 8319/07 and 11449/07, Judgement of 28 November 2011).

Dokumenty:

Brazil Declaration: “A Framework for Cooperation and Regional Solidarity to Strengthen the International Protection of Refugees, Displaced and Stateless Persons in Latin America and the Caribbean”, 3 December 2014. Available at: <https://www.unhcr.org/brazil-declaration.html>.

Cartagena Declaration on Refugees, adopted at the Colloquium on the International Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama: Legal and Humanitarian Problems, held in Cartagena, Colombia, on 19–22 November 1984. Available at www.oas.org/dil/1984_Cartagena_Declaration_on_Refugees.pdf.

Communication from the Commission, The European Green Deal. Brussels, 11.12.2019 COM(2019) 640 final.

Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. Official Journal of the EC L 212, 7.8.2001.

Decision 1/CP.21: ‘Adoption of the Paris Agreement’, Report of the Conference of the Parties on its twenty-first session, Paris (30 November – 13 December 2015), UN Doc FCCC/CP/2015/10/Add.1, Loss and Damage, Paragraph 49.

Declaration on the Continuity of Statehood and the Protection of Persons in the Face of Climate Change-related Sea-level Rise, adopted by the leaders of the States, countries and territories of the Pacific Islands Forum on 9 November 2023 (2023 Pacific Islands Forum Declaration).

Directive 2011/95/EU of the the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted. Official Journal of the EU L 337/9, 20.12.2011.

Draft principles on protection of the environment in relation to armed conflicts, with commentaries. Text and titles of the draft principles provisionally adopted by the Drafting Committee on second reading. The text of the draft principles adopted by the International Law Commission., on second reading, at its seventy-third session. UN Doc. A/77/10 (2022), p.59.

Guiding Principles on Internal Displacement (11 February 1998), UNHCR, UN Doc. E/CN.4/1998/53/Add), Introduction: Scope and Purpose.

Protection of persons in the event of disasters. Titles and texts of the preamble and draft articles 1 to 18 of the draft articles on the Protection of persons in the event of disasters adopted, on second reading, by the Drafting Committee. International Law Commission. Sixty-eighth session Geneva, 2 May-10 June and 4 July-12 August 2016.

Recommendation 1862 (2009) “*Environmentally induced migration and displacement: a 21st-century challenge*”. Council of Europe Parliamentary Assembly.

Rouleau-Dick, M. Sea level rise and climate statelessness: From “too little, too late” to context-base relevance. In: *Statelessness & Citizenship Review*. Vol. 3, No. 2, 2021. s.287-308. ISSN 2652-1814.

Second report on protection of the environment in relation to armed conflicts by Marja Lehto, Special Rapporteur. International Law Commission Seventy-first session Geneva, 29 April–7 June 2019 and 8 July–9 August 2019. UN Doc. A/CN.4/728 (2019). s.20

Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030, para. 28 (adopted at the Third United Nations World Conference on Disaster Risk Reduction and endorsed by the General Assembly in resolution 69/283 of 3 June 2015).

Study Group on sea-level rise in relation to international law. Report. International Law Commission Seventy-fifth session Geneva, 29 April–31 May and 1 July–2 August 2024.

Sydney Declaration of Principles on the Protection of Persons Displaced in the Context of Sea-level Rise. Final report of the Committee on International Law and Sea-Level Rise, in International Law Association, *Report of the Seventy-eighth Conference, Held in Sydney, 19–24 August 2018*, vol. 78 (2019), pp. 897 ff., and resolution 6/2018.

Webové stránky, online zdroje:

Historic UN Human Rights case opens door to climate change asylum claims. 21 January 2020. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2020/01/historic-un-human-rights-case-opens-door-climate-change-asylum-claims>

Migrants in Countries in Crisis Initiative. International organization for Migration. <https://micicinitiative.iom.int/micic-initiative-and-guidelines>

Platform on Disaster Displacement. <https://disasterdisplacement.org/what-we-do>

The Nansen Initiative, Disaster-Induced Cross-Border Displacement, International Organization for Migration, Environmental Migration Portal. <https://environmentalmigration.iom.int/nansen-initiative>

Kontaktné údaje na autora – email:

doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

Ústav medzinárodného práva a európskeho práva

Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

e-mail: juraj.jankuv@upjs.sk

ORCID ID: 0000-0001-6344-5005.

SUKCESIA ŠTÁTOV A POSTAVENIE OSÔB BEZ ŠTÁTNEJ PRÍSLUŠNOSTI¹

SUCCESSION OF STATES AND THE STATUS OF STATELESS PERSONS

doc. JUDr. Dagmar Lantajová, PhD.

Abstrakt

Cieľom príspevku je poukázať na situácie, ktoré vzniknú pri sukcesii štátov v súvislosti s nadobúdaním štátneho občianstva. Právne puto štátnej príslušnosti (štátneho občianstva) sa stáva základným prvkom právneho postavenia jednotlivca podľa medzinárodného práva. Základným pravidlom týkajúcim sa sukcesie štátov je právo každého štátneho občana štátu predchodcu na štátnu príslušnosť aspoň jedného z dotknutých štátov, t.j. štátu predchodcu alebo štátu nástupcu. Je základnou povinnosťou tak štátu predchodcu ako aj štátu nástupcu zabrániť apatridite.

Kľúčové slová: osoby bez štátnej príslušnosti, sukcesia štátov, štátna príslušnosť, občianstvo, skutočné puto

Abstract

The aim of the paper is to point out the situations that arise in the succession of states in connection with the acquisition of nationality. Genuine link of nationality (citizenship) is becoming an essential component of an individual's legal status under international law. The basic rule concerning the succession of states is the right of every citizen of the predecessor state to the nationality of at least one of the States concerned, i.e. predecessor state or the successor state. It is a fundamental obligation of both the predecessor state and the successor state to prevent statelessness.

Key words: stateless persons, succession of state, nationality, citizenship, genuine link

---

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci grantového projektu VEGA č. 1/0635/22, pod názvom „Štátne občianstvo vo svetle medzinárodných a európskych právnych princípov a štandardov“.

Úvod

Právo na štátnu príslušnosť je základným ľudským právom, ktoré patrí každému jednotlivcovi a umožňuje mu nadobudnúť, zmeniť a zachovať si štátnu príslušnosť. Obsahom pojmu štátna príslušnosť, resp. občianstvo (v tomto príspevku sú oba pojmy považované za rovnocenné) je trvalé pripútanie jednotlivca k štátu, právny vzťah medzi ním a štátom, v ktorom obe strany majú svoje práva a povinnosti. Právna úprava tohto vzťahu je predovšetkým právomocou každého štátu a preto si každý štát má právo si určiť, komu udelí svoju štátnu príslušnosť a na tento účel prijať svoje vnútroštátne predpisy. Túto skutočnosť potvrdil už Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti v roku 1923, keď konštatoval, že otázky štátnej príslušnosti sú v zásade záležitosťou vo výhradnej pôsobnosti štátu². Medzinárodné právo zároveň stanovuje, že právo štátov rozhodnúť, kto je a bude ich štátnym príslušníkom nie je absolútne. Vnútroštátna úprava každého štátu by mala dodržať zásady a pravidlá medzinárodného práva v oblasti nadobúdania štátneho občianstva. S občianstvom medzinárodné právo spája predovšetkým existenciu skutočného putá medzi štátom a jeho občanom. Medzinárodný súdny dvor vo svojom rozsudku v prípade *Nottebohm* definoval štátnu príslušnosť ako právny zväzok, ktorého základom je sociálny fakt väzby, skutočné spojenie (puto) existencie, záujmov a citov spolu s existenciou vzájomných práv a povinností medzi jednotlivcom a štátom. Právny vzťah vyplývajúci zo štátnej príslušnosti by nemal byť založený na formálnosti³. Štátna príslušnosť sa v zásade získava pri narodení a to buď v súlade s princípom *ius soli* – práva miesta narodenia, alebo *ius sanguinis* – práva krvi. Neskôr ju možno získať prostredníctvom naturalizácie. V prípade, že niektorí jednotlivci nenadobudli štátne občianstvo automaticky, alebo im štátne občianstvo nebolo udelené prostredníctvom osobitného rozhodnutia na základe aplikácie zákona určitého štátu, môžeme tieto osoby označiť za osoby *de jure* bez štátnej príslušnosti. Čiže osoba, ktorá nie je podľa zákonov žiadneho štátu považovaná za občana takéhoto štátu je „osobou bez štátnej príslušnosti“. Snahu štátov zamedziť dvojakému občianstvu či osobám bez štátnej príslušnosti môžeme vidieť aj v medzinárodných zmluvách, ktoré uzavrelo napr. Francúzsko so Švajčiarskom v roku 1879, či s Belgickom v roku 1891⁴.

Štát je územná politická jednotka, ktorá je výlučným suverénom na vlastnom území, vykonáva verejnú moc tak nad svojím obyvateľstvom, ako aj nad vecami nachádzajúcimi sa na jeho území. So vznikom resp.

² *Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco (1923) P.C.I.J., Ser. B, No 4*

³ *Nottebohm Case (Liechtenstein v Guatemala) (second phase) ICJ Rep 1955, p. 4.*

⁴ ELGART, J.: *Mezinárodní právo v systematickém podání Fr. V. Liszta*, Praha, Spolek českých právníků „Všehrad“, 267 s., 1906, s. 55

zánikom štátov veľmi úzko súvisí sukcesia štátu, ktorá je vo všeobecnosti vnímaná ako úplný prechod územia štátu a s ním spojenej suverenity a územnej výsosti od pôvodného suveréna na nového suveréna, ktorým je nástupnícky štát, ktorý potom na danom území uplatňuje svoju vlastnú suverenitu a výsosť. Pri zániku, resp. vzniku štátu je dôležité, aby nedošlo k strate štátnej príslušnosti žiadneho jednotlivca. Je základnou povinnosťou tak štátu predchodcu ako aj štátu nástupcu zabrániť apatridite. Z tohto dôvodu by sa malo stať obsolentným ustanovenie vnútroštátneho zákona, ktoré vzdanie sa občianstva jedného štátu nepodmieňuje udelením občianstva iného štátu.

Otázka občianstva ako aj sukcesie štátu bola tradične upravená predovšetkým obyčajovým právom. Rozvoj ľudských práv po II. svetovej vojne priniesol so sebou aj ďalšie záväzky pre štáty práve v oblasti štátnej príslušnosti, ktorú nemožno chápať ako oblasť výhradne upravenú vnútroštátnou legislatívou a kde tradičný prístup založený na prevahe záujmov štátu nad záujmami jednotlivca ustúpil do úzadia. Do popredia sa dostáva zmluvná úprava tak na univerzálnej, ako aj regionálnej úrovni. Okrem Dohovoru o niektorých otázkach kolízie zákonov o štátnom občianstve⁵ z prvej polovice 20. storočia sú to na univerzálnej úrovni predovšetkým Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti a dodatok k tomuto dohovoru (New York, 28. septembra 1954)⁶, Dohovor o redukovaní počtu osôb bez štátnej príslušnosti (New York, 30. augusta 1961)⁷, či na regionálnej úrovni dohovory Rady Európy a to Dohovor o znižovaní počtu prípadov viacnásobného občianstva a brannej povinnosti v prípadoch viacnásobného občianstva (Štrasburg, 6. mája 1963), Európsky dohovor o občianstve (Štrasburg, 6. novembra 1997)⁸ či Dohovor o zamedzení straty štátnej príslušnosti vo vzťahu k sukcesii štátu (Štrasburg, 19. mája 2006). Príspevok bude preto venovaný stručnej charakteristike tých dohovorov, ktorých ustanovenia sa týkajú postavenia osôb bez štátnej príslušnosti, resp. sukcesie štátov. Príspevok má za cieľ poukázať na právnu úpravu otázok udeľovania štátneho občianstva pri sukcesii štátov, t.j. pri vzniku, resp. zániku štátu a postupov pri prijímaní vnútroštátnych zákonov, ktoré by mali zabrániť apatridite.

⁵ Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality Laws (The Hague, 12 April 1930), nadobudol platnosť 1. júla 1937 v súlade s článkami 25 a 26, Československo dohovor podpísalo, ale neratifikovalo, dostupné na: <https://treaties.un.org/pages/LONViewDetails.aspx?src=LON&id=516&chapter=30&clang=en> (12.12.2024)

⁶ publikovaný v Zbierke zákonov SR pod č. 206/2001 Z.z.,

⁷ publikovaný v Zbierke zákonov SR pod č. 192/2001 Z.z.

⁸ publikovaný v Zbierke zákonov SR pod č. 418/2000 Z.z.

1. Medzinárodnoprávna úprava postavenia osôb bez štátnej príslušnosti

V Európe sa po II. svetovej vojne vyskytovalo takmer dva milióny utečencov a vysídlených ľudí, pričom mnohí z nich boli osoby bez štátnej príslušnosti. Európa už mala skúsenosť s utečencami a osobami bez štátnej príslušnosti v dôsledku I. svetovej vojny a Ruskej revolúcie v roku 1917. Vzhľadom na ich početný stav sa Spoločnosť národov rozhodla vytvoriť pozíciu Vysokého komisára pre utečencov, ktorým sa stal nórsky polárny výskumník, politika a diplomat Fridtjof Nansen. Nansen vymyslel tzv. pas Spoločnosti národov (Nansenov pas), ktorý bol cestovným dokladom pre utečencov a umožňoval im prekračovať hranice jednotlivých štátov a tým im pomáhal pri návrate, presídlení alebo usadení sa v novej krajine. Po II. svetovej vojne vznikla v roku 1946 Medzinárodná organizácia pre utečencov ako špecializovaná agentúra pri OSN, ktorá skončila svoju činnosť v roku 1952. Väčšina jej kompetencií prešla na Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov, ktorý vznikol v roku 1950 s mandátom na tri roky. Po udalostiach v Maďarsku v roku 1956 došlo k nárastu počtu maďarských utečencov a nasledovali ďalšie vlny utečencov a vysídlených ľudí a tak sa pôvodný trojročný mandát stal permanentný. Okrem koordinácie aktivít v prospech utečencov získal UNHCR v roku 1995 mandát na ochranu osôb bez štátnej príslušnosti s cieľom znižovať ich počet. UNHCR podporilo aj prijatie troch dôležitých dohovorov, ktoré upravovali otázky, ktoré malo v kompetencii, a to Dohovor o právnom postavení utečencov (1951) a protokol k nemu z roku 1967, Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti (1954) a Dohovor o znižovaní počtu osôb bez štátnej príslušnosti (1961).

1. 1. Všeobecná deklarácia ľudských práv

Prvým dôležitým dokumentom upravujúcim otázku štátnej príslušnosti je Všeobecná deklarácia ľudských práv, ktorá vo svojom čl. 15 priznáva každému právo na štátnu príslušnosť, pričom nikto jej nesmie byť svojvoľne zbavený. Každému prináleží aj právo zmeniť svoju štátnu príslušnosť. Pri formulovaní tohto článku bolo najdiskutovanejším výrazom „svojvoľne“, ktorému boli pripísané dva významy, t.j. že nikoho nemožno zbaviť štátnej príslušnosti v rozpore s existujúcimi zákonmi daného štátu, resp. že samotné zákony nemôžu byť svojvoľné⁹. Deklaráciu prijalo Valné zhromaždenie OSN 10. decembra 1948 a napriek tomu, že z hľadiska formy je to nezáväzný dokument, z hľadiska svojho obsahu môžeme povedať, že práva obsiahnuté v nej patria k obyčajovým pravidlám. Toto tvrdenie bolo po-

⁹ PETERSON, T.H.: *The Universal Declaration of Human Rights: an archival commentary*, 2018, ICA – HRWG, s. 38, dostupné na: <https://www.ica.org/resource/the-universal-declaration-of-human-rights-an-archival-commentary/> (25.11.2024)

tvrdená aj rozhodovacou praxou Afrického súdu pre ľudská práva a práva národov, ktorý vo svojom rozsudku týkajúcom sa prípadu Anudo Ochieng Anudo v. United Republic of Tanzania, (Application No. 012/2015, Judgment, 22 March, 2018)¹⁰ uviedol, že Všeobecná deklarácia ľudských práv je uznaná ako súčasť medzinárodného obyčajového práva. Vo vzťahu k štátnej príslušnosti uviedol, že v medzinárodnom práve sa uznáva, že udelenie občianstva patrí do suverenity štátov, a preto každý štát určuje podmienky pre priznanie občianstva a právomoc zbaviť osobu jej štátnej príslušnosti sa musí vykonávať v súlade s medzinárodnými normami, aby sa predišlo riziku straty štátnej príslušnosti, pričom medzinárodné právo nepripúšťa, okrem veľmi výnimočných situácií, stratu štátnej príslušnosti. Podmienky straty štátnej príslušnosti musia byť založené na jasnom právnom základe; musia mať legitímny účel, ktorý je v súlade s medzinárodným právom; musia byť primerané chránenému záujmu a musia byť poskytnuté procesné záruky pre dotknutú osobu na obhajobu pred nezávislým súdom.

1. 2. Dohovor o právnom postavení utečencov

Dohovor o právnom postavení utečencov, ktorý bol prijatý v Ženeve 28. júla 1951 (platný v znení Protokolu z roku 1967) v rámci svojej definície za utečenca považuje aj osobu bez štátnej príslušnosti, ktorá sa nachádza mimo štátu svojho doterajšieho pobytu a v dôsledku oprávnených obáv pred prenasledovaním z rasových, náboženských a národnostných dôvodov, alebo z dôvodu príslušnosti k určitej sociálnej skupine, či zastávaní určitých politických názorov sa tam nemôže alebo nechce vrátiť. Zároveň dohovor stanovuje, že jeho ustanovenia prestanú platiť pre takúto osobu, ak je schopná sa vrátiť do štátu svojho predchádzajúceho pobytu z dôvodu zániku okolností, pre ktoré jej bol priznaný status utečenca. Osoby bez štátnej príslušnosti s priznaným statusom utečenca tak majú nárok na určitý katalóg práv a povinností utečenca, ktorý zahŕňa mimo iného aj práva poskytované v národnom cudzineckom režime (napr. sloboda náboženského vyznania, právo na verejnú podporu a pomoc, právo slobodného prístupu k súdom, právo na vzdelanie, apod.) v cudzineckom režime najvyšších výhod (napr. združovacie právo, právo na zamestnanie za mzdu), režime najpriaznivejšieho zaobchádzania (napr. právo na hnutelný a nehnuteľný majetok, na samostatné podnikanie, slobodné povolania, na bývanie). Utečenci sa musia podrobiť zákonu a iným predpisom. Štátom nie je povolená diskriminácia na základe rasy, náboženstva alebo krajiny pôvodu, sú povinné rešpektovať princíp *non refoulement* (záväzok nevra-

---

¹⁰ Dostupné na: <https://data.globalcit.eu/caselawDB/docs/Anudo%20v%20Tanzania.pdf> (25.11.2024)

cať utečencov), sú povinné spolupracovať s UNHCR.¹¹ Dohovor je záväzný pre 146 štátov sveta.¹²

1. 3. Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti

Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti je primárnym prameňom práva, ktorého cieľom bolo zlepšiť právne postavenie osôb bez štátnej príslušnosti, ktorým nebol priznaný status utečenca. Bol prijatý 28. septembra 1954 v New Yorku. Obsahovo bol inšpirovaný Dohovorom o právnom postavení utečencov, obsahuje ustanovenia týkajúce sa práv a povinností osôb bez štátnej príslušnosti, ktoré sa týkajú ich právneho postavenia v krajine pobytu, pričom viaceré ustanovenia sú totožné v oboch dohovoroch. Dohovor definuje osobu bez štátnej príslušnosti ako ktorúkoľvek osobu, ktorá nie je podľa zákonov žiadneho štátu považovaná za občana takéhoto štátu. Článok 3 upravuje zákaz diskriminácie z dôvodu rasy, náboženstva alebo krajiny pôvodu. Dohovor zakotvuje práva ako pri utečencoch, t.j. okrem vyššie uvedených katalógov práv, štáty majú rovnako povinnosť vydať tak osobné ako aj dvojjazyčné cestovné doklady (jeden z jazykov má byť angličtina alebo francúzština).¹³ Vyhostenie osôb môže byť nariadené iba z dôvodu národnej bezpečnosti alebo verejného poriadku. Zároveň sa akceptuje aj princíp *non refoulement*, o ktorom hovorí záverečný akt Dohovoru a nie samotný dohovor.¹⁴ Zmluvný štát sa zaväzuje, že uľahčí asimiláciu a naturalizáciu osôb bez štátnej príslušnosti a bude sa snažiť o urýchlenie konania, pričom poplatky by mali najnižšiu možnú výšku. Dohovor je záväzný pre 99 štátov sveta¹⁵.

1. 4. Dohovor o znížení počtu osôb bez štátnej príslušnosti

Dohovor o znížení počtu osôb bez štátnej príslušnosti bol prijatý 30. augusta 1961 v New Yorku a jeho hlavným cieľom je predchádzať zvyšovaniu počtu osôb bez štátnej príslušnosti. Dohovor upravuje možnosť získať štátnu príslušnosť tým osobám, ktoré by sa bez aplikácie ustanovení tohto dohovoru stali osobami bez štátnej príslušnosti. Obsahuje pravidlá týkajúce sa získania štátnej príslušnosti na základe narodenia (získanie štátnej

¹¹ Dohovor o právnom postavení utečencov (Ženeva, 31. január 1951), publikovaný v Zbierke zákonov SR pod č. 319/1996 Z.z.

¹² Dostupné na: [https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsII.aspx?src=TREATY-
&mtdsg_no=V-2&chapter=5&Temp=mtdsg2&clang=en](https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsII.aspx?src=TREATY-&mtdsg_no=V-2&chapter=5&Temp=mtdsg2&clang=en) (10.12.2024)

¹³ Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti (New York, 28. september 1954), publikovaný v Zbierke zákonov SR pod č. 206/2001 Z.z.

¹⁴ UNHCR: *Objectives and key provisions of the 1954 Convention relating to the Status of Stateless Persons*, 2001, dostupné na: [https://www.unhcr.org/publications/objectives-
-and-key-provisions-1954-convention-relating-status-stateless-persons](https://www.unhcr.org/publications/objectives-and-key-provisions-1954-convention-relating-status-stateless-persons) (10.12.2024)

¹⁵ Dostupné na: [https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsII.aspx?src=TREATY-
&mtdsg_no=V-3&chapter=5&Temp=mtdsg2&clang=en](https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsII.aspx?src=TREATY-&mtdsg_no=V-3&chapter=5&Temp=mtdsg2&clang=en) (10.12.2024)

príslušnosti v línii po matke, ak sa dieťa nájde na území štátu, prekročenie veku na podanie žiadosti dieťaťa, narodenie sa mimo územia štátu a pod.), straty resp. zrieknutie sa štátneho občianstva, ktoré má byť vždy podmienené získaním štátnej príslušnosti iného štátu. Štát až na definované výnimky by nemal odňať štátne občianstvo osobe, ak by takéto odňatie malo za následok, že osoba ostane bez štátnej príslušnosti. Zároveň je zakázané, aby došlo k odňatiu štátnej príslušnosti z dôvodu diskriminácie, t.j. rasových, etnických, náboženských alebo politických dôvodov. Z hľadiska sukcesie štátov je dôležité znenie čl. 10, ktorý stanovuje, že každá zmluva o postúpení územia inému štátu musí obsahovať opatrenia potrebné na zabezpečenie toho, aby sa žiadna osoba v dôsledku tohto postúpenia nestala osobou bez štátnej príslušnosti. Ak by takéto postúpenie malo nastať medzi štátom, ktorý je zmluvnou stranou tohto dohovoru a štátom, ktorý nie je takou zmluvnou stranou, zmluvná strana musí vynaložiť úsilie, aby vzájomná zmluva obsahovala takéto ustanovenia. Ak zmluva takéto ustanovenie neobsahuje, je tu povinnosť štátu nástupcu, aby udelil svoje občianstvo tým osobám, ktoré by sa inak stali osobami bez štátnej príslušnosti. Dohovor je záväzný pre 81 štátov sveta¹⁶

1. 5. Európsky dohovor o štátnom občianstve

Rada Európy prijala 6. novembra 1997 Európsky dohovor o štátnom občianstve (CETS No 166), ktorý sa vo svojich ustanoveniach venuje aj osobám bez štátnej príslušnosti, resp. opatreniam, aby sa z jednotlivcov nestali osoby bez štátnej príslušnosti. Týka sa to predovšetkým ustanovení čl. 4 upravujúcich uplatnenie princípov týkajúcich sa štátneho občianstva, článkov 6 až 8, ktoré nadobudnutie a stratu štátneho občianstva zo zákona, alebo z iniciatívy štátu, resp. jednotlivca. Obsah Dohovoru vychádza z existujúcej všeobecnej medzinárodnej praxe ako aj zo všeobecných zásad, a to štátom umožňuje rozhodnúť o vhodnom spôsobe, akým môžu byť jeho ustanovenia použité v ich vnútroštátnom právnom poriadku. Zároveň v čl. 18 až 20 dohovor upravuje otázky občianstva v prípade sukcesie štátov, ktorých znenie bolo ovplyvnené aj v tej dobe dostupnými analýzami a závermi Komisie OSN pre medzinárodné právo, ktorá sa tiež zaoberala otázkou sukcesie štátov v súvislosti so štátnym občianstvom. Ustanovenia dohovoru v otázke sukcesie štátov sú navrhnuté tak, aby zabezpečili pre osoby žijúce na území dotknutom sukcesiou, že sa neocitnú v nepriaznivej situácii iba z dôvodu územných zmien. To je hlavnou úlohou štátov pri ich sukcesii vo vzťahu k obyvateľstvu daného územia. Na článok 18 je potrebné sa pozeráť z pohľadu domnienky, že populácia nasleduje svoje územie po zmene suverenity nad týmto územím vo veciach štátnej príslušnosti.

¹⁶ Dohovor o znížení počtu osôb bez štátnej príslušnosti (New York, 30. augusta 1961), publikovaný v Zbierke zákonov SR pod č. 192/2001 Z.z.

Článok 18 ods. 1 obsahuje základnú zásadu Rady Európy a to dodržiavanie princípov právneho štátu a noriem týkajúcich sa ľudských práv ako aj princípov uvedených v článkoch 4 a 5 tohto Dohovoru. Medzi kritériá právneho štátu, ktoré zohrávajú dôležitú úlohu aj pri posudzovaní právnej úpravy týkajúcej sa štátneho občianstva zaraďujeme prijímanie rozhodnutí na základe zákona a v jeho medziach; interpretácia zákonov najmä s ohľadom na ochranu práv a slobôd občanov; potreba zachovania proporcionality v opatreniach prijatých štátom, ktoré ovplyvňujú jednotlivcov, najmä ak predstavujú sankcie, alebo ak majú vplyv na práva jednotlivca; schopnosť jednotlivcov predvídať dôsledky právnej úpravy v súvislosti s ich konaním; neexistencia právneho vákua; interpretácia zákona v duchu, v ktorom bol vypracovaný¹⁷ a v neposlednom rade aj dodržiavanie práva na spravodlivý proces. Článok 18 ods. 2 sa zameriava na faktory, ktoré musia štáty vziať do úvahy pri rozhodovaní o udelení alebo zachovaní občianstva, pričom dohovor medzi takéto faktory zaraďuje najmä *skutočnú a účinnú väzbu medzi osobou a štátom (genuine link), obvyklý pobyt osoby v čase nástupníctva štátu* (dotknutá osoba by mala mať v čase sukcesie obvyklý pobyt buď na území podliehajúcim sukcesii, alebo na území štátu predchodcu), *vôľu osoby* (štát musí vziať do úvahy vôľu dotknutej osoby a umožniť jej výkon práva voľby občianstva resp. neudeliť jej občianstvo proti jej vôli) a *pôvod osoby* (ide čisto o teritoriálny pôvod, t.j. územie, kde sa narodila dotknutá osoba, resp. jej rodičia, či prarodičia). Ustanovenie tohto článku nezavádza detailnú úpravu daných faktorov, ale zavádza princípy, ktoré je potrebné brať do úvahy pri posudzovaní konkrétnych okolností jednotlivých prípadov. Ak pri udelení občianstva štát vyžaduje vzdanie sa občianstva iného štátu, môže tak urobiť iba v prípade, že zrieknutie sa, alebo strata občianstva je možná, alebo ju možno odôvodnene vyžadovať. Štáty by sa mali usilovať vo vzťahu k otázke občianstva uzavrieť medzi sebou dohodu, ktorá bude rešpektovať už vyššie uvedené všeobecné princípy a pravidlá. Dohovor v článku 20 rieši postavenie občanov štátu predchodcu, ktorí majú trvalý pobyt na území štátu nástupcu, ale nezískali jeho štátne občianstvo na základe sukcesie. Môže sa to týkať osôb, ktoré podali žiadosť o udelenie občianstva, ale ešte nebola spracovaná, resp. bola zamietnutá ako aj osôb, ktoré takúto žiadosť nepodali. Dané osoby majú právo zostať žiť v štáte nástupcu, musia spĺňať kumulatívne podmienky, že boli v čase sukcesie občanmi štátu predchodcu, na ktorého území mali obvyklé bydlisko a súčasne sú rezidentmi štátu nástupcu. Osoby, ktoré tieto podmienky splnili, majú právo zostať žiť na území štátu nástupcu a ten je im povinný zabezpečiť taký štandard v sociálnych a ekonomických právach, aký poskytuje svojim občanom (napr. právo slobody pohybu, právo na prácu

¹⁷ Explanatory Report to the European Convention on Nationality, dostupné 15. 5. 2017 na <https://rm.coe.int/16800ccde7>

či zamestnanie), môže im však udeliť aj politické práva na lokálnej úrovni. Podmienkou takéhoto zaobchádzania je byť rezidentom v nástupníckom štáte, čo súvisí s uplatňovaním práva na pobyt, resp. slobody usadiť sa. Dotknuté osoby majú právo na súkromný a rodinný život v súlade s článkom 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd¹⁸. Ako príklad udelenia politických práv je postavenie Baltských Rusov v Estónsku a ich právo voliť vo voľbách do samospráv, ktoré im zabezpečuje ústava z roku 1992¹⁹. Estónsko aj napriek tomu, že nie je zmluvnou stranou tohto Dohovoru²⁰, umožnilo tejto menšine žijúcej na jeho území výkon predmetných práv. Dohovor je záväzný pre 21 štátov Európy²¹

1. 6. Európsky dohovor o zamedzení straty štátnej príslušnosti vo vzťahu k sukcesii štátu

Dohovor bol taktiež prijatý na pôde Rady Európy 19. mája 2006 a nadväzuje na Európsky dohovor o občianstve. Cieľom tohto dohovoru je, aby štáty mali v súlade s obyčajovým medzinárodným právom povinnosť v prípade sukcesie zamedziť strate štátnej príslušnosti pri určovaní, kto je ich štátnym občanom a tým prispieť k zníženiu počtu osôb bez štátnej príslušnosti (čl. 2). Definície sukcesie ako aj štátu predchodcu, štátu nástupcu a dotknutých osôb uvedené v článku 1 sú totožné s definíciami Viedenských dohovorov o sukcesii z rokov 1978 a 1983, definícia osoby bez štátnej príslušnosti vychádza z definície uvedenej v Dohovore o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti z roku 1954. Dohovor upravuje zákaz diskriminácie z akéhokoľvek dôvodu. Štát nástupca zodpovedá voči dvom skupinám osôb. Prvou sú osoby s obvyklým pobytom na jeho území a druhou skupinou osoby majúce s ním nejaký vzťah (článok 5). Štát je povinný udeliť štátnu príslušnosť osobám, ktoré v čase sukcesie mali štátnu príslušnosť štátu predchodcu a zároveň obvyklý pobyt na území podliehajúcim sukcesii ako aj osobám, ktorý takýto pobyt síce nemali, ale mali vhodné spojenie so štátom nástupcom. Za vhodné spojenie sa považuje buď právna väzba fyzickej osoby k územiu štátu predchodcu, ktoré sa stalo súčasťou štátu nástupcu, alebo narodenie sa dotknutých osôb na takomto

¹⁸ Lantajová, D.: Štátne občianstvo v kontexte sukcesie štátov, In: Státní občianství v kontextu vývoje lidských práv. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta, 2017, s. 153-165

¹⁹ LANTAJOVÁ, D.: *Štátna príslušnosť fyzických osôb v kontexte sukcesie štátov v priestore Európskej únie*, In: *Nová Európa - výzvy a očakávania. Výzvy pre medzinárodnoprávnu a európsku ochranu ľudských práv v podmienkach novej Európy*. - Bratislava : Wolters Kluwer, 2016. - ISBN 978-80-8168-560-6. - CD; S. 226-251.

²⁰ http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/166/signatures?p_auth=DNF8HQZj - dostupné 15. 12. 2024

²¹ Európsky dohovor o občianstve (Štrasbourg, 6. novembra 1997), publikovaný v Zbierke zákonov SR pod č. 418/2000 Z.z.

území, resp. dotknuté osoby mali na tomto území posledný obvyklý pobyt. Ďalšími okolnosťami hodnými zreteľa môžu byť napr. manželstvo osôb, predchádzajúci trvalý pobyt na danom území, status potomstva predchádzajúcich generácií či pri federálnych štátoch občianstvo ich súčastí. Štát predchodca má povinnosť neodobrať občianstvo svojim štátnym príslušníkom, ktorí nenadobudli štátnu príslušnosť štátu nástupcu a mohli by sa tak stať osobami bez štátnej príslušnosti. Dôležitou povinnosťou štátu nástupcu je akceptovať prejavenu vôľu dotknutej osoby, ak si želá získať občianstvo iného dotknutého štátu na základe vhodného spojenia s týmto štátom, štát nástupca nesmie odmietnuť udeliť svoje občianstvo takejto osobe, pričom je potrebné akceptovať aj zásadu jednoty rodiny ako aj práva neplnoletého dieťaťa, alebo osôb nedisponujúcich spôsobilosťou na právne úkony (úkony za takéto osoby robí ich právny zástupca). Dotknutý štát má uľahčiť získanie štátnej príslušnosti osobám, ktoré právne ako aj na základe svojho obvyklého pobytu na jeho území sa stali osobami bez štátnej príslušnosti v dôsledku sukcesie štátov. Dotknutý štát je povinný udeliť svoju štátnu príslušnosť aj dieťaťu, ktoré sa narodilo po sukcesii rodičom, ktorí boli v čase sukcesie občanmi štátu predchodcu z dôvodu, aby sa predišlo situácii, že dieťaťu by nebola udelená žiadna štátna príslušnosť. Takto to ustanovuje aj článok 24 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach ako aj Dohovor OSN o právach dieťaťa (článok 1) stanovujúci právo dieťaťa na registráciu a na získanie štátnej príslušnosti. Dieťa teda získa občianstvo štátu nástupcu na základe princípu *ius soli* ak existuje riziko, že dieťa narodené rodičovi, ktorý mal štátnu príslušnosť štátu predchodcu v čase sukcesie, sa stane osobou bez štátnej príslušnosti. Dotknuté štáty musia zabezpečiť dostupnými prostriedkami informovanie dotknutých osôb vo o pravidlách a postupe v procese získania štátnej príslušnosti. Žiadosti o udelenie štátneho občianstva by dotknutý štát mal spracovať v primeranej lehote, rozhodnutie odôvodniť a malo by byť preskúmateľné v rámci správneho alebo súdneho konania. Poplatky by mali byť primerané a netvoríť pre žiadateľa prekážku k získaniu občianstva. Dohovor je záväzný pre 7 štátov Európy²²

Otázku získania statusu osoby bez štátnej príslušnosti v dôsledku sukcesie štátu prejednával v prípade *Kurić a ostatní v. Slovinsko (sťažnosť č.26828/06)*²³ Európsky súd pre ľudské práva a vydal pilotný rozsudok, v ktorom konštatoval, že Slovinsko porušilo ustanovenia článkov č. 8, 13 a 14 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd z dôvodu neprijatia adekvátnej právnej úpravy, ktorá by chránila súkromný a rodinný život 8 sťažovateľov, ktorí stratili trvalý pobyt po vyhlásení

²² Európsky dohovor o zamedzení straty štátnej príslušnosti vo vzťahu k sukcesii štátu (Štrasbourg, 19.mája 2006)

²³ Rozsudok v merite veci zo dňa 26. júna 2012

nezávislosti Slovinska v roku 1991. Po získaní nezávislosti Slovinsko prijalo nový zákon o občianstve ako aj zákon o cudzincoch, v dôsledku ktorých sa občania bývalej JSFR, ktorí nepožiadali o občianstvo v stanovenej lehote, alebo ich žiadosť bola zamietnutá stali cudzincami a boli vyčiarknutí z existujúceho Registra stálych rezidentov a premiestnení do Registra cudzincov bez povolenia na pobyt. V dôsledku týchto opatrení bolo v roku 1991 viac ako 25 000 bývalých občanov JSFR legálne pobývajúcich na území Slovinska zbavených trvalého pobytu, ktorí sa ocitli v horšom postavení ako cudzinci (nie bývalí občania JSFR) v danom štáte. Dôvodom bolo znenie zákona o cudzincoch, ktorý nemal vytvorenú úpravu postavenia pre osoby bez štátnej príslušnosti resp. pre cudzincov „pochádzajúcich“ zo Slovinska²⁴. Pre každodenný súkromný život sťažovateľov to malo závažné dôsledky spočívajúce v strate prístupu k sociálnym a politickým právam, neplatnými sa stali ich doklady totožnosti, vodičské preukazy, zdravotné poistenie, došlo k strate zamestnania či vzdelania a iných príležitostí, vznikli ťažkosti pri uplatňovaní si dôchodkových práv, niektoré osoby boli dokonca deportované zo Slovinska. Veľká komora EŠLP vo svojom rozsudku potvrdila, že Európsky dohovor neupravuje právo na štátnu príslušnosť resp. na trvalý pobyt, avšak niektoré obmedzenia práva pobytu sú v rozpore s právom na súkromný a rodinný život upravenom vo svojom článku 8. Zároveň rozhodla, že Slovinsko porušilo právo sťažovateľov upravené v článku 8, 13 (právo na účinný opravný prostriedok) a 14 v spojitosti s článkom 8 (zákaz diskriminácie) Európskeho dohovoru tým, že neprijalo adekvátnu právnu úpravu, ktorá by chránila súkromný a osobný život tých osôb, ktoré nezískali štátne občianstvo Slovinska a stratili trvalý pobyt vyradením z registra narodení.

1. 7. Návrh článkov o štátnom občianstve fyzických osôb v súvislosti so sukcesiou štátov

Návrh článkov o štátnom občianstve fyzických osôb v súvislosti so sukcesiou štátov, ktorý pripravila Komisia OSN pre medzinárodné právo a bol schválený v roku 1999 tvorí mimozmluvnú kodifikáciu a pokrokový rozvoj medzinárodného práva. Komisia sa snažila pokryť všetky adekvátne možnosti, s ktorými sa v praxi štáty stretli, alebo by sa stretnúť mohli. Kľúčovým ustanovením Návrhu článkov je znenie **článku 1**, ktoré stanovuje, že pri sukcesii štátov má každý štátny občan štátu predchodcu právo na štátnu príslušnosť, bez ohľadu na spôsob jej nadobudnutia, aspoň jedného z dotknutých štátov, t.j. štátu predchodcu alebo štátu nástupcu. Iden-

²⁴ ONDŘEJEK, P.: Pilotní rozsudek Evropského soudu pro lidská práva týkající se bezdomovectví, Výzkumné centrum pro lidská práva, PF UK, Praha, 2012, dostupné 15.12. 2024 na: <http://www.vclp.cz/news/pilotni-rozsudek-evropskeho-soudu-pro-lidska-prava-tykajici-se-bezdomovectvi/>

tifikácia štátu, ktorý je povinný udeliť svoje občianstvo fyzickej osobe, závisí od typu sukcesie štátov a povahy vzťahu medzi fyzickou osobou a jedným alebo viacerými štátmi zainteresovanými do sukcesie. Iba pri zjednotení štátov je vopred jasne určený štát, ktorý je povinný udeliť svoje občianstvo dotknutým osobám, pri ostatných typoch sukcesie (zánik, rozdelenie alebo prevod územia) má prevažná časť populácie väčšinu (ak nie všetky) svojich vzťahov (bydlisko, rodinné i pracovné väzby) len s jedným zo štátov, ktoré sú zainteresované do územných zmien. V niektorých prípadoch však môžu osoby získať občianstvo dvoch alebo viacerých štátov, resp. si môžu vybrať občianstvo iba jedného z príslušných štátov, no v žiadnom prípade im nemôže byť odopreté právo na udelenie občianstva aspoň od jedného príslušného štátu. štát nástupca je povinný prijať všetky potrebné opatrenia na to, aby každá osoba so štátnym občianstvom štátu predchodcu ho pri sukcesii nestratila, t.j. aby sa zo štátnych príslušníkov nestali osoby bez štátnej príslušnosti. Je povinnosťou tak štátu predchodcu ako aj štátu nástupcu zabrániť apatridite (čl. 4). V rámci vnútroštátneho práva by sa mala v prípade sukcesie prijať taká právna úprava, ktorá by zväčšila okruh osôb, ktoré majú nárok na udelenie štátneho občianstva na základe opčného práva a ktoré by inak mohli zostať bez štátnej príslušnosti. Túto podmienku napr. splnili tak Slovenská republika ako aj Česká republika po svojom vzniku v roku 1993 vo svojich právnych predpisoch týkajúcich sa udelenia štátneho občianstva.²⁵ Zákon o občianstve Kosova z 20. februára 2008 (z.č. 03/L-034) vo svojom článku 28 stanovuje, že *každá osoba,*

²⁵ Slovensko upravilo otázku voľby štátneho občianstva v zákone č. 40/1993 Z.z. o štátnom občianstve SR, kde v § 3 (Voľba štátneho občianstva Slovenskej republiky) stanovuje:

(1) Osoba, ktorá bola k 31. decembru 1992 štátnym občanom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a nie je štátnym občanom Slovenskej republiky podľa § 2, môže si zvoliť štátne občianstvo Slovenskej republiky.

(2) Voľbu štátneho občianstva podľa odseku 1 možno vykonať do 31. decembra 1993 písomným vyhlásením podaným na obvodnom úrade na území Slovenskej republiky, v cudzine na diplomatickej misii alebo na konzulárnom úrade Slovenskej republiky, podľa miesta pobytu. Manželia môžu vyhlásenie o voľbe urobiť spoločne.

(3) Z vyhlásenia vykonaného podľa odseku 2 musí byť zrejmé

a) totožnosť osoby, ktorá vyhlásenie podáva,

b) skutočnosť, že osoba, ktorá vyhlásenie podáva, bola k 31. decembru 1992 štátnym občanom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky,

c) miesto narodenia a miesto pobytu k 31. decembru 1992.

Česká republika túto otázku upravila v zákone č. 40/1993 Sb. o nabytí a pozbytí štátnosti občianství České republiky, kde v § 6 (Prohlášení) stanovuje:

(1) Fyzická osoba, ktorá bola k 31. prosinci 1992 štátnym občanom České a Slovenské Federatívnej Republiky, ale nemela ani štátni občianství České republiky ani štátni občianství Slovenské republiky, si může zvolit štátni občianství České republiky prohlášením.

(2) Rodiče, popřípadě jeden z nich mohou do prohlášení zahrnout i dítě.

(3) Rodiče, popřípadě jeden z nich mohou pro dítě učinit samostatné prohlášení.

ktorá je zapísaná ako obvyklý rezident Republiky Kosovo v súlade s nariadením UNMIK č. 2000/13 o centrálnom civilnom registri občanov, bude považovaná za občana Republiky Kosovo a musí sa registrovať v evidencii obyvateľov. Zároveň článok 29 určuje, že všetky osoby, ktoré ku dňu 1. január 2008 boli občania Juhoslovanskej zväzovej republiky a v tento deň mali aj obvyklý pobyt na území Republiky Kosovo, stávajú sa občanmi Republiky Kosovo a musia sa registrovať v registri občanov bez ohľadu na to, aké majú súčasné bydlisko.²⁶ Článok 5 rieši problém časového rozdielu medzi dátumom sukcesie a prijatím právnych predpisov týkajúcich sa občianstva vzhľadom na sukcesiu, pretože hrozí, že dotknuté osoby by sa práve v tomto medziobdobí mohli stať osobami bez štátnej príslušnosti. Článok 5 preto stanovuje, že osoba s obvyklým pobytom má na území dotknutom sukcesiou nárok, aby získala štátnu príslušnosť štátu nástupcu v deň sukcesie. Udelenie štátnej príslušnosti vo vzťahu k sukcesii štátov, ako aj získanie štátnej príslušnosti na základe uplatnenia opcie, nadobúda účinnosť dňom sukcesie, aby osoba nemohla zostať bez štátnej príslušnosti v čase medzi dátumom sukcesie a udelením alebo získaním štátnej príslušnosti. Článok

---

(4) Činí-li prohlášení podle odstavce 2 nebo 3 pouze jeden z rodičů dítěte, připojí souhlas druhého rodiče s volbou státního občanství České republiky pro dítě, pokud nebyl výkon rodičovské zodpovědnosti druhého rodiče omezen nebo pozastaven anebo nedošlo-li ke zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo způsobilosti k právním úkonům nebo pokud není pobyt druhého rodiče žijícího mimo území České republiky znám.

(5) Jsou-li oba rodiče dítěte zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven či omezen, nemají-li způsobilost k právním úkonům nebo pokud není pobyt rodičů žijících mimo území České republiky znám, může učinit prohlášení soudem ustanovený poručník, popřípadě opatrovník dítěte; souhlas rodičů se v těchto případech nevyžaduje.

(6) Potomci fyzické osoby, která byla k 31. prosinci 1992 státním občanem České a Slovenské Federativní Republiky, ale neměla ani státní občanství České republiky, ani státní občanství Slovenské republiky, v linii přímé, kteří nabyli zletlosti, si mohou zvolit státní občanství České republiky prohlášením pouze za předpokladu, že nemají jiné státní občanství.

(7) Prohlášení se činí u krajského úřadu, v hlavním městě Praze u úřadu městské části určené Statutem hlavního města Prahy, ve městech Brno, Ostrava a Plzeň u magistrátů těchto měst (dále jen „úřad“), příslušného podle místa trvalého pobytu fyzické osoby, která prohlášení činí. V cizině se toto prohlášení činí před zastupitelským úřadem České republiky.

(8) Příslušný úřad vydá o prohlášení osvědčení; kopii prohlášení a osvědčení zašle Ministerstvu vnitra (dále jen „ministerstvo“) a nabytí státního občanství České republiky oznámí

a) ohlašovně místa trvalého pobytu v České republice,

b) Policii České republiky,

c) územní vojenské správě, podléhá-li fyzická osoba branné povinnosti.

²⁶ dostupné na http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2008_03-L034_en.pdf

9 umožňuje, aby určenie občianstva zákonom alebo opciou (na základe zákona) malo retroaktívny účinok k okamihu vzniku nového štátu, čím sa vylúči vznik osôb bez štátnej príslušnosti, čo je argument, ktorým sa zdôvodňuje jeho použitie ako výnimky zo všeobecného pravidla zakazujúceho spätnú pôsobnosť právnych predpisov.²⁷ Článok 10 stanovuje, že štát predchodca vo vzťahu k dotknutej osobe môže ustanoviť, že ak táto osoba dobrovoľne požiadala o udelenie občianstva štátu nástupcu, musí mu byť odňaté občianstvo štátu predchodcu. Každý dotknutý štát poskytne právo na opciu na svoju štátnu príslušnosť osobám, ktoré sú s ním spojené a ktoré by sa mohli stať osobami bez štátnej príslušnosti dôsledkom sukcesie. Článok 13 ustanovuje, že ak sa dieťa narodí po dátume sukcesie rodičom (dotknutým osobám) bez občianstva, má právo na štátnu príslušnosť dotknutého štátu, na území ktorého sa narodil. Zaujímavosťou tohto článku je jeho obsah vzhľadom na fakt, že celý Návrh článkov sa zaoberá otázkami sukcesie štátov, nie však udalosťami, ktoré sa udiali pred alebo po sukcesii. Komisia pri príprave tohto návrhu urobila pri tejto otázke výnimku a to z dôvodu, že väčšina právnych predpisov jednotlivých štátov upravuje otázku občianstva detí na základe občianstva rodičov. A tak neistota týkajúca sa občianstva rodičov môže mať priamy vplyv na štátnu príslušnosť dieťaťa. Môže napr. nastať situácia, že rodič zomrie skôr, ako by bol vyriešený problém s jeho občianstvom a občianstvo dieťaťa by tak zostalo neurčené a práve z dôvodu predídienia či anticipácie takýchto hraničných situácií. Komisia vzala pri textácii tohto článku do úvahy aj základné práva dieťaťa, vyjadrené tak v článku 3 Deklarácie práv dieťaťa²⁸ (*dieťa má od narodenia právo na meno a štátnu príslušnosť*) ako aj v čl. 24 ods. 3 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach²⁹ (*každé dieťa má právo na štátnu príslušnosť*), či v čl. 7 Dohovoru o právach dieťaťa³⁰ (*každé dieťa je ihneď po narodení zaregistrované a má od narodenia právo na meno, štátnu príslušnosť... štáty .... zabezpečujú uplatňovanie týchto práv .... zvlášť v prípade, ak by dieťa inak štátnu príslušnosť nemalo*). Čiže aj v zmysle týchto ustanovení je štát, na území ktorého sa dieťa narodilo bez ohľadu na to, či jeho rodičia majú alebo nemajú jeho občianstvo, povinný udeliť každému dieťaťu svoje občianstvo, najmä ak nezíska občianstvo žiadneho iného štátu. Dôležité je aj zaradenie antidiskriminačnej klauzuly do čl. 15 Návrhu článkov. **Článok 19** sa týka správania sa iných ako do-

²⁷ KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné* : (všeobecná a osobitná časť), 1. vydanie, Bratislava : Iura Edition, 2008. - 683 s. - ISBN 978-80-8078-219-1, s. 254

²⁸ Deklarácia práv dieťaťa bola prijatá rezolúciou VZ OSN č. 1386 (XIV) dňa 10. decembra 1959, dostupná na <https://www.un.org/cyberschoolbus/humanrights/resources/child.asp>

²⁹ Uzavretý 16. decembra 1966, publikovaný v Zbierke zákonov pod č. 120/1976 Zb.

³⁰ Uzavretý 20. novembra 1989, publikovaný v Zbierke zákonov pod č. 104/1991 Zb.

tknutých štátov v prípade sukcesie. Štáty, ktoré sú požiadané o udelenie štátneho občianstva osobami bez štátnej príslušnosti by sa ku nim mali správať ako ku svojim štátnym občanom, ak je to pre tieto osoby prospešnejšie, ako keby boli apolitmi. Toto ustanovenie umožňuje tretím štátom správať sa k osobám, ktoré nemajú štátnu príslušnosť ako ku svojim občanom a to aj napriek absencii efektívneho vzťahu. Štáty by sa mali správať k osobám, ktoré by sa mohli stať v dôsledku sukcesie štátov osobami bez štátnej príslušnosti, ako k občanom dotknutých štátov, ktorí môžu získať, alebo si zachovať ich štátnu príslušnosť, ak je to pre tieto osoby prospešné. Toto je návrh, ako vyriešiť problém, ktorý vzniká, ak dotknutý štát odopiera právo dotknutej osobe získať, alebo si ponechať jeho štátnu príslušnosť na základe diskriminačnej právnej úpravy alebo svojvoľného rozhodnutia a na základe tohto správania sa dotknutého štátu sa osoba stane apolitom. Medzinárodné právo nemôže korigovať takéto nedostatky, a to ani v prípade, že ich výsledkom je osoba bez štátnej príslušnosti. Ostatné štáty však nemusia byť pasívne a môžu k danej osobe pristupovať ako k osobám, občanom dotknutého štátu. Článok 20 stanovuje, že pri prevode časti územia je štát sukcesor povinný udeliť štátne občianstvo osobám, ktoré majú obvyklé bydlisko na prevádzanej časti územia a zároveň štát predchodca odoberie týmto osobám svoju štátnu príslušnosť, pokiaľ nevyplýva niečo iné z výkonu opčného práva dotknutých osôb. Štát predchodca však neodníme štátne občianstvo dotknutým osobám skôr, ak nezískajú štátnu príslušnosť štátu nástupcu. Dôležité je, aby sa predišlo apatridite a preto štát predchodca je povinný neodobrať svoje občianstvo dotknutým osobám pred dňom nadobudnutia účinnosti získania občianstva. Pri zániku štátu a vzniku dvoch alebo viacerých štátov nástupcov, každý z týchto nástupníckych štátov (pokiaľ niečo iné nevyplynie z výkonu opčného práva) udelí svoje občianstvo dotknutým osobám s obvyklým pobytom na svojom území. Pri rozpade Československa a Juhoslávie bola kritérium určenia občianstva zo strany štátov nástupcov štátna príslušnosť k republikám tvoriacim federáciu a to bez ohľadu na obvyklé miesto pobytu (v slovenskom zákone 40/1993 Z.z. to bol § 2, v českom zákone 40/1993 Sb. to bol §1, v slovinskom zákone o občianstve z 5. júna 1991 to bol § 39, v chorvátskom zákone o občianstve z 26. júna 1991 to boli §§ 35 a 37, v juhoslovanskom zákone o občianstve z 1996 to bol § 46).³¹ Preto mohlo prísť aj k situáciám, že niektorým občanom štátu predchodcu (ktorí nemali občianstvo republík tvoriacich federáciu) nebolo udelené občianstvo štátu nástupcu, ako to bolo aj v prípade *Kurić a ostatní v. Slovinsko*. Článok 24 obsahuje základné pravidlo, aby štát nástupca udelil občianstvo tým dotknutým osobám, kto-

³¹ Zákony SR a ČR o občianstve (z.č. 40/1993 Z.z., resp. 40/1993 Sb.), *Yearbook of the International Law Commission*, 1999, Volume II, Part, A/CN.4/SER.A/1999/Add.1(-Part2), s. 43

ré majú na jeho území obvyklý pobyt. Toto pravidlo bolo aplikované v praxi už v prípade Slobodného mesta Gdansk³² ako aj pri zániku Rakúsko-Uhorska po prvej svetovej vojne v roku 1919,³³ secesii Bangladéšu od Pakistanu v roku 1971 či Ukrajiny (Ukrajinský zákon o občianstve č. 1635 XII z októbra 1991 stanovuje v článku 2, že občanmi Ukrajiny sú osoby, ktoré v momente vydania daného zákona sú rezidentmi Ukrajiny) a Bieloruska (Bieloruský zákon o občianstve z októbra 1993 taktiež vo svojom článku 2 stanovuje, že občanom Bieloruska sú osoby, ktoré majú v deň nadobudnutia platnosti tohto zákona trvalé bydlisko na území Bieloruska) od ZSSR v roku 1991. Článok 25 sa zaoberá otázkou odňatia občianstva štátu predchodcu po tom, ako dotknutá osoba získala občianstvo štátu nástupcu. Odňatie občianstva je možné po splnení dvoch podmienok, prvou je, že dotknutá osoba spôsobilá získať občianstvo štátu nástupcu si v rámci opčného práva nezvolí práve občianstvo štátu predchodcu a druhou je skutočnosť, že k odňatiu občianstva nepríde skôr, ako dotknutá osoba získa občianstvo štátu nástupcu. Účelom týchto podmienok je vyhnúť sa zväčšovaniu počtu dotknutých osôb bez štátnej príslušnosti aj keď len dočasnému, ku ktorému by mohlo prísť práve v situácii predčasného zrušenia občianstva.

Záver

Inštitút sukcesie štátov sa v medzinárodnom práve využíva v prípade, keď jeden štát nahrádza vo zvrchovanosti nad určitým územím druhý štát za predpokladu, že zmena územného suveréna nastala v súlade s platným medzinárodným právom. S prechodom suverénnej moci je spojená potreba vyriešiť viaceré otázky súvisiace s novým štátom nástupcom ako je napr. prechod práv a záväzkov štátu predchodcu na štát nástupcu či udelenie štátneho občianstva obyvateľom štátu predchodcu zo strany štátu nástupcu.

Medzinárodné právo vníma štátne občianstvo ako trvalé pripútanie jednotlivca ku štátu a preto môže upravovať práva a záväzky štátu ako aj jednotlivca v danej oblasti, t.j. vznik a zánik štátneho občianstva. Každý štát má právo si určiť, komu udelí svoju štátnu príslušnosť a na tento účel prijať svoje vnútroštátne predpisy. Táto právomoc štátu však nie je neobmedzená, nakoľko takýto predpis musí byť uznaný aj zo strany ostatných štátov do tej miery, či sú jeho ustanovenia v súlade s medzinárodnými dohovormi, medzinárodnou obyčajou ako aj všeobecnými právnymi zásadami, čo potvrdil aj Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti vo svojich posudkoch v prípade Dekréty o občianstve vydané Tuniskom a Marokom

³² Článok 105 Versaillskej zmluvy – strata nemeckého a získanie občianstva Slobodného mesta Gdansk

³³ Článok 70 Saint-Germainskej zmluvy

a Získanie poľského občianstva ako aj MSD vo svojom rozsudku v prípade Nottebohm.

Mimozmluvná kodifikácia v podobe Návrhu článkov o štátnom občianstve fyzických osôb v súvislosti so sukcesiou štátov z roku 1999 poskytuje štátom návod, ako upraviť svoje vnútroštátne právne predpisy tak, aby zabránili apatridite Základným pravidlom upraveným v čl. 1 Návrhu článkov, ktoré vychádza z obyčajového pravidla upraveného aj v čl. 15 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, je právo každého štátneho občana štátu predchodcu na štátnu príslušnosť aspoň jedného z dotknutých štátov, t.j. štátu predchodcu alebo štátu nástupcu. Od tohto základného pravidla sú odvodené ostatné ustanovenia tohto Návrhu článkov. Je teda základnou povinnosťou tak štátu predchodcu ako aj štátu nástupcu zabrániť apatridite. Nie je to však jediný prameň medzinárodného práva, ktorého hlavnou úlohou je urobiť všetky kroky smerujúce k prevencii zvyšovania počtu osôb bez štátnej príslušnosti, o čom sme sa presvedčili v rámci analýzy vyššie uvedených medzinárodných dohovorov univerzálnej aj regionálnej povahy. Ustanovenia medzinárodných dohovorov ako aj Návrhu článkov sa nielen snažia o zabránenie zvyšovania počtu osôb bez štátnej príslušnosti, ale ich cieľom je dať aj návod, ako majú štáty pristupovať k tvorbe svojich vnútroštátnych predpisov o štátnom občianstve. A preto aj snahu UNHCR ako aj iných organizácií o znižovanie počtu osôb bez štátnej príslušnosti má význam podporovať rovnako ako aj snahu presvedčiť štáty, aby sa stali zmluvne viazanými štátmi vyššie uvedených dohovorov týkajúcich sa osôb bez štátnej príslušnosti.

Literatúra

ELGART, J.: *Mezinárodní právo v systematickém podání Fr. V. Liszta*, Praha, Spolek českých právníků „Všehrd“, 267 s., 1906,

KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné* : (všeobecná a osobitná časť), 1. vydanie, Bratislava : Iura Edition, 2008. - 683 s. - ISBN 978-80-8078-219-1,

Lantajová, D.: Štátne občianstvo v kontexte sukcesie štátov, In: *Státní občianství v kontextu vývoje lidských práv*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta, 2017, s. 153-165

LANTAJOVÁ, D.: *Štátna príslušnosť fyzických osôb v kontexte sukcesie štátov v priestore Európskej únie*, In: *Nová Európa - výzvy a očakávania. Výzvy pre medzinárodnoprávnu a európsku ochranu ľudských práv v podmienkach novej Európy*. - Bratislava : Wolters Kluwer, 2016. - ISBN 978-80-8168-560-6. - CD; S. 226-251.

ONDŘEJEK, P.: *Pilotní rozsudek Evropského soudu pro lidská práva týkající se bezdomovectví*, Výzkumné centrum pro lidská práva, PF UK, Praha, 2012, dostupné 15.12. 2024 na: <http://www.vclp.cz/news/pilotni-rozsudek-evropskeho-soudu-pro-lidska-prava-tykajici-se-bezdomovectvi/>

PETERSON, T.H.: *The Universal Declaration of Human Rights: an archival commentary*, 2018, ICA – HRWG, s. 38, dostupné na: <https://www.ica.org/resource/the-universal-declaration-of-human-rights-an-archival-commentary/>

UNHCR: *Objectives and key provisions of the 1954 Convention relating to the Status of Stateless Persons*, 2001, dostupné na: <https://www.unhcr.org/publications/objectives-and-key-provisions-1954-convention-relating-status-stateless-persons>

Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco (1923) P.C.I.J., Ser. B, No 4

Nottebohm Case (Liechtenstein v Guatemala) (second phase) ICJ Rep 1955, p. 4.

Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality Laws (The Hague, 12 April 1930),

Dohovor o znížení počtu osôb bez štátnej príslušnosti (New York, 30. augusta 1961), publikovaný v Zbierke zákonov SR pod č. 192/2001 Z.z.

Dohovor o právnom postavení utečencov (Ženeva, 31. január 1951), publikovaný v Zbierke zákonov SR pod č. 319/1996 Z.z.

Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti (New York, 28. september 1954), publikovaný v Zbierke zákonov SR pod č. 206/2001 Z.z.

Európsky dohovor o občianstve (Štrasbourg, 6. novembra 1997), publikovaný v Zbierke zákonov SR pod č. 418/2000 Z.z.

Európsky dohovor o zamedzení straty štátnej príslušnosti vo vzťahu k sukcesii štátu (Štrasbourg, 19.mája 2006)

zákon č. 40/1993 Z.z. o štátnom občianstve SR,

zákon č. 40/1993 Sb. o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, Deklarácia práv dieťaťa bola prijatá rezolúciou VZ OSN č. 1386 (XIV) dňa 10. decembra 1959, dostupná na <https://www.un.org/cyberschoolbus/humanrights/resources/child.asp>

Yearbook of the International Law Commission, 1999, Volume II, Part, A/CN.4/SER.A/1999/Add.1(Part2), s. 43

Explanatory Report to the European Convention on Nationality, dostupné na <https://rm.coe.int/16800ccde7>

<https://data.globalcit.eu/caselawDB/docs/Anudo%20v%20Tanzania.pdf>

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-2&chapter=5&Temp=mtdsg2&clang=en

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-3&chapter=5&Temp=mtdsg2&clang=en

http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/166/signatures?p_auth=DNF8HQZj -

http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2008_03-L034_en.pdf

Kontaktné údaje na autora – email:

doc. JUDr. Dagmar Lantajová, PhD.

*Katedra medzinárodného práva a európskeho práva
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
e-mail: dagmar.lantajova@truni.sk
ORCID ID: 0000-0002-4701-9521*

POSTAVENIE OSÔB BEZ ŠTÁTNEJ PRÍSLUŠNOSTI V DÔSLEDKU ROZPADU SFRJ

THE STATUS OF STATELESS PERSONS AS A RESULT OF THE COLLAPSE OF THE SFRY

JUDr. Eubica Masárová, PhD.

Abstrakt

Autorka v článku analyzuje rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo *Hoti proti Chorvátsku*. Aj predmetné rozhodnutie potvrdzuje, že súd považuje osoby bez štátnej príslušnosti za mimoriadne zraniteľné. Rozhodnutie je zaujímavé aj tým, že súd, napriek námietkam žalovaného štátu, sám priznal sťažovateľovi postavenie osoby bez štátnej príslušnosti. Z jeho záverov je zrejmé aj to, že štát je spoluzodpovedný pri zisťovaní takéhoto postavenia, na čo by mal mať vytvorené mechanizmy.

Kľúčové slová: apatrid, cudzinec, povolenie na pobyt, právo na súkromný život

Abstract

The article analyzes the judgment of the European Court of Human Rights in *Hoti v. Croatia* case. The decision in question confirms that the court considers stateless persons to be extremely vulnerable. The decision is also interesting as the court, despite the objections of the defendant state, itself recognized the status of a stateless person to the applicant. The reasoning of the Court implies an obligation on the part of states to have mechanisms and procedures in place to identify the status of stateless persons within their jurisdiction, at least in contexts where their statelessness might be a relevant factor in accessing the ECHR rights.

Key words: stateless person, foreigner, residence permit, right to private life

Úvod

Rozpad Socialistickej federatívnej republiky Juhoslávie v 90-tych rokoch minulého storočia bol sprevádzaný množstvom problémov, ktoré sa týkali nielen otázok právnej regulácie štátneho občianstva bývalých štátnych občanov SFRJ v jednotlivých nástupníckych štátoch, ale aj otázok regulácie pobytu cudzincov na území jednotlivých nástupníckych štátov, ktorí sa síce na ich území zdržiavali dlhodobo, avšak pobyt mali evidovaný na území inej z bývalých republík SFRJ. Osobitnú skupinu predstavovali osoby hlásiace sa k albánskej národnosti a ktoré boli potomkami štátnych občanov Albánska, ktorí mali v SFRJ priznané postavenie utečencov. Tieto osoby vo väčšine prípadov žili a boli k pobytu registrované na území Kosova¹. Podľa Zakona o boravku i kretanju stranaca², účinného na území SFRJ, deti osôb, ktorým bol priznaný štatút utečencov, mali rovnaké práva ako ich rodičia. Po dovŕšení veku 18 rokov sa deti utečencov považovali za cudzincov s dočasným pobytom na území SFRJ. Povolenie na pobyt v ktorejkoľvek z bývalých zväzových republík SFRJ im umožňoval voľný pohyb a možnosť zdržiavať sa v ktorejkoľvek zo zväzových republík. Aj z uvedeného dôvodu potomkovia utečencov z Albánska, ktorí sa narodili už na území bývalej SFRJ, v mnohých prípadoch nevenovali dostatočnú pozornosť otázke regulácie ich štátneho občianstva. Po rozpade SFRJ, táto skupina osôb žijúca mimo územia Kosova, resp. mimo územia Zväzovej republiky Juhoslávie (a neskôr Srbska), v snahe právne regulovať svoj pobyt čelili celému radu problémov, ktoré sa týkali aj otázky, či tieto osoby majú štátneho občianstvo (ak áno, ktorého štátu) alebo sú bez štátneho občianstva. V tomto článku bude pozornosť venovaná analýze rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva *Hoti proti Chorvátsku*³, ktorý sa dotýka práve otázky právneho postavenia osoby patriacej do vyššie uvedenej skupiny potomkov utečencov z Albánska do bývalej SFRJ, narodených na Kosove, a je považovaný za jedno z prelomových rozhodnutí v oblasti práv osôb bez štátnej príslušnosti.⁴

1. Všeobecné poznámky

Základy pre medzinárodnú ochranu osôb bez štátneho občianstva predstavujú Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnos-

¹ Odkazy na Kosovo, či už na územie, inštitúcie alebo obyvateľstvo, v tomto príspevku je potrebné chápať v súlade s rezolúciou Bezpečnostnej rady OSN č. 1244.

² Zakon o kretanju i boravku stranaca, Sl. list SFRJ, br. 56/80, 53/85, 26/90 i 53/91.

³ Rozsudok ESLP *Hoti proti Chorvátsku* zo dňa 26. apríla 2018, sťažnosť č. 63311/14

⁴ Pozri napr. Barbara von Rütte. Social Identity and the Right to Belong – The ECtHR's Judgment in *Hoti v. Croatia*. In *Tilburg Law Review* [online]. 2019, 24(2) [cit. 2024-09-10], pp. 147–155. Dostupné na internete: <<https://tilburglawreview.com/articles/10.5334/tilr.150>>

ti z roku 1954 (ďalej len „Dohovor z 1954“) a Dohovor o znižovaní počtu osôb bez štátnej príslušnosti z roku 1961. Podľa čl. 1 bod 1 Dohovoru z roku 1954 sa za „osobu bez štátnej príslušnosti“ považuje ktorákoľvek osoba, ktorá nie je podľa zákonov žiadneho štátu považovaná za občana takéhoto štátu.

Postavenia osôb bez štátnej príslušnosti sa týka aj Európsky dohovor o občianstve z roku 1997. Chorvátsko síce podpísalo tento dohovor, avšak zatiaľ ho neratifikovalo.

V Chorvátsku nie je osobitný zákon, ktorý by upravoval právne postavenie osôb bez štátnej príslušnosti. *Zakon o strancima*⁵ v čl. 3 definuje pojem osoby bez štátneho občianstva. Je ňou osoba, ktorú ani jeden štát v súlade so svojou vnútroštátnou právnou úpravou nepovažuje za svojho štátneho občana. Uvedená definícia teda korešponduje s vymedzením osoby bez štátnej príslušnosti podľa Dohovoru z roku 1954. Článok 9 tohto zákona tiež upravuje cestovný doklad pre osoby bez štátneho občianstva, ktorý im môže byť vydaný v prípade, ak majú povolený dočasný, dlhodobý alebo trvalý pobyt na území Chorvátska. Podľa čl. 3 bod 3 *Zakona o medjunarodnom privatnom pravu*⁶ ak osoba nemá štátne občianstvo alebo sa jej štátne občianstvo nedá zistiť, považuje sa za štátneho občana štátu, v ktorom má bydlisko, a ak bydlisko nemá alebo ho nemožno zistiť, považuje sa za štátneho občana štátu, s ktorým má najužšie väzby. Aj niektoré ďalšie právne predpisy (napr. zákon o chorvátskom občianstve, zákon o medzinárodnej a dočasnej ochrane, zákon o autorskom práve, zákon o obchodných spoločnostiach atď.) poskytujú určité práva aj osobám bez štátneho občianstva. Žiadny právny predpis však bližšie neupravuje postup zisťovania, či určitá osoba je bez štátnej príslušnosti. Uvedené je spravidla zistené pri iných správnych konaniach (napr. pri žiadostiach o azyl, štátne občianstvo alebo pobyt)⁷.

2. Skutkové okolnosti prípadu *Hoti proti Chorvátsku*

Pán Hoti sa narodil v roku 1962 na území Kosova, ktoré bolo autonómnou oblasťou Socialistickej republiky Srbsko (jednej zo zväzových republík bývalej SFRJ). Jeho rodičmi boli štátni občania Albánska, ktorým bol priznané postavenie politických utečencov. Na uvedenom základe mali aj priznané povolenie na pobyt. Ešte v roku 1979 (ako 17 ročný) sa z Kosova odsťahoval do Socialistickej republiky Chorvátsko (tiež jednej zo zväzových republík SFRJ). Pán Hoti tu žil prakticky 40 rokov v čase, keď

⁵ Zakon o strancima. Narodne novine broj: 133/20., 114/22. i 151/22.

⁶ Zakon o medjunarodnom privatnom pravu. Narodne novine broj. 101/17

⁷ K tomu pozri napr. Statelessness Index Survey 2023 – Croatia. [cit. 2024-09-10]. Dostupné na internete: <<https://acrobat.adobe.com/id/urn:aaid:sc:EU:f5a73b11-5bf0-477d-865e-a44d4d8a4d69>>

sa jeho prípad dostal pred ESLP. Prvýkrát sa p. Hoti snažil získať trvalé bydlisko na území vtedy ešte Socialistickej republiky Chorvátsko počas existencie SFRJ (1987). Príslušné policajné orgány on neho požadovali, aby si najskôr právne upravil svoj pobyt na Kosove, kde sa narodil bol registrovaný, pričom mu zároveň povolili prechodný pobyt cca na 6 mesiacov (január – jún 1988), resp. do rozhodnutia o jeho žiadosti o povolenie trvalého pobytu. Táto žiadosť bola následne zamietnutá (1989). Z dokumentov predložených súdu vyplýva, že dôvodom na zamietnutie jeho žiadosti bola vtedajšia vládna politika, podľa ktorej mali byť albánski utečenci poučení, aby požiadali o štátnej občianstvo SFRJ. Následne p. Hoti informoval políciu, že príslušné orgány SFRJ v Kosove mu povolili prechodný pobyt na obmedzený čas, a že naďalej má záujem o trvalý pobyt na území SRCH. Mal osvedčenie vydané orgánmi SFRJ v Kosove, podľa ktorých bol albánskym štátnym príslušníkom s postavením cudzinca s povoleným prechodným pobytom v SFRJ (mal aj občiansky preukaz cudzinca vydaný orgánmi SFRJ platný do novembra 1991). Po vypršaní povoleného prechodného pobytu na Kosove v roku 1989 bol políciou SRCH vyzývaný, aby svoj pobyt zlegalizoval. P. Hoti odmietol požiadať o občianstvo SFRJ, pričom svoj postoj odôvodnil tým, že by z uvedeného nemal žiadne materiálne benefity (z dokumentov vyplýva, že o občianstvo nemal záujem z dôvodu, že by mu k nemu štát zároveň neposkytol byt alebo dom do vlastníctva ako jeho otcovi). V priebehu konania 25. júna 1991 bola vyhlásená nezávislosť Chorvátska od SFRJ a od októbra toho roku boli prerušené všetky väzby medzi Chorvátskom a SFRJ. Po vypuknutí občianskej vojny v Chorvátsku bol p. Hoti povolaný chorváckymi orgánmi do povinnej civilnej služby.

Po skončení vojnového konfliktu p. Hoti dvakrát žiadal o chorvátske občianstvo. Pri prvej žiadosti (1992) dostal príslub občianstva za podmienky, že sa zriekne štátneho občianstva Albánska. Pán Hoti *v sťažnosti na ESLP tvrdil, že žiadal albánske orgány, aby ho prepustili zo štátneho zväzku, tie mu poskytli ústnu informáciu, že nie je štátnym občanom Albánska. Jeho druhá žiadosť (1995) nasledovala po uplynutí dvojročnej lehoty, ktorú mu chorvátske orgány určili na predloženie dôkazu o zániku štátneho občianstva Albánska. Bola odmietnutá z dôvodu, že nespĺňal zákonnú požiadavku nepretržitého pobytu na území Chorvátska v trvaní 5 rokov (hoci žil na území Chorvátska už od roku 1979, oficiálne registrovaný pobyt mu tu povolený nebol, po vzniku samostatného štátu bol jeho pobyt tolerovaný v čase konania žiadosti o občianstvo, ale povolenie na prechodný pobyt mal podľa policajných záznamov až od roku 1993). Následne v roku 2001 p. Hoti opätovne požiadal o povolenie trvalého pobytu. Žiadosť bola zamietnutá (zákonnosť takéhoto rozhodnutia potvrdili všetky vnútroštátne súdy, konania trvali až do roku 2008) z dôvodu, že nespĺňal žiadnu zo zákonných požiadaviek (nemal nepretržite zamestnanie v Chorvátsku po dobu aspoň*

3 roky, nebol ženatý s osobou s povoleným pobytom na území Chorvátska). Z pohľadu argumentov, o ktoré ESELP oprel svoje rozhodnutie vo veci, je zásadne poukázať na to, že zatiaľ čo v skorších konaniach ho chorvátske orgány považovali za štátneho občana Albánska, v rozhodnutí, ktorým ministerstvo vnútra zamietlo jeho žiadosť o povolenie pobytu, bol vedený ako štátny občan Zväzovej republiky Juhoslávie (neskôr uvádzané aj Srbsko a Čierna Hora).

Počas celého obdobia pán Hoti uvádzal buď, že má albánske občianstvo, a neskôr, že sa na to spoliehal, že má. Tvrdil, že pri žiadosti o vydanie albánskych cestovných dokladov bol ústne odmietnutý. V neskorších konaniach tvrdil, že bol štátnym občanom SFRJ a „za nejasných okolností“ toto občianstvo stratil. Tvrdil, že orgány Zväzovej republiky Juhoslávie (jeden z nástupníckych štátov po SFRJ) mu odmietli vydať cestovné doklady. V konaniach tiež prisľúbil, že sa obráti na orgány Kosova s cieľom získať cestovný doklad. Neskôr v súdnych konaniach argumentoval tým, že sa chorvátske orgány zrejme mylne domnievali, že je občanom Kosova, pretože sa tam narodil, ale že v skutočnosti nemá občianstvo tohto územia. Vo všetkých konaniach predkladal rodný list vydaný orgánmi SFRJ, kde nemal uvedenú žiadnu štátnu príslušnosť a u rodičov bola uvedené, že sú občanmi Albánska. V rodnom liste z roku 2009 (vydanom orgánmi Kosova) bolo uvedené, že jeho rodičia mali kosovské štátne občianstvo, ale p. Hoti ho nemá.

Od roku 2011 bol p. Hotimu chorvátskymi orgánmi opakovane predlžovaný prechodný pobyt z humanitárnych dôvodov. Podľa poznámok uvádzaných v administratívnych spisoch z týchto konaní bol evidovaný ako štátny občan Kosova. V roku 2014 mu však pobyt odmietli predĺžiť z dôvodu, že nevyhovel zákonnej požiadavke na predloženie platného cestovného dokladu.

Potom, čo p. Hoti podal sťažnosť na ESELP, v ktorej namietal, že nemá žiadny efektívny prostriedok, aby mohol zákonne upraviť svoju rezidenciu v Chorvátsku, hoci tam nepretržite žije od roku 1979, mu Chorvátsko opäťovne predĺžilo prechodný pobyt z humanitárnych dôvodov.

3. Analýza rozhodnutia ESELP vo veci *Hoti proti Chorvátsku*

3. 1. Určenie, že sťažovateľ je osobou bez štátnej príslušnosti súdom

Z vyššie popísaných skutkových okolností vyplýva, že chorvátske orgány p. Hotiho postupne považovali za štátneho občana Albánska, Zväzovej republiky Juhoslávie, Srbska a Čiernej Hory a následne Kosova. V rôznych konaniach takúto svoju štátnu príslušnosť tvrdil, resp. nepopieral ani samotný sťažovateľ. To, že mu príslušné orgány (či už Albánska alebo ZRJ) odmietli vydať doklady p. Hoti deklaroval vo svojich podaniach, avšak

nepredložil žiadne relevantné dôkazy o tom, že sa na tieto orgány vôbec obrátil.

Kľúčovou otázkou prípadu bola otázka, či je pán Hoti štátnym občanom niektorého z uvedených štátov, alebo je osobou bez štátnej príslušnosti.

Z rozsudku vyplýva, že ESLP bez akýchkoľvek pochybností vychádzal z faktu, že sťažovateľ je osobou bez štátnej príslušnosti. Medzi dôkazy, ktoré uvedené síce mohli indikovať patrili rodné listy, kde nemal uvedené štátne občianstvo, a tiež vyhlásenia sťažovateľa, že príslušné orgány Albánska a ZRJ ho ústne informovali, že nie je ich štátnym príslušníkom. Žiadne písomné doklady, ktoré by potvrdzovali alebo vyvracali tieto deklarované ústne informácie, ani v konaní pred ESLP (podobne ako pred vnútroštátnymi orgánmi) predložené neboli. Súd si síce vyžiadal znenie právnej úpravy štátneho občianstva v Albánsku účinnnej v rozhodujúcom čase, z rozsudku je však zrejmé, že jej súd osobitnú pozornosť nevenoval. Ani zo správy UNHCR, podľa môjho názoru, nemožno jednoznačne vyvodit' záver, že p. Hoti nemohol byť štátnym príslušníkom Albánska.

Napriek uvedenému ESLP poukazuje na to, že v rôznych úradných dokumentoch predložených súdu je štátna príslušnosť sťažovateľa uvedená odlišne (v spisoch z rokov 1993-1995 sa uvádza u sťažovateľa štátna príslušnosť Albánska, v dokumente z roku 2002 štátna príslušnosť ZRJ, neskôr Srbska a Čiernej Hory a následne štátna príslušnosť Kosova), súd zdôraznil, že právne postavenie p. Hotiho ako osoby bez štátnej príslušnosti je zjavné a neexistuje žiadny dôvod domnievať sa, že je buď albánskym, alebo kosovským štátnym príslušníkom. K poukazu súdu na rozdielne uvádzanú štátnu príslušnosť v predložených dokumentoch jedna poznámka. Je možné akceptovať výhradu súdu, že chorvátske orgány ho najskôr považovali za štátneho príslušníka Albánska a neskôr ZRJ, čo podľa môjho názoru malo vyvolať u konajúcich správnych orgánov aj súdov minimálne pochybnosť ohľadom štátnej príslušnosti. Následné rozdielne uvádzanie štátnej príslušnosti (ZRJ, Srbsko a Čierna Hora, Kosovo) je však dôsledkom štátoprávneho usporiadania na území bývalej Socialistickej republiky Srbsko, a teda táto skutočnosť mala byť zohľadnená aj zo strany ESLP pri jeho akcentácii postupného rôzneho uvádzania štátneho občianstva, čo sa však nestalo.

Súd dospel k záveru, nenašiel žiadne dôvody pochybovať o tvrdeniach sťažovateľa, že bol albánskymi orgánmi ústne informovaný, že nie je štátnym občanom Albánska. Za povšimnutie stojí, že súd od sťažovateľa nepožadoval predloženie ani len dôkazov potvrdzujúcich, že akýkoľvek kontakt medzi ním a príslušnými orgánmi bol, t.j. že sa na tieto orgány oficiálne obrátil. Uvedené naznačuje určitý odklon od požiadaviek súdu vyjadre-

ných v rozhodnutí *Ramadan proti Malte*⁸, kde z bodu 92 tohto rozhodnutia možno usudzovať, že by mali pri tvrdení postavenia apatrida byť predložené aj určité písomné dôkazy.⁹ V rozhodnutí *Hoti proti Chorvátsku súd rovnako prísne nepostupoval, aj keď skutkové okolností týchto prípadov vykazujú rozdiely. Z toho možno usudzovať, že súd upustil od uloženia tzv. negatívneho dôkazného bremena* – t.j. preukázania, že sťažovateľ nie je štátnym príslušníkom žiadneho z vyššie uvádzaných štátov. Z argumentácie súdu vyplýva zásadný záver, že ak je stav bez štátnej príslušnosti relevantným faktorom pri prístupe k právam vyplývajúcim z Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, štát nemôže preniesť celé dôkazné bremeno na jednotlivca pri určovaní jeho právneho postavenia ako osoby bez štátnej príslušnosti.¹⁰ *Súd vytkol chorvátskym orgánom, že napriek podľa neho zjavnému faktu, že p. Hoti je apatrid, pri predlžovaní jeho pobytu od neho opakovane žiadali predloženie cestovného dokladu. Vyčítal im tiež, že neuvažovali o prijatí žiadnych relevantných opatrení, ktoré by uľahčili kontakt sťažovateľa s orgánmi iných štátov na vyriešenie jeho situácie napriek tomu, že Chorvátsko je zmluvnou stranou príslušných dohovorov, najmä Dohovoru z roku 1954.*

3. 2. Osobitná zraniteľnosť osôb bez štátnej príslušnosti a sociálna identita sťažovateľa ako kľúčové momenty pri posudzovaní porušenia práva na súkromný život.

Pán Hoti sa v sťažnosti domáhal, aby súd vyslovil porušenie jeho práva na súkromný život chráneného čl. 8 EDLP. K porušeniu tohto práva malo dôjsť tým, že napriek tomu, že od roku 1979 žije na území Chorvátska, stále pretrváva neistota v otázke legality jeho pobytu z dôvodu, že nemá účinnú možnosť ju vyriešiť, napriek tomu, že sa o to opakovane pokúšal. Sťažovateľ sa vo svojej argumentácii odvolával na rozhodnutie ESLP vo veci *Kurić proti Slovinsku*¹¹, najmä tvrdil, že bol „vymazaný“ z registra obyvateľov v Chorvátsku po zrušení bývalej SFRJ.

⁸ Rozsudok ESLP *Ramadan proti Malte* z 21. júna 2016, sťažnosť č. 76136/12

⁹ V danom prípade sťažovateľ tvrdil, že je v súčasnosti bez štátnej príslušnosti. K tomu súd poznamenal, že hoci podľa listu konzula veľvyslanectva Egyptskej arabskej republiky bola žiadosť sťažovateľa o vzdanie sa egyptskej štátnej príslušnosti schválená a bol mu odňatý egyptský pas, neposkytol súdu žiadny oficiálny dokument (napríklad prezidentský dekrét, ktorý sa za takýchto okolností zrejme vydáva) potvrdzujúci prepustenie z občianstva.

¹⁰ K tomu pozri napr. SWIDER, K. *Case Note Hoti v Croatia: European Court of Human Right Landmark Decision on Statelessness* [online]. Dostupné na internete: < <https://statelessnessandcitizenshipreview.com/index.php/journal/article/view/79>>

¹¹ Rozsudok ESLP vo veci *Kurić a ostatní proti Slovinsku* z 26. júna 2012, sťažnosť č. 26828/06

Je treba poukázať aj na to, že chorvátska vláda namietala neprípustnosť sťažnosti z dôvodu, že sťažovateľ nemá postavenie obete, keďže medzičasom mu bol opätovne povolený prechodný pobyt z humanitárnych dôvodov. Súd to odmietol s odôvodnením, že vzhľadom na sťažovateľovu osobitnú osobnú situáciu a stav bez štátnej príslušnosti mu predĺženie prechodného pobytu z humanitárnych dôvodov o jeden rok neposkytlo dostatočnú istotu, aby mohol viesť normálny život v Chorvátsku. Súd o.i. poukázal aj na to, že tento pobyt mu bol pred podaním sťažnosti zamietnutý, pretože nebol schopný predložiť platný cestovný doklad. Sťažovateľ, z dôvodu že je bez štátnej príslušnosti, považoval túto podmienku za nespĺniteľnú. Podľa súdu z uvedeného bolo zrejmé, že povolenie prechodného pobytu z humanitárnych dôvodov je na voľnej úvahe príslušného ministerstva, ktoré zjavne pobyt môže aj odmietnuť. Takýto postup teda umožňuje prerušiť obdobie legálneho pobytu v štáte, a tým prakticky znemožniť splnenie zákonných požiadaviek na povolenie trvalého pobytu.¹²

Vo veci samej vláda trvala na tom, že sťažovateľ nie je osobou bez štátnej príslušnosti, má albánske občianstvo, a preto mohol splniť zákonnú požiadavku predložiť platný cestovný doklad k žiadosti o povolenie pobytu, a tak právne upraviť svoj pobyt na území štátu.

Hlavným sporom vo veci bolo to, či Chorvátsko porušilo svoje pozitívne záväzky vyplývajúce mu z čl. 8 EDLP, medzi ktoré patrí aj povinnosť poskytnúť účinné a dostupné konanie alebo kombináciu postupov umožňujúcich sťažovateľovi vyriešiť otázku jeho ďalšieho pobytu a postavenia v Chorvátsku s náležitým ohľadom na jeho záujmy súkromného života zohľadňujúc pritom všetky osobitosti jeho prípadu.

Súd pripomenul, že čl. 8 EDLP chráni, okrem iného, aj právo nadväzovať a rozvíjať vzťahy s inými ľudskými bytosťami a vonkajším svetom. Súhrn sociálnych väzieb medzi migrantom a komunitou, v ktorej žije, tak predstavuje súčasť pojmu súkromný život.

Vo svojej argumentácii súd síce opakovane poukazoval aj na zložitosť situácie po rozpade SFRJ, ktorá mala vplyv aj na prípad sťažovateľa, uvedené však nebolo, podľa môjho názoru) rozhodujúcim dôvodom záveru súdu. Tento kontext je ale bezpochyby nutné brať do úvahy pri eventuálnej aplikácii rozhodnutia na iné prípady. Najzásadnejším argumentom bol určite fakt, že sťažovateľa súd jednoznačne považoval za osobu bez štátnej príslušnosti, pričom zdôraznil osobitnú zraniteľnosť takýchto osôb. Ďalším zásadným momentom bolo zistenie, že Chorvátsko dlhodobo tolerovalo jeho pobyt na svojom území (aj keď v určitých obdobiach žil v krajine bez povolenia k pobytu) a nikdy voči sťažovateľovi nezačalo konanie o administratívnom vyhostení. Za povšimnutie stojí aj fakt, že počas občianskej

¹² V súlade s § 92 Zakona o strancima bolo možné povoliť trvalý pobyt cudzincovi, ktorý má v čase podania žiadosti nepretržitý legálny pobyt v Chorvátsku aspoň 5 rokov.

vojny bol sťažovateľ povolaný do povinnej civilnej služby. Súd posudzoval aj to, že sťažovateľ nemal prakticky žiadne väzby na ktorúkoľvek inú krajinu (z Albánska emigrovali ešte jeho rodičia a boli politickými utečencami v SFRJ, rodičia mu zomreli, so súrodencami neudržiaval žiadny kontakt, z územia Kosova odišiel ešte ako 17-ročný). Bral do úvahy, že nejasná a nevyriešená otázka legality pobytu mu vytvára vážne prekážky pre riadne zamestnanie (sťažovateľ pred vyhlásením samostatnosti Chorvátska v jednotlivých obdobiach pracoval, neskôr práve nevyriešená otázka legálneho pobytu mu znemožňovala nájsť si zamestnanie), sťažovateľ nemal záznam v registri trestov. Vzhľadom na vyššie uvedenú argumentáciu týkajúcu sa neexistencie štátneho občianstva u p. Hotiho, súd neakceptoval argument chorvátskej vlády, že žiadateľ mohol predložiť platný cestovný pas, a teda odmietnutie jeho žiadostí o pobyt z tohto dôvodu preto považoval za formalistické. Súd konštatoval, že nie je reálne, aby žiadateľ získal albánske štátne občianstvo, pričom si všimol, že k tejto krajine nemá prakticky žiadne rodinné ani iné sociálne väzby.

Súd vyčítal chorvátskym štátnym orgánom, že vôbec nebrali do úvahy otázku súvisiace s konkrétnou situáciou sťažovateľa, hoci im boli známe, a to napriek tomu, že zákon umožňoval povoliť cudzincovi trvalý pobyt o.i. aj „vzhľadom na osobitné osobné dôvody“.

Z uvedeného je možné dospieť k záveru, že úzke sociálne väzby p. Hotiho **k Chorvátsku (pri absencii akýchkoľvek sociálnych alebo iných väzieb na iný štát) boli rozhodujúce pre záver súdu, že Chorvátsko porušilo v jeho prípade čl. 8 EDEP, a to tým, že za osobitných okolností prípadu nesplnilo pozitívnu povinnosť zabezpečiť účinné a dostupné konanie alebo kombináciu postupov umožňujúcich sťažovateľovi vyriešiť otázku jeho ďalšieho pobytu a postavenia v krajine s náležitým ohľadom na jeho záujmy súkromného života. K uvedenému záveru prispela aj právna úprava, ktorá dávala diskrečnú právomoc príslušným orgánom pri povoľovaní prechodného pobytu z humanitárnych dôvodov. Práve možnosť správneho uváženia v takomto prípade nemôže, podľa súdu, poskytnúť potrebnú dostupnosť, účinnosť a stabilitu, ktorú si vyžaduje právo na súkromný život.**

3. 3. Špecifiká prípadu vo vzťahu k prípadu *Kurić a ostatní proti Slovinsku*, ktorého záverov sa sťažovateľ dovoľával

Zo skutkových zistení uvádzaných súdom vyplýva, že sťažovateľ v niektorých svojich vyjadreniach uvádzal, že bol občanom SFRJ. Nie je možné vylúčiť, že tomu tak bolo aj preto, že svoju argumentáciu o porušení čl. 8

EDLP opieral práve o rozhodnutie súdu vo veci *Kurić a ostatní proti Slovinsku*.¹³

Chorvátska vláda namietala, že prejednáváná vec nemá žiadnu podobnosť s uvádzaným prípadom. P. Hoti nemal trvalé bydlisko vo vtedajšej Chorvátskej socialistickej republike alebo SFRJ, mal len prechodný pobyt v SFRJ, registrovaný na Kosove. Jediný registrovaný pobyt do vyhlásenia nezávislosti Chorvátska mal na jeho území cca 6 mesiacov v roku 1988. Po vzniku nástupníckeho štátu sa sťažovateľ zdržiaval na území ako cudzinec bez legálne povoleného pobytu. Preto neboli naplnené predpoklady, z ktorých vychádzal rozsudok *Kurić a ostatní*.

Súd uvedenú námietku vlády akceptoval, a konštatoval, že p. Hoti nemohol byť v roku 1991 po vyhlásení nezávislosti Chorvátska „vymazaný“ z registra obyvateľov, keďže po roku 1988 sa nezdržiaval na jeho území na základe rozhodnutia alebo povolenia na pobyt vydaného chorvátskymi orgánmi.

Súd zároveň poukázal na to, že prípad sťažovateľa je potrebné odlíšiť aj od prípadov posudzovania postavenia tzv. „usadených migrantov“, t.j. osôb, ktorým už bolo formálne priznané právo na pobyt v hostiteľskej krajine, a v ktorých sa rozhodovalo, či následné odňatie tohto práva s možnosťou vyhostenia predstavuje zásah do práva na rešpektovanie súkromného a/alebo rodinného života. Rovnako tak postavenie sťažovateľa nemožno

¹³ V uvedenom prípade ESEP riešil tzv. „vymazanie“ mien sťažovateľov z registra osôb s trvalým pobytom. Uvedené opatrenie bolo výsledkom kombinovaného účinku dvoch ustanovení legislatívy prijatej po vyhlásení nezávislosti Slovinska. Tieto dva právne nástroje boli prístupné všetkým zainteresovaným osobám. Sťažovatelia však nemohli odôvodnene očakávať, že ich postavenie cudzincov (keďže do 6 mesiacov od vyhlásenia nezávislosti nepožiadali o slovinské štátne občianstvo) spôsobí nezákonný pobyt na území Slovinska a povedie k takému extrémnemu opatreniu, akým je „vymazanie“. Okrem toho „vymazanie“ bolo vykonané automaticky a bez predchádzajúceho oznámenia a sťažovatelia nedostali príležitosť napadnúť ho pred príslušnými vnútroštátnymi orgánmi alebo poskytnúť vysvetlenie, pokiaľ ide o dôvody, prečo nepožiadali o slovinské občianstvo. Okrem toho Ústavný súd Slovinska rozhodol, že presun mien „vymazaných“ z registra osôb s trvalým pobytom do registra cudzincov bez povolenia na pobyt nemal oporu vo vnútroštátnom práve. Napokon, vtedy platnej legislatíve existovalo právne vákuum, keďže neexistoval postup, ktorým by žiadatelia mohli požiadať o povolenie na trvalý pobyt. Príslušným právnym predpisom a administratívnej praxi preto chýbali požadované normy predvídateľnosti a dostupnosti. Je pravda, že zákon o právnom postavení bol prijatý s cieľom napraviť situáciu „vymazaných“. Ústavný súd však zistil, že niektoré ustanovenia zákona sú protiústavné, a trvalo viac ako sedem rokov, kým sa tomuto rozhodnutiu nariaďujúcemu všeobecné opatrenia vyhovelo. Z toho vyplýva, že prinajmenšom do roku 2010 vnútroštátny právny systém jasne neupravoval dôsledky „vymazania“ a pobytové postavenie tých, ktorí mu boli vystavení. Sťažovatelia preto nielenže nemohli predvídať opatrenie, ktoré je predmetom sťažnosti, ale nedokázali si ani predstaviť jeho dôsledky na ich súkromný a/alebo rodinný život.

plne prirovnať ani k situácii cudzincov žiadajúcich o prijatie do hostiteľskej krajiny.

Na rozdiel od vyššie uvedených situácií, v prípade p. Hotiho ide podľa súdu skôr o špecifickú situáciu migranta bez štátnej príslušnosti, ktorý namieta nemožnosť legalizovať svoj pobyt v krajine, kde takmer 40 rokov reálne žije, a kde bol jeho pobyt (časť obdobia zákonný, časť obdobia bez zákonného povolenia) po celú dobu štátnymi orgánmi tolerovaný. Ide teda o otázku rešpektovania sťažovateľovho súkromného života a imigrácie *lato sensu*, ktoré treba chápať v kontexte zložitých okolností rozpadu bývalej SFRJ.

Súd preto považoval za potrebné sťažovateľov prípad skúmať berúc pritom do úvahy svoje východiská vyplývajúce z judikatúry týkajúcej sa sťažností cudzincov, ktorí bez ohľadu na dlhoročný skutočný pobyt v hostiteľskej krajine neboli schopní legalizovať svoj pobyt a/alebo jeho legalizácia bola neodôvodnene predĺžená.

3. 4. Práva na trvalý (stabilný) pobyt a právo na štátne občianstvo

Je nutné uviesť, že prípad *Hoti* sa netýka posudzovania otázky, či sťažovateľ má mať právo na chorvátske štátne občianstvo.

Súd aj v tomto rozhodnutí pripomenul, že EDLP nezaručuje cudzincom právo vstúpiť alebo zdržiavať sa v určitej krajine. Žiadne ustanovenie nemožno tiež vykladať tak, že ako také zaručuje právo na udelenie určitého druhu povolenia na pobyt za predpokladu, že riešenie ponúknuté orgánmi umožňuje dotknutej osobe vykonávať bez prekážok svoje právo na rešpektovanie súkromného a/alebo rodinného života.

V bode 131 rozsudku súd pripomenul svoje závery z rozsudku *Kurić a ostatní*, že legálne sa zdržiavajúci cudzinec môže chcieť naďalej žiť v tejto krajine bez toho, aby nevyhnutne získal jej občianstvo. Zdôraznil, že v prednávanej veci nebol vyzvaný, aby preskúmal, či by sťažovateľovi malo byť priznané chorvátske štátne občianstvo, ale či mal účinnú možnosť regulácie svojho pobytu spôsobom, ktorý by mu umožnil bežne viesť súkromný život v Chorvátsku, ak by sa rozhodol nestáť sa jeho štátnym občanom.

Stojí za zmienku si všimnúť, že súd vo svojej argumentácii, či už pri posudzovaní postavenia sťažovateľa ako osoby bez štátnej príslušnosti, ale aj práva na získanie povolenia na trvalý (stabilný) pobyt v krajine, neprikladal faktu, že p. Hoti hoci mal možnosť požiadať o občianstvo SFRJ, túto možnosť nikdy nevyužil, a to aj napriek tomu, že jeho neochota stať sa občanom SFRJ bola vedená aj podľa jeho vyjadrenia výlučne majetkovými dôvodmi, resp. tým, že so získaním občianstva neboli spojené žiadne automatické majetkové benefity v podobe získania vlastníctva nehnuteľnosti.

Záver

Rozhodnutie vo veci *Hoti proti Chorvátsku* je významné z viacerých dôvodov. Jedným z nich je fakt, že súd sám priznal sťažovateľovi postavenie osoby bez štátnej príslušnosti, aj napriek tvrdeniu chorvátskej vlády, že je občanom Albánska. Spolahol sa pritom len na vyhlásenie sťažovateľa, že mu príslušné albánske orgány ústne oznámili, že nie je ich občanom, a nevyžadoval predložiť žiaden písomný dôkaz o sťažovateľovej komunikácii s nimi. Záver o tom, že skutočne nie je štátnym občanom Albánska pritom nebolo možné, podľa môjho názoru, s absolútnou istotou vyvodiť ani zo znenia v relevantnom čase účinného zákona o štátnom občianstve Albánska. Ten síce upravoval stratu občianstva z dôvodu nepretržitého zdržiavania sa mimo Albánska, ak do 15 rokov odo dňa dovŕšenia veku 18 rokov si osoba nespĺnila žiadnu verejnú povinnosť voči Albánsku a za posledných 5 rokov sa nedostavila na albánske zastupiteľské úrady alebo neinformovala ministerstvo vnútra o svojej situácii (uvedené sa vzťahovalo aj na deti takejto osoby, ktoré sa narodili a nepretržite žili mimo štátu), avšak o uvedenej skutočnosti ministerstvo vnútra musela vydať rozhodnutie o strate občianstva. Takéto rozhodnutie v konaní zistené nebolo. Zároveň samotný sťažovateľ tvrdil, že kontaktoval albánske zastupiteľské úrady práve v rokoch rozhodujúcich pre posúdenie splnenia podmienok pre stratu občianstva. Domnievam sa, že v danom prípade pri posúdení sťažovateľa ako osoby bez štátnej príslušnosti súdom významne „dopomohli“ samotné chorvátske orgány, keď rezignovali na svoj záväzok byť súčinné so sťažovateľom pri zisťovaní, či (nie)je osobou bez štátnej príslušnosti. Z prisdzovania mu rozdielného štátneho občianstva v spisoch zo správnych konaní vedených vo veci žiadostí o štátne občianstvo a povolenie pobytu bolo pritom zrejme, že štátna príslušnosť sťažovateľa k určitému štátu bola prinajmenšom sporná.

Z uvedeného vyplýva, že ak je zistenie skutočnosti či osoba je bez štátnej príslušnosti relevantným faktom v kontexte ochrany jej práv garantovaných EDLP, štát, v ktorom si táto osoba uplatňuje právo, je spoluzodpovedný pri zisťovaní takého jej postavenia. Z uvedeného vyplýva, že štáty majú povinnosť mať zavedené relevantné mechanizmy a postupy na takéto zisťovanie.

Rozhodnutie tiež potvrdzuje, že pojem sociálnej identity nezahŕňa iba rodinné väzby, ale je podstatne širší. Dôležitú úlohu tu predstavujú aj trvanie pobytu, integrácia, rôzne ďalšie sociálne väzby, ktoré musia byť skúmané pri posudzovaní, či právo osoby migranta na súkromný život podľa čl. 8 EDLP môže byť porušené, a to ako v prípadoch ich vyhostenia, tak aj v prípade posudzovania ich práva na trvalý (stabilný) pobyt. Nadalej však súd zopakoval, že žiadne ustanovenie Dohovoru nezaručuje právo na

určitý druh povolenia na pobyt, ak ponúknuté riešenie dotknutej osobe umožňuje bez prekážok realizovať jej právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života.

Literatúra:

SWIDER, K. *Case Note Hoti v Croatia: European Court of Human Right Landmark Decision on Statelessness* [online]. Dostupné na internete: < <https://statelessnessandcitizenshipreview.com/index.php/journal/article/view/79>>

RŮTTE, B. Social Identity and the Right to Belong – The ECtHR’s Judgment in *Hoti v. Croatia*. In *Tilburg Law Review* [online]. 2019, 24(2) [cit. 2024-09-10], pp. 147–155. Dostupné na internete: <<https://tilburglawreview.com/articles/10.5334/tilr.150>>

Rozsudok EŠLP Hoti proti Chorvátsku zo dňa 26. apríla 2018, sťažnosť č. 63311/14
Rozsudok EŠLP vo veci Kurić a ostatní proti Slovinsku z 26. júna 2012, sťažnosť č. 26828/06

Rozsudok EŠLP Ramadan proti Malte z 21. júna 2016, sťažnosť č. 76136/12
Statelessness Index Survey 2023 – Croatia. [cit. 2024-09-10]. Dostupné na internete: <<https://acrobat.adobe.com/id/urn:aaid:sc:EU:f5a73b11-5bf0-477d-865e-a44d4d8a4d69>>

Zakon o medjunarodnom privatnom pravu. Narodne novine broj. 101/17

Zakon o strancima. Narodne novine broj: 133/20., 114/22. i 151/22.

Zakon o kretanju i boravku stranaca, Sl. list SFRJ, br. 56/80, 53/85, 26/90 i 53/91

Kontaktne údaje na autora - email:

JUDr. Lubica Masárová, PhD.

*Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave*

e.mail: lubica.masarova@truni.sk

PRÁVNE POSTAVENIE OSÔB BEZ ŠTÁTNEJ PRÍSLUŠNOSTI V SLOVENSKEJ REPUBLIKE¹

LEGAL STATUS OF STATELESSNESS IN THE SLOVAK REPUBLIC

JUDr. Miroslava Mittelmannová

Abstrakt:

Príspevok sa zaoberá právnym postavením osôb bez štátnej príslušnosti podľa dohovoru z r. 1954. Slovenská republika nemá legislatívne upravené konanie o priznanie postavenia osoby bez štátnej príslušnosti. Táto špecifická skupina osôb by si vyžadovala väčšiu pozornosť a to aj vzhľadom na potrebu zvýšenia procesných práv osôb bez štátnej príslušnosti v konaní o udelenie trvalého pobytu na päť rokov. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky pripravuje v súvislosti s implementáciou Paktu o migrácii a azyle nový zákon o medzinárodnej ochrane, ktorý by mal nahradiť zákon o azyle. Táto právna úprava by umožnila osobám bez štátnej príslušnosti mať obdobné práva ako majú žiadatelia o azyl.

Kľúčové slová: štátna príslušnosť, osoby, azyl, utečenci, dohovor

Abstract:

The article addresses the legal status of stateless persons under the 1954 Convention. The Slovak Republic lacks a specific legislative procedure for recognizing statelessness. This particular group of individuals would require greater attention, especially given the need to enhance the procedural rights of stateless persons in proceedings for granting a five-year permanent residence permit. In connection with the implementation of the Global Compact for Migration, the Ministry of the Interior of the Slovak Republic is preparing a new law on international protection, which should replace the asylum law. This legal regulation would enable stateless persons to have similar rights as asylum seekers.

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci grantového projektu VEGA č. 1/0635/22, pod názvom „Štátne občianstvo vo svetle medzinárodných a európskych právnych princípov a štandardov“.

Key words: nationality, persons, asylum, refugees, convention

*Štátna príslušnosť či občianstvo je trvalým právnym vzťahom medzi jednotlivcom a určitým štátom.*² Niektorí jednotlivci však nemajú trvalý právny vzťah so žiadnym štátom na svete.³ Po druhej svetovej vojne sa Organizácia Spojených národov⁴ začala intenzívne venovať viacerým špecifickým skupinám osôb, medzi inými aj osobám bez štátnej príslušnosti, či utečencom. Legislatívny vývoj, ktorý začal v 50 tých rokoch 20. storočia výrazne ovplyvnil obe skupiny ľudí. V roku 1951 bol prijatý Dohovor o právnom postavení utečencov, ktorý sa vzťahoval aj na osoby bez štátnej príslušnosti, ktoré boli zároveň aj utečencami. Vzhľadom na to, že medzinárodné spoločenstvo si uvedomovalo, že množstvo osôb bez štátnej príslušnosti neboli zároveň aj utečencami, a že bolo potrebné „zlepšiť postavenie osôb bez štátnej príslušnosti“⁵, bol v roku 1954 prijatý Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti (ďalej len „Dohovor z roku 1954“).⁶ Aj napriek tomu, že oba medzinárodné dohovory vykazovali určitú podobnosť, v praxi sa ochrana utečencov dostala na oveľa vyššiu úroveň ako ochrana osôb bez štátnej príslušnosti. V tomto článku sa bližšie pozrieme na právnu úpravu postavenia osôb bez štátnej príslušnosti na medzinárodnej úrovni ako aj na právnu úpravu v rámci vnútroštátneho práva Slovenskej republiky.

1. Medzinárodné dohovory o ochrane osôb bez štátnej príslušnosti

Slovenská republika je stranou oboch významných dohovorov týkajúcich sa právneho postavenia osôb bez štátnej príslušnosti a teda Dohovoru o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti ako aj Dohovoru o znížení počtu osôb bez štátnej príslušnosti.

---

² Pozri Čepelka Č., ŠTURMA, P.: *Mezinárodní právo veřejné* – 1. vyd. – Praha: C.H. Beck 2008, 840 strán, ISBN 978-80-7179-728-9

³ BEDNÁR, D. - BEDNÁR MARKOVÁ, V.: Vybrané právne aspekty inštitútu štátneho občianstva v kontexte ozbrojeného konfliktu na Ukrajine. In: *Aktuálne výzvy medzinárodného práva a medzinárodnej bezpečnosti*, Bratislava, Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2023, s.156.

⁴ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J., BEDNÁR, D.: *Dokumenty k štúdiu medzinárodného práva verejného*, 1. časť, Bratislava, Wolters Kluwer SR, s. r. o. s. 7.

⁵ Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti (1954) publikovaný v Zbierke zákonov SR pod č. 206/2001 Z. z.

⁶ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J., BEDNÁR, D., ŠPAČEK, M. : *Dokumenty k štúdiu medzinárodného práva verejného*, 2. časť, Bratislava, Wolters Kluwer SR, s. r. o. s. 12.

1. 1. Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti

Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti (ďalej len „Dohovor z roku 1954“) ako aj dodatok k nemu boli podpísané 28. septembra 1954 v New Yorku. „Národná rada Slovenskej republiky s nimi vyslovila súhlas uznesením č. 621 zo 7. decembra 1999. Listina o prístupe bola uložená u generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov 3. apríla 2000. Dohovor a dodatok k tomuto dohovoru nadobudli platnosť pre Slovenskú republiku 2. júla 2000 na základe článku 39 ods. 2.“⁷

Dohovor z roku 1954 obsahuje definíciu osoby bez štátnej príslušnosti. Podľa článku 1/1 sa „na účely tohto dohovoru pojem „osoba bez štátnej príslušnosti“ vzťahuje na ktorúkoľvek osobu, ktorá nie je podľa zákonov žiadneho štátu považovaná za občana takéhoto štátu.“

Dohovor z roku 1954 obsahuje aj tzv. vylučujúce ustanovenia, podľa ktorých sa dohovor nevzťahuje na:

- „osoby, ktoré v súčasnosti požívajú ochranu alebo podporu iných orgánov alebo zastupiteľstiev Organizácie Spojených národov, než je Úrad Vysokého komisára Organizácie Spojených národov, než je Úrad Vysokého komisára Organizácie Spojených národov pre utečencov.
- osoby, ktorým kompetentné orgány krajiny, v ktorej majú trvalé bydlisko, priznali práva a povinnosti, ktoré prislúchajú občanom tejto krajiny,
- osoby, v súvislosti, s ktorými existujú vážne dôvody domnievať sa, že
  - spáchali zločin proti mieru, vojnový zločin alebo zločin proti ľudskosti, ako sú definované v medzinárodných dokumentoch, ktoré boli vydané na účely právneho zabezpečenia proti takýmto zločinom,
  - spáchali vážny nepolitický zločin mimo krajiny svojho pobytu predtým, než boli prijaté v tejto krajine,
  - boli uznané za vinné z prečinov proti cieľom a zásadám Organizácie Spojených národov.“⁸

Slovenskej republike, ako aj ostatným štátom, vyplýva záväzok zákazu diskriminácie, podľa ktorého sa ustanovenia Dohovoru z roku 1954 aplikujú na osoby bez štátnej príslušnosti nediskriminačne, čo sa týka rasy, náboženstva alebo krajiny ich pôvodu. Pokiaľ ide o slobodu náboženstva ako aj slobody náboženskej výchovy detí osôb bez štátnej príslušnosti, zmluvné strany majú s týmito osobami zaobchádzať aspoň s takým spôsobom akým zaobchádzajú s vlastnými občanmi.

⁷ Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti (1954) publikovaný v Zbierke zákonov SR pod č. 206/2001 Z. z.

⁸ Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti (1954) publikovaný v Zbierke zákonov SR pod č. 206/2001 Z. z.

Osobné postavenie osôb bez štátnej príslušnosti je upravené v Kapitole II, konkrétne v článku 12, podľa ktorého „*Osobné postavenie osoby bez štátnej príslušnosti upravujú právne predpisy platné v krajine jej domovského práva alebo v prípade, že nemá domovské právo, právne predpisy krajiny jej pobytu. Práva, ktoré osoba bez štátnej príslušnosti nadobudla skôr a ktoré sa vzťahujú na jej osobné postavenie, konkrétne práva týkajúce sa sobáša, zmluvný štát rešpektuje, ak je to potrebné, za predpokladu, že zodpovedajú formalitám požadovaným jeho právnymi predpismi, a za predpokladu, že právo, ktoré a týka, je právom, ktoré by jej bolo priznané právnymi predpismi takéhoto štátu, keby nebola osobou bez štátnej príslušnosti.*“⁹

Osoby bez štátnej príslušnosti majú, podľa znenia Dohovoru z roku 1954, voči krajine svojho pobytu záväzky spočívajúce v tom, že musia dodržiavať zákony a predpisy ako aj opatrenia prijaté v záujme dodržiavania verejného poriadku.

Dohovor z roku 1954 upravuje aj ďalšie práva osôb bez štátnej príslušnosti, medzi ktoré patrí napríklad právo na osobné doklady, právo na administratívnu pomoc, právo na prístup k súdom, právo „zákonne sa zdržiavať“ na území štátu počas konania. V prípade osôb, ktoré už boli prehlásené za osoby bez štátnej príslušnosti ide najmä o tieto práva: podnikanie, právo na slobodu pohybu v rámci štátu, právo na ochranu pred vyhostením, právo na samostatné podnikanie.

Pri pristupovaní k Dohovoru o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti, si Slovenská republika uplatnila výhradu k článku 27, podľa ktorej „*Slovenská republika nie je viazaná článkom 27 v tom zmysle, že vydá osobný doklad každej osobe bez štátnej príslušnosti, ktorá nemá platný cestovný doklad. Slovenská republika vydá osobný doklad len osobám bez štátnej príslušnosti zdržiavajúcim sa na území Slovenskej republiky, ktorým povolila dlhodobý alebo trvalý pobyt.*“ To v praxi znamená, že každá osoba, ktorá nemá štátne občianstvo a nachádza sa na území Slovenskej republiky musí vstúpiť do konania o udelenie trvalého pobytu na päť rokov a až v prípade, že Úrad hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru (ďalej len „ÚHCP“) účastníkovi konania udelí tento druh pobytu, môže cudzinec požiadať o vydanie dokladu podľa Dohovoru z roku 1954.

Aj keď Slovensku z týchto dohovorov vyplýva najmä povinnosť identifikovať osoby bez štátnej príslušnosti, nemá vo svojej legislatívne upravené konanie o priznanie postavenia osoby bez štátnej príslušnosti. Ďalšími záväzkami je predchádzanie a znižovanie počtu osôb bez štátnej príslušnosti. V tejto súvislosti, Slovenská republika poskytuje silnejšiu ochranu deťom narodeným na jej území, ktoré sú bez štátnej príslušnosti. „Dôkazné bremeno je však výlučne na rodičoch takéhoto dieťaťa, ktorí musia nielen

⁹ Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti (1954) publikovaný v Zbierke zákonov SR pod č. 206/2001 Z. z., Kapitola 11, článok 12

predložiť relevantné dôkazy, ale aj preukázať svoj oprávnený pobyt na území Slovenskej republiky.¹⁰

2. Vnútroštátna právna úprava týkajúca sa postavenia osôb bez štátnej príslušnosti

Osoby bez štátnej príslušnosti, ktoré sa nachádzajú na území Slovenskej republiky sú najčastejšie účastníkmi konaní, ktoré prebiehajú podľa týchto zákonov:

- Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov,
- Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov,
- Zákon č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky.

„Absencia jednotnej definície osoby bez štátnej príslušnosti a jednotného spôsobu uplatňovania tejto definície v praxi často vedie k nesprávnemu určeniu a registrácii štátnej príslušnosti príslušnými štátnymi orgánmi.“¹¹ Definícia osoby bez štátnej príslušnosti sa vo vyššie uvedených zákonov nachádza len v zákone o pobyte cudzincov, podľa ktorého sa osobou bez štátnej príslušnosti považuje „osoba, ktorú žiadny štát podľa svojich zákonov nepovažuje za svojho občana“.

„Keďže na Slovensku neexistuje konanie o priznanie postavenia osoby bez štátnej príslušnosti, posudzovanie občianstva alebo postavenia osoby bez štátnej príslušnosti sa zvyčajne objavuje v súvislosti s azylovým alebo iným konaním pred políciou, ako aj v procese nadobudnutia štátneho občianstva SR. Vo väčšine prípadov sa s osobami bez štátnej príslušnosti zaobchádza podobne ako s inými cudzincami bez toho, aby sa nejako osobitne zohľadňovalo ich potenciálne postavenie osôb bez štátnej príslušnosti. Osoby bez štátnej príslušnosti sa zvyčajne dostávajú do kontaktu s rôznymi oddeleniami Úradu hraničnej a cudzineckej polície pri nelegálnom vstupe do krajiny alebo pri zistení neoprávneného pobytu v krajine. Dôsledkom toho môže byť začatie konania o administratívnom vyhostení alebo zaistení. Napriek tomu, že právne predpisy Slovenska zabezpečujú ochranu osôb bez štátnej príslušnosti pred vyhostením (okrem prípadov súvisiacich s bezpečnosťou štátu a verejným poriadkom), chýbajúce usmernenia v priebehu konania o administratívnom vyhostení bránia správnej identifikácii týchto osôb ako osôb bez štátnej príslušnosti. Ak žiadateľ o azyl tvrdí, že je osobou bez štátnej príslušnosti, môže mu byť v rámci posudzovania totožnosti počas

¹⁰ Mittelmannová, M., Chaloupková, M.: Mapovanie osôb bez štátnej príslušnosti na Slovensku, UNHCR, 2022.

¹¹ MITTELMANNOVÁ, M., CHALOUPKOVÁ, M.: Mapovanie osôb bez štátnej príslušnosti na Slovensku, UNHCR, 2022.

*azylového konania uznané (nie však preskúmané) aj postavenie osoby bez štátnej príslušnosti.*¹²

Konanie o priznanie postavenia osoby bez štátnej príslušnosti, ktoré by bolo analogické konaniu o priznanie postavenia utečenca, resp. konaniu o azyly nie je upravené vo vnútroštátnom práve Slovenskej republiky. Približuje sa mu len konanie o udelenie trvalého pobytu na päť rokov, ktoré je upravené v zákone č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o pobyte cudzincov“). Podľa § 45a ods. 1 zákona o pobyte cudzincov „*Ministerstvo vnútra môže udeliť trvalý pobyt na päť rokov aj bez splnenia podmienok ustanovených v tomto zákone, a to aj opakovane osobe bez štátnej príslušnosti.*“ Príslušným orgánom na podanie žiadosti je oddelenie cudzineckej polície podľa miesta pobytu žiadateľa v rámci Slovenskej republiky. Žiadosť je následne postúpená Ministerstvu vnútra Slovenskej republiky, konkrétne ÚHCP, ktorý o žiadosti rozhodne do 90 dní od prijatia žiadosti. Podľa znenia zákona o pobyte, úrad má možnosť, ale nie povinnosť trvalý pobyt osobe bez štátnej príslušnosti udeliť, čo teda znamená, že na udelenie trvalého pobytu na päť rokov nie je právny nárok.

Na preukázanie toho, či osoba je alebo nie je osobou bez štátnej príslušnosti postačuje, ak *osoba preukáže, že nemá štátnu príslušnosť štátu v ktorom sa narodila, v ktorom mala svoje predchádzajúce bydlisko alebo pobyt, ktorého štátne občianstvo majú jej rodičia a súrodenci.*

Žiadateľ o trvalý pobyt na päť rokov nesmie predstavovať hrozbu pre národnú bezpečnosť,¹³ verejný poriadok a verejné zdravie, nemal by mať záznam v registri trestov, nesmie byť nežiadúcou osobou a Slovenská informačná služba a Vojenské spravodajstvo museli v jej prípade vydať súhlasné stanovisko s udelením trvalého pobytu. Na konanie sa nevzťahuje správny poriadok, čo v praxi znamená, že účastník konania nemá zaručené procesné práva tak, ako iní účastníci správnych konaní. Konanie sa napríklad nekončí vydaním rozhodnutia, ale len písomným oznámením, či sa žiadosti vyhovel alebo nie.¹⁴ „*Takéto oznámenie je jednostranový dokument, ktorý v prípade zamietnutia žiadosti neobsahuje žiadne odôvodnenie. Konanie o udelení trvalého pobytu na päť rokov z dôvodu postavenia osoby bez štátnej príslušnosti je jednostupňové, čo v praxi znamená, že žiadateľ nemá právo odvolať sa proti oznámeniu na nadriadený správny orgán, ak*

¹² MITTELMANNOVÁ, M., CHALOUPKOVÁ, M.: Mapovanie osôb bez štátnej príslušnosti na Slovensku, UNHCR, 2022, str. 32

¹³ BEDNÁR, D.: Definičné problémy s pojmom terorizmus v medzinárodnom práve. In: Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2013. 2. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2013, s. 939

¹⁴ Pozri Zákon č.404/2011 Z.z. Zákon o pobyte cudzincova o zmene a doplnení niektorých zákonov

*bola jeho žiadosť zamietnutá.*¹⁵ V prípade, že osobe je udelený trvalý pobyt na päť rokov má nárok na vydanie cestovného dokladu podľa Dohovoru z roku 1954. *„Osoby bez štátnej príslušnosti s trvalým pobytom na päť rokov majú právo na vydanie dokladu cudzinca podľa § 13 ods. 1 písm. a) zákona č. 647/2007 Z. z. o cestovných dokladoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Doklad je platný na dva roky s možnosťou predĺženie. Tento cestovný doklad sa považuje za doklad totožnosti jeho držiteľa.*¹⁶

Na udelenie trvalého pobytu na päť rokov nie je právny nárok. Úrad hraničnej a cudzineckej polície si vyžiada stanovisko Slovenskej informačnej služby ako aj Vojenského spravodajstva, vyžiada si výpis z registra trestov a v prípade potreby si ho predvolá na pohov na úrad. V prípade udelenie trvalého pobytu na päť rokov, majú cudzinci právo zdržiavať sa na území Slovenskej republiky a po uplynutí obdobia platnosti pobytu môžu opätovne požiadať o obnovenie povolenia na pobyt. V prípade vycestovania do zahraničia, majú takéto osoby právo na opätovný vstup na územie Slovenskej republiky. V rámci ostatných členských štátov Európskej únie sa cudzinci na trvalom pobyte môžu zdržiavať až 90 dní v rámci akéhokoľvek 180-dňového obdobia.

Osoby bez štátnej príslušnosti môžu vstupovať do pracovnoprávných vzťahov a to bez možnosti obsadenia voľného pracovného miesta. Môžu taktiež podnikáť. *„Osoby bez štátnej príslušnosti s trvalým pobytom na Slovensku sú súčasťou systému verejného zdravotného poistenia podľa § 3 zákona č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení a o zmene a doplnení zákona č. 95/2002 Z. z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o zdravotnom poistení). Tento zákon upravuje aj podmienky platenia zdravotných odvodov. Štát platí zdravotné poistenie za osobu bez štátnej príslušnosti, napríklad ak poberá dávku v hmotnej núdzi alebo je evidovaná ako uchádzač o zamestnanie. Ak je osoba bez štátnej príslušnosti zamestnaná, odvody platí zamestnávateľ. Ak osoba bez štátnej príslušnosti podniká, platí zdravotné poistenie sama. Osoby bez štátnej príslušnosti s trvalým pobytom majú prístup k verejnej zdravotnej starostlivosti za rovnakých podmienok a v rovnakom rozsahu ako občania SR podľa zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti., službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.*¹⁷

¹⁵ MITTELMANNOVÁ, M., CHALOUPKOVÁ, M.: Mapovanie osôb bez štátnej príslušnosti na Slovensku, UNHCR, 2022, str. 32

¹⁶ MITTELMANNOVÁ, M., CHALOUPKOVÁ, M.: Mapovanie osôb bez štátnej príslušnosti na Slovensku, UNHCR, 2022, str. 35

¹⁷ MITTELMANNOVÁ, M., CHALOUPKOVÁ, M.: Mapovanie osôb bez štátnej príslušnosti na Slovensku, UNHCR, 2022, str. 32

Zákon o pobyte cudzincov upravuje aj skutočnosť, ak by sa neskôr zisťovalo, že cudzinec nebol osobou bez štátnej príslušnosti. V takom prípade je možné trvalý pobyt na päť rokov aj zrušiť.¹⁸

Pokiaľ ide o predchádzanie a znižovanie počtu osôb bez štátnej príslušnosti, Slovenská republika poskytuje silnejšiu ochranu deťom narodeným na jej území, ktoré sú bez štátnej príslušnosti. „Dôkazné bremeno je však výlučne na rodičoch takéhoto dieťaťa, ktorí musia nielen predložiť relevantné dôkazy, ale aj preukázať svoj oprávnený pobyt na území Slovenskej republiky.“¹⁹

Záver

Slovenská republika nemá legislatívne upravené konanie o priznanie postavenia osoby bez štátnej príslušnosti. V porovnaní s utečencami je zrejmé, že táto špecifická skupina osôb by si vyžadovala väčšiu pozornosť a to aj vzhľadom na potrebu zvýšenia procesných práv osôb bez štátnej príslušnosti v konaní o udelenie trvalého pobytu na päť rokov. *„Osoba bez štátnej príslušnosti je oprávnená vstúpiť do azylového konania a požiadať o medzinárodnú ochranu. Postavenie osôb bez štátnej príslušnosti ako také sa však nepovažuje za dôvod na udelenie azylu ani doplnkovej ochrany alebo azylu z humanitných dôvodov. Neúspešný žiadateľ o azyl, ktorý je osobou bez štátnej príslušnosti, nie je oficiálne informovaný Migračným úradom Ministerstva vnútra SR o možnosti požiadať o trvalý pobyt na púť rokov na ÚHCP a zároveň Migračný úrad nepostupuje prípad na ÚHCP z úradnej moci.“*²⁰ Migračný úrad Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky pripravuje v súvislosti s implementáciou Paktu o migrácii a azyle nový zákon o medzinárodnej ochrane, ktorý by mal nahradiť zákon o azyle. Berúc do úvahy medzinárodné záväzky Slovenskej republiky, ktoré jej vyplývajú z toho, že sa stala stranou Dohovoru o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti, by reforma azylového, ale aj cudzineckého práva mohla byť príležitosťou na zamyslenia si, či by slovenské inštitúcie nemali odvahu na prípravu aj vnútroštátnej úpravy zahrňujúcej konanie o priznanie postavenia osoby bez štátnej príslušnosti. Takouto právnou úpravou by umožnila osobám bez štátnej príslušnosti mať obdobné práva ako majú žiadatelia o azyl vrátane oprávnenia na vydanie rozhodnutia v správnom konaní, ktoré by mohlo byť preskúmané súdmi v rámci správneho konania.

¹⁸ § 45a, ods. 4 a) zákona č.404/2011 Z.z. Zákon o pobyte cudzincova o zmene a doplnení niektorých zákonov

¹⁹ Mittelmannová, M., Chaloupková, M.: Mapovanie osôb bez štátnej príslušnosti na Slovensku, UNHCR, 2022.

²⁰ Mittelmannová, M., Chaloupková, M.: Mapovanie osôb bez štátnej príslušnosti na Slovensku, UNHCR, 2022.

Literatúra

BEDNÁR, D.: Definičné problémy s pojmom terorizmus v medzinárodnom práve. In: Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2013. 2. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2013, s. 939

BEDNÁR, D.- BEDNÁR MARKOVÁ, V.: Vybrané právne aspekty inštitútu štátneho občianstva v kontexte ozbrojeného konfliktu na Ukrajine. In: Aktuálne výzvy medzinárodného práva a medzinárodnej bezpečnosti, Bratislava, Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2023.

Čepelka Č., ŠTURMA, P.: Mezinárodní právo veřejné – 1. vyd. – Praha: C.H. Beck 2008, 840 strán, ISBN 978-80-7179-728-9

Mittelmanová, M., Chaloupková, M.: Mapovanie osôb bez štátnej príslušnosti na Slovensku, UNHCR, 2022

VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J., BEDNÁR, D.: Dokumenty k štúdiu medzinárodného práva verejného, 1. časť, Bratislava, Wolters Kluwer SR, s. r. o.

VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J., BEDNÁR, D., ŠPAČEK, M. : Dokumenty k štúdiu medzinárodného práva verejného, 2. časť, Bratislava, Wolters Kluwer SR, s. r. o. s.

Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti (1954) publikovaný v Zbierke zákonov SR pod č. 206/2001 Z. z.

Zákon č.404/2011 Z.z. Zákon o pobyte cudzincova o zmene a doplnení niektorých zákonov

Kontaktné údaje na autora – email:

JUDr. Miroslava Mittelmanová

Katedra medzinárodného práva a európskeho práva

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave,

Liga za ľudské práva

e-mail: miroslava.mittelmanova@truni.sk

KDE SA KONČIA MAPY, ZAČÍNA NEISTOTA – PRÁVA DETÍ V *DE FACTO* ŠTÁTOCH¹

WHERE MAPS END, UNCERTAINTY BEGINS – CHILDREN'S RIGHTS IN *DE FACTO* STATES

doc. PhDr. JUDr. Lilla Garayová, PhD., LL.M.²

Abstrakt

Princíp univerzality sa často vyzdvihuje ako základný pilier ľudských práv. V súlade s tým Dohovor OSN o právach dieťaťa (UNCRC) garantuje práva všetkým deťom na celom svete bez ohľadu na rasu, jazyk, náboženstvo, národnosť či sociálny pôvod. Napriek tomu však jedna významná skupina detí zostáva systematicky vylúčená z medzinárodnej právnej ochrany – deti žijúce na územiach, ktoré sú mimo efektívnej kontroly uznaných štátov. Tieto deti predstavujú jednu z najzraniteľnejších skupín na svete, ktorá sa pritom často ocitá na okraji záujmu medzinárodných bilaterálnych a multilaterálnych fór, vrátane Výboru OSN pre práva dieťaťa. Dôvodom tohto vylúčenia je štátocentrická povaha medzinárodného právneho poriadku, ktorý má obmedzené možnosti reagovať na ochranu práv mimo hraníc uznanej štátnej authority.

Kľúčové slová: Územia mimo efektívnej kontroly uznaných štátov; *de facto* štáty; práva detí; ľudské práva; UNCRC

Abstract

The principle of universality is often highlighted as a basic tenet of human rights. In line with this, the UN Convention on the Rights of the Child (UNCRC) guarantees rights to all children globally, irrespective of race, language, religion, nationality, or social origin. However, one significant group of children remains systematically excluded from international

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0567.

² Prodekanka Fakulty práva, docentka, Ústav medzinárodného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Slovensko, lilla.garayova@paneurouni.com, ORCID: 0000-0002-7999-4823.

legal protection—those residing in territories beyond the effective control of recognized states. These children represent one of the most vulnerable populations in the world, yet they often receive little to no attention within international bilateral and multilateral frameworks, including the UN Committee on the Rights of the Child. Their exclusion stems from the state-centric nature of the international legal order, which struggles to address rights beyond the boundaries of recognized state authority.

Key words: Territories beyond the effective control of recognized states; *de facto* states; children's rights; human rights; UNCRC

Úvod

De facto štáty sú politické entity, ktoré spĺňajú charakteristiky fungujúceho nezávislého štátu, definované v Montevidejskom dohovore³ – teda 1. trvalé obyvateľstvo, 2. vymedzené územie, 3. vládu a 4. schopnosť vstúpať do vzťahov s inými štátmi – ale postrádajú široké alebo formálne uznanie suverenity zo strany medzinárodného spoločenstva. V tomto príspevku sa termín *de facto štáty* vzťahuje na entity, ktoré spĺňajú kritériá štátnosti podľa Montevidejského dohovoru. Tieto entity kontrolujú svoje územie nezávisle, ale nezúčastňujú sa ako členské štáty Organizácie Spojených národov.

Odborníci často diskutujú o klasifikácii týchto entít, najmä pri rozlišovaní medzi entitami, ako je Kosovo (uznané viac ako 100 štátmi), a izolovanejšími *de facto* štátmi, ako je Južné Osetsko. Pre konzistenciu tento príspevok používa pojem *de facto štáty* na označenie samosprávnych entít, ktoré vykonávajú efektívnu kontrolu nad svojím obyvateľstvom, ale nemajú úplné medzinárodné uznanie. Tieto entity spravidla kontrolujú presne vymedzené územie a udržiavajú vládu, ktorá funguje nezávisle od materského štátu, ku ktorému sú medzinárodne uznávané ako patriace. Napriek tomu nie sú považované za plne suverénne, pretože im chýba diplomatické uznanie, a preto nie sú členským štátom Organizácie Spojených národov. Hoci sa často používajú pojmy ako „územia s obmedzeným uznaním“ alebo „samosprávne územia“, tento príspevok používa termín „*de facto štáty*“ v súlade s medzinárodnoprávnou terminológiou.⁴

V súčasnosti *de facto štáty*, ktorých štátnymi príslušníkmi sú deti, zahŕňajú najmenej:

- Podnesterská moldavská republika (Podnestersko)
- Niue

³ Montevidejský dohovor o právach a povinnostiach štátov, 26. december 1933, 165 L.N. T.S. 19.

⁴ Talmon, S. (1998). *Recognition of Governments in International Law: With Particular Reference to Governments in Exile*. Oxford: Clarendon Press.

- Abcházska republika
- Republika Arcach (Náhorný Karabach)
- Čínska republika (Taiwan)
- Kosovská republika
- Somaliland
- Južné Osetsko
- Saharská arabská demokratická republika
- Palestínsky štát
- Cookove ostrovy
- Turecká republika severného Cypru

Tieto územia zahŕňajú štáty, ktorých suverenita nie je široko uznávaná medzinárodným spoločenstvom, čo približne deväť miliónov detí ponecháva v neistom právnom vákuu.⁵ Štáty skúmané v tejto súvislosti – ako napríklad Kosovská republika a Južné Osetsko – ilustrujú rôzne úrovne medzinárodného uznania *de facto* štátov. Kým Kosovo nadviazalo diplomatické vzťahy s viac ako 100 krajinami a má výraznú zahraničnú prítomnosť, stále nie je plnohodnotným členom OSN. Podobne Palestínsky štát má štatút pozorovateľského štátu a pristúpil k viacerým multilaterálnym dohovorom, jeho štátnosť je však spochybňovaná niektorými štátmi. Naproti tomu entity ako Južné Osetsko majú len veľmi obmedzené medzinárodné uznanie. Napriek týmto rozdielom všetky tieto územia čelia výzvam vyplývajúcim z ich nejasného medzinárodného statusu, čo má negatívny dopad na ochranu práv detí. Aj keď tieto entity v praxi spĺňajú kritériá štátnosti, nedostatok formálneho uznania ich pripravuje o zásadnú ochranu podľa medzinárodného práva, vrátane práv zaručených Dohovorom OSN o právach dieťaťa. Deti žijúce na týchto územiach patria preto medzi najzraniteľnejšie skupiny na svete, pričom často dostávajú minimálnu alebo žiadnu pozornosť zo strany medzinárodných fór, ako je Výbor OSN pre práva dieťaťa.

Často sa zdôrazňuje, že ľudské práva sú univerzálne a týkajú sa každého jednotlivca bez ohľadu na geografické, politické alebo sociálne okolnosti. Dohovor OSN o právach dieťaťa má takmer univerzálnu ratifikáciu, pričom ho podpísalo a ratifikovalo 196 štátov, čo z neho robí najratifikovanejší medzinárodný ľudskoprávny dohovor. Vzhľadom na jeho široké prijatie a význam možno mnohé jeho ustanovenia dnes považovať za súčasť medzinárodného obyčajového práva, ktoré zaväzuje štáty bez ohľadu na

⁵ Toto číslo je odhad – vychádza z demografických údajov *de facto* štátov, kde sú dostupné. V prípade *de facto* štátov, ktoré nemajú vykonané sčítanie obyvateľstva alebo demografické údaje, sme na výpočet počtu detí použili 25 % celkovej populácie daného *de facto* štátu. Tento odhad je veľmi konzervatívny a predstavuje spodnú hranicu možného počtu.

formálnu ratifikáciu.⁶ Ustanovenia Dohovoru OSN o právach dieťaťa týkajúce sa zákazu diskriminácie (článok 2), najlepšieho záujmu dieťaťa (článok 3) a zákazu mučenia (článok 37) sú široko uznávané ako súčasť medzinárodného obyčajového práva.⁷ Konzistentné začlenenie týchto princípov do vnútroštátnych právnych predpisov, súdnych rozhodnutí a medzinárodnej judikatúry dokazuje, že sú záväzné aj nad rámec zmluvných povinností. V prípade **Neulinger a Shuruk v. Švajčiarsko (2010)** Európsky súd pre ľudské práva (ESLP) potvrdil princíp najlepšieho záujmu dieťaťa ako základný prvok medzinárodného ľudskoprávneho práva, čím zdôraznil univerzálnosť práv dieťaťa zaručených medzinárodným právom.

Zostáva však kľúčová otázka: vzťahuje sa princíp univerzality, tak ako je formulovaný v UNCRC, na všetky deti vrátane tých, ktoré žijú *de facto* štátoch? Hoci sa Dohovor teoreticky vzťahuje na každé dieťa bez výnimky, realita je pre deti žijúce na územiach bez medzinárodného uznania omnoho zložitejšia. Tieto *de facto* štáty, hoci fungujú s vlastnými vládnymi štruktúrami, existujú mimo formálneho medzinárodného právneho rámca. V dôsledku toho sa deti žijúce v takýchto entitách často ocitajú v právnom vákuu, kde ich práva nemusia byť v plnej miere uznané alebo chránené podľa medzinárodného práva.

Je dôležité poznamenať, že medzinárodné obyčajové právo má univerzálnu platnosť a zaväzuje tak štátne, ako aj neštátne subjekty. Princípy zákazu diskriminácie a neľudského zaobchádzania sa považujú za záväzné bez ohľadu na právny status vládnucej entity. *De facto* štáty a neštátni aktéri preto nemôžu zákonne derogovať od týchto noriem, čo posilňuje univerzálnosť práv detí. Výzvou však zostáva napätie medzi univerzálnosťou práv detí a štátocentrickou štruktúrou medzinárodného právneho systému. Ak mechanizmy presadzovania medzinárodného práva závisia od účasti štátov, ako môžu deti na územiach, ktoré nie sú oficiálne uznané, využívať ochranu garantovanú nástrojmi, akým je UNCRC? Táto otázka otvára zásadnú diskusiu o obmedzeniach univerzálnosti práv detí v praxi, najmä pre tie, ktoré žijú v *de facto* štátoch a ktoré často patria medzi najzraniteľnejšie a najviac opomínané skupiny.

1. Princíp univerzality v *de facto* štátoch

Pri posudzovaní, či je medzinárodné ľudskoprávne právo aplikovateľné, sú primárnym referenčným bodom zmluvy a dohovory, ktoré boli vyjednané a podpísané suverénnymi štátmi. Tieto právne nástroje spravidla priznávajú práva „každjej ľudskej bytosti“, čím zabezpečujú, že všetkým

⁶ Schabas, W. A. (2021). *The customary international law of human rights*. Oxford University Press.

⁷ “Právny status Dohovoru o právach dieťaťa,” Správa Rady OSN pre ľudské práva (A/HRC/34/45)

jednotlivcom, bez ohľadu na ich status alebo miesto pobytu, je priznaná základná ochrana podľa medzinárodného práva. Uplatňovanie týchto práv však nie je automatické. Zodpovednosť za ich dodržiavanie a ochranu nesú štáty, ktoré príslušné zmluvy ratifikovali a tým sa zaviazali k právnym povinnostiam v nich zakotveným.

Zásadný problém vzniká pri zohľadnení postavenia *de facto* štátov. Tieto entity, hoci často fungujú ako nezávislé politické a administratívne jednotky, nie sú spravidla uznané ako suverénne podľa medzinárodného práva, a preto nemôžu ratifikovať ani sa stať zmluvnými stranami medzinárodných dohôd. Táto právna nespôsobilosť vytvára výraznú medzeru v systéme medzinárodnej ochrany ľudských práv, pretože jednotlivci žijúci v *de facto* štátoch sa môžu ocitnúť v právnom vákuu, kde ich práva, hoci teoreticky garantované medzinárodným právom, nemajú jasný mechanizmus na ich presadzovanie.

V tradičnom medzinárodnom práve je hlavným nositeľom povinnosti chrániť ľudské práva štát, ktorý nesie zodpovednosť za ochranu práv jednotlivcov na svojom území. Táto zodpovednosť sa vzťahuje na všetky osoby v jeho jurisdikcii.⁸ Jurisdikcia je prevažne určená územnými hranicami, čo znamená, že štát je povinný zabezpečiť dodržiavanie ľudských práv na geografickom území, ktoré kontroluje. Existujú však výnimky z tohto územného princípu, najmä v prípadoch extrateritoriálnej jurisdikcie. V takýchto prípadoch môže byť štát zodpovedný za porušovanie ľudských práv aj mimo svojich hraníc, najmä ak vykonáva efektívnu kontrolu nad cudzím územím alebo sa priamo podieľa na činnostiach ovplyvňujúcich jednotlivcov mimo svojho územia.

Situácia v *de facto* štátoch je však ešte zložitejšia, pretože uznaný materský štát často nemá nad územím ani obyvateľstvom účinnú kontrolu, zatiaľ čo *de facto* authority, ktoré vykonávajú správu, nemajú právnu spôsobilosť byť priamo zaviazané medzinárodnými dohovormi. To vytvára paradox, v ktorom môžu byť práva jednotlivcov na týchto územiach vážne oslabené alebo zanedbané, nie preto, že by tieto práva neexistovali, ale preto, že mechanizmy na ich presadzovanie sú slabé alebo úplne neexistujú.

Preto zostáva priesečník územnej kontroly, jurisdikcie a štátnosti kľúčovým bodom diskusie o uplatňovaní medzinárodného ľudskoprávneho práva na *de facto* štáty. Pojem „jurisdikcia“ v medzinárodnom práve presahuje územnú kontrolu a zahŕňa aj efektívnu kontrolu, čo potvrdzuje judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP). V prípade **Loizidou v. Turecko**⁹ Súd rozhodol, že vojenská a administratívna kontrola Turecka nad severným Cyplom založila jeho jurisdikciu, a preto nesie Turecko

⁸ Milanovic, M. (2011). Extraterritorial application of human rights treaties: Law, principles, and policy. Oxford University Press.

⁹ Loizidou v. Turecko, ESELP, č. žiadosti 15318/89

zodpovednosť za porušovanie ľudských práv. Podobne v prípade **Ilașcu v. Moldavsko a Rusko**¹⁰ EŠLP rozhodol, že Rusko zodpovedá za porušovanie práv v Podnestersku vzhľadom na jeho významný vplyv v regióne, a to napriek obmedzenej schopnosti Moldavska presadzovať práva na danom území. Tieto prípady zdôrazňujú, že neschopnosť štátu uplatniť úplnú kontrolu ho automaticky nezbaňuje zodpovednosti, ak na území stále vykonáva vplyv alebo má povinnosť predchádzať porušovaniu práv v rámci svojej jurisdikcie.

Nešťatní aktéri, vrátane *de facto* štátov, sa spravidla považujú za subjekty spadajúce pod jurisdikciu uznaných štátov, namiesto toho, aby boli považované za nezávislé entity, ktoré nesú zodpovednosť za plnenie povinností v oblasti ochrany ľudských práv. Výsledkom je, že tieto nešťatné subjekty nie sú priamo zodpovedné za dodržiavanie medzinárodných ľudskoprávných štandardov, vrátane tých, ktoré vyplývajú z kľúčových dohovorov, ako je Dohovor OSN o právach dieťaťa. Zodpovednosť za zabezpečenie ochrany ľudských práv zostáva v plnej miere na uznanom štáte, ktorý nesie právnu povinnosť presadzovať tieto práva na svojom území a v rámci svojej jurisdikcie.

Dohovor OSN o právach dieťaťa ukladá záväzné právne povinnosti štátom, ktoré ho ratifikovali.¹¹ Tieto povinnosti zaväzujú zmluvné strany rešpektovať, chrániť a naplňovať práva detí v rámci svojej jurisdikcie a zabezpečiť, aby práva detí boli dodržiavané v súlade s ustanoveniami dohovoru. V praxi to znamená, že štáty musia podniknúť konkrétne kroky na zabezpečenie plného naplňovania práv zakotvených v UNCRC pre všetky deti pod ich kontrolou bez diskriminácie.

Existuje však zásadné obmedzenie: entity, ktoré UNCRC neratifikovali, nemajú právnu povinnosť dodržiavať jeho ustanovenia. To predstavuje obzvlášť závažný problém v prípade *de facto* štátov, ktoré pre svoj nedostatok formálneho uznania zvyčajne nemôžu byť zmluvnými stranami medzinárodných dohôd, ako je UNCRC. Keďže medzinárodné právo je vo svojej podstate štátocentrické, *de facto* štáty zostávajú mimo konvenčných právnych rámcov na ochranu ľudských práv.

Tento štátocentrický prístup v medzinárodnom práve vytvára výraznú medzeru v ochrane ľudských práv, najmä pre zraniteľné skupiny, ako sú deti žijúce v *de facto* štátoch. Teoreticky zodpovednosť za ochranu ľudských práv v rámci svojho územia, vrátane oblastí kontrolovaných *de facto* autoritami, nesie materský štát – medzinárodne uznaný suverén. V praxi však materský štát často nemá kapacitu presadzovať ochranu ľudských práv v týchto regiónoch, čo vedie k právnemu a praktickému vákuu, v kto-

¹⁰ Ilașcu a ostatní v. Moldavsko a Rusko, EŠLP, č. žiadosti 48787/99

¹¹ Valné zhromaždenie OSN, čl. 2, Dohovor o právach dieťaťa, Zbierka zmlúv OSN, zv. 1577, s. 3, 20. november 1989.

rom práva detí nie sú účinne chránené. V dôsledku toho sú deti žijúce v *de facto* štátoch, napriek univerzálnosti práv zakotvených v UNCRC, často ponechané bez plnej ochrany medzinárodného práva, jednoducho preto, že právne mechanizmy na zabezpečenie ich práv sa na územia, v ktorých žijú, nevzťahujú.

Táto situácia poukazuje na širší problém medzinárodného právneho systému: jeho neschopnosť primerane riešiť práva a ochranu jednotlivcov žijúcich na sporných alebo neuznaných územiach. Vylúčenie *de facto* štátov z medzinárodných právnych povinností vyvoláva otázky, ako môže medzinárodné ľudskoprávne právo evolvovať, aby zabezpečilo, že všetky deti, bez ohľadu na miesto narodenia, budú mať garantovanú ochranu podľa dohovorov, ako je UNCRC. V neprítomnosti medzinárodného právneho uznania zostávajú deti v týchto regiónoch jednými z najzraniteľnejších a najviac prehliadaných, pričom čelia systémovým výzvam pri uplatňovaní svojich základných práv. Hoci medzinárodné ľudskoprávne právo tradične zaväzuje štáty, od *de facto* autorít, ktoré vykonávajú efektívnu správu, sa čoraz viac očakáva, že budú rešpektovať základné povinnosti v oblasti ľudských práv. Spoločný článok 3 Ženevských dohovorov ukladá povinnosti nešťátnym aktérom počas konfliktov, vrátane povinnosti zaobchádzať s osobami humánne a zakazuje mučenie, popravy bez súdu a neludské zaobchádzanie. Okrem toho medzinárodné obyčajové právo, ako je uvedené v štúdiu MHP od Medzinárodného výboru Červeného kríža, posilňuje tieto povinnosti vo vzťahu k nešťátnym aktérom. *De facto* authority, najmä tie, ktoré spravujú systémy vzdelávania, zdravotníctva a spravodlivosti, môžu byť preto považované za povinné zabezpečiť dodržiavanie sociálno-ekonomických práv ako súčasť svojich povinností správy.

2. Monitorovanie práv detí v *de facto* štátoch

Podľa medzinárodného práva sa územia spravované *de facto* štátmi spravidla považujú za súčasť formálnej jurisdikcie materských štátov, ktoré ratifikovali medzinárodné dohovory, ako je Dohovor OSN o právach dieťaťa. Napríklad Turecká republika severného Cypru (TRNC) je formálne pod jurisdikciou Cyperskej republiky (RoC) a Čínska republika (Taiwan) sa považuje za súčasť Čínskej ľudovej republiky (ČĽR). Teoreticky to znamená, že tieto materské štáty nesú zodpovednosť za ochranu práv detí na týchto územiach. Tento právny rámec však nezodpovedá praktickej realite.

V praxi majú materské štáty často len minimálnu alebo žiadnu kontrolu nad *de facto* štátmi, čo im znemožňuje plniť svoje povinnosti vyplývajúce z medzinárodných ľudskoprávných dohovorov, ako je UNCRC. Mechanizmy monitorovania a podávania správ vytvorené medzinárodnými organizáciami sa preto v prípade týchto území stávajú prevažne symbolickými. Keď výbory OSN požadujú od uznaných štátov správy o stave práv

detí na územiach spravovaných *de facto* autoritami, tieto štáty často nie sú schopné poskytnúť relevantné informácie.

Tento nesúlad predstavuje významnú výzvu pre proces monitorovania. Počas spravodajského cyklu sa od uznaných štátov očakáva, že poskytnú podrobné správy o implementácii práv detí na celom svojom území vrátane *de facto* štátov. Tieto štáty však často argumentujú, že nad danými územiami nemajú efektívnu kontrolu, a preto nemôžu získať potrebné údaje ani zabezpečiť dodržiavanie medzinárodných ľudskoprávných záväzkov.¹² Neschopnosť získať relevantné informácie robí proces monitorovania v prípade *de facto* štátov do veľkej miery neúčinným, pretože materské štáty nemôžu byť brané na zodpovednosť za porušovanie práv na územiach, ktoré fakticky nespravujú.

V niektorých prípadoch materský štát tvrdí, že daný *de facto* štát je neoddeliteľnou súčasťou jeho vlastného zvrchovaného územia. Výsledkom je, že sa neposkytujú žiadne oddelené ani konkrétne údaje týkajúce sa *de facto* štátu.¹³ To vytvára významnú medzeru v monitorovaní a zodpovednosti. Napríklad Somálsko považuje Somalilandskú republiku za súčasť svojho územia a Čínska ľudová republika pokladá Taiwan za súčasť svojej jurisdikcie, čo vedie k absencii konkrétnych správ o podmienkach pre deti v týchto *de facto* štátoch.

Keď medzinárodné orgány, ako je Výbor OSN pre práva dieťaťa a ďalšie mechanizmy na ochranu ľudských práv, vyvodzujú zodpovednosť voči uznaným štátom za ochranu práv detí v *de facto* štátoch, tento proces sa stáva problematickým. V prípadoch, ako je Somálsko, ktoré nesie zodpovednosť za dodržiavanie práv detí v Somalilande, sú odporúčania medzinárodných orgánov postavené na právnej fikcii. Tieto odporúčania predpokladajú, že uznaná vláda má kontrolu nad príslušným územím, hoci v skutočnosti nemá žiadnu efektívnu správu ani autoritu nad *de facto* štátom. Výsledkom je, že takéto odporúčania sú často nevykonateľné a nemajú žiadny reálny dopad na zlepšenie životných podmienok detí v týchto územiach.

Prevládajúcim princípom v medzinárodnom práve je, že právna zodpovednosť za porušovanie ľudských práv sa pripisuje politickému subjektu, ktorý vykonáva efektívnu kontrolu nad konkrétnym územím. Tento princíp uznáva, že zodpovednosť má byť viazaná na autoritu, ktorá má skutočnú schopnosť spravovať územie a ovplyvniť ochranu alebo porušo-

¹² Napríklad: Kombinovaná piata a šiesta periodická správa predložená Cyprom podľa článku 44 Dohovoru o právach dieťaťa (CRC/C/CYP/5-6); Záverečné pripomienky k úvodnej správe Gruzínska predloženej podľa článku 12 Opčného protokolu o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii (CRC/C/OPSC/GEO/CO/1).

¹³ Napríklad: Úvodná správa Somálska predložená podľa článku 44 Dohovoru (CRC/C/SOM/1).

vanie ľudských práv v regióne. Avšak v rámci mechanizmov monitorovania ľudských práv OSN sa tento prístup často neuplatňuje efektívne.

Výrazným príkladom tohto nesúladu je situácia týkajúca sa Cyperskej republiky a Tureckej republiky severného Cypru (TRNC). Hoci medzinárodné spoločenstvo v určitej miere akceptuje, že Cyperská republika nemôže monitorovať ani zabezpečiť ochranu práv detí v TRNC – keďže nad týmto územím nevykonáva žiadnu reálnu kontrolu – existuje zásadná medzera v zodpovednosti. Ani vláda TRNC, ktorá prakticky spravuje región, ani Turecko, ktoré je niekedy považované za subjekt s efektívnou kontrolou nad TRNC, nie sú povinné poskytovať informácie o stave práv detí na tomto území. Tento nedostatok správ vytvára významné prázdno v medzinárodnom monitorovaní porušovania ľudských práv v TRNC.

Tento nedostatok nie je výnimočný len pre Cyprus. Väčšina *de facto* vlád, ktoré sú všeobecne uznávané ako subjekty s efektívnou kontrolou nad svojimi územiami, len zriedkavo, ak vôbec, podáva správy orgánom OSN pre ľudské práva. Ich vylúčenie z tohto procesu znamená, že kľúčové informácie o stave ľudských práv – najmä o situácii zraniteľných skupín, ako sú deti – často nie sú zhromažďované ani zverejňované. Tento prístup v podstate obchádza aktérov, ktorí majú najväčší vplyv na ochranu práv v týchto územiach.

Významnou výnimkou z tohto vzorca je Palestína, ktorá napriek svojmu spornému medzinárodnému statusu je uznaná ako zmluvná strana určitých medzinárodných dohôrov a je preto povinná podávať správy orgánom OSN pre ľudské práva. Ostatné *de facto* vlády však nepodliehajú podobným povinnostiam, hoci vykonávajú efektívnu správu nad svojim obyvateľstvom.

V monitorovacích procesoch vedených orgánmi OSN pre ľudské práva vznikajú významné nezhody v tom, ako sa *k de facto* štátom pristupuje, aj v prípadoch s podobnými okolnosťami. Napríklad Výbor pre práva dieťaťa (CRC) žiada Maroko, ktoré vykonáva efektívnu kontrolu, aby poskytlo informácie o situácii „detí žijúcich v Západnej Sahare“.¹⁴ Žiadna podobná požiadavka však nie je adresovaná Turecku ani Cyperskej republike v súvislosti s deťmi žijúcimi v TRNC. Podobne Taiwan nikdy nebol spomenutý vo vyjadreniach ani diskusiách CRC s Čínskou ľudovou republikou (ČĽR), hoci ČĽR príležitostne zmieňuje Taiwan vo svojich vlastných správach.¹⁵

¹⁴ Záverečné pripomienky ku kombinovanej tretej a štvrtej periodickej správe Maroka (CRC/C/MAR/CO/3-4, bod 72)

¹⁵ Napríklad Taiwan je uvedený v správach Číny, ako napríklad v CRC/C/CHN/3-4, bod 10, a v CRC/C/83 9. júla 2005, body 17 a 68.

Naopak, Gruzínsko je žiadané, aby podávalo správy o regiónoch, nad ktorými nemá efektívnu kontrolu, ako sú Abcházsko a Južné Osetsko.¹⁶ V prípade Somalilandskej republiky sa však v diskusiách medzi Somálskom a CRC často predpokladá, že Somálsko má nad regiónom úplnú autoritu,¹⁷ hoci Somaliland funguje nezávisle už celé desaťročia.

Tieto nezrovnalosti poukazujú na širší vzorec nekonzistencie v tom, ako CRC a iné orgány OSN pre ľudské práva pristupujú k ochrane práv detí v *de facto* štátoch. Pri porovnaní najnovšieho monitorovacieho cyklu CRC s predchádzajúcimi sa objavujú ďalšie nekonzistentnosti. Absencia jednotného prístupu k právam detí v *de facto* štátoch prispieva k medzerám v zodpovednosti a ochrane, čím oslabuje univerzálnosť práv detí v medzinárodnom práve. Táto nerovnomernosť odráža výzvy pri vyvažovaní právnych princípov štátnej suverenity a územnej celistvosti s praktickými realitami správy na sporných územiach.

Všeobecne platí, že práva detí v *de facto* štátoch sú na medzinárodnej úrovni takmer úplne nemonitorované. Nie sú podávané žiadne oficiálne vládne správy ani alternatívne tieňové správy, čo vedie k tomu, že porušovanie práv detí zostáva neadresované a páchané beztrestne – nielen *de facto* vládami, ale aj inými aktérmi.

Všetky tieto faktory vytvárajú situáciu, v ktorej sú deti mimoriadne zraniteľné voči zneužívaniu, vykorisťovaniu a zanedbávaniu. Súčasný prístup CRC bohužiaľ umožňuje takéto porušovania tým, že ich efektívne nemonitoruje ani neadresuje, namiesto toho, aby pôsobil preventívne a prispieval k ich ochrane.

3. Odporúčania *de lege ferenda*

V súčasnosti deti žijúce v *de facto* štátoch nemajú rovnakú úroveň ochrany práv ako deti žijúce v medzinárodne uznaných štátoch. Hoci je nepopierateľné, že charakter *de facto* štátov predstavuje viacero výziev, tieto výzvy musia byť prekonané s cieľom zabezpečiť, aby všetky deti, bez ohľadu na okolnosti, mali rovnakú právnu ochranu. Cieľom Výboru OSN pre práva dieťaťa by nemalo byť riešenie politických otázok týkajúcich sa uznania alebo legitimacy *de facto* štátov, ale skôr zabezpečenie, aby žiadne dieťa nezostalo mimo dosahu medzinárodných mechanizmov ochrany ľudských práv. CRC nemusí vyjadrovať názor na to, ktoré vlády sú legítimne alebo ktoré štáty by mali byť uznané podľa medzinárodného práva.

¹⁶ Výbor OSN pre práva dieťaťa. Zoznam otázok predkladaných pred podaním kombinovanej piatej a šiestej periodickej správy Gruzínska (CRC/C/GEO/QPR/5-6, body 23 a 26).

¹⁷ Výbor OSN pre práva dieťaťa. Záverečné pripomienky k úvodnej správe Somálska (CRC/C/SOM/CO/1)

To, čo musí CRC robiť, je poskytovať inkluzívnu ochranu všetkým deťom – v súlade s princípom nediskriminácie a najlepším záujmom dieťaťa.

Navrhované odporúčania sú preto vedené výlučne imperatívom zabezpečiť, aby všetky deti, bez ohľadu na miesto narodenia alebo politické okolnosti, mohli požívať ochranu zakotvenú v medzinárodnom práve. Cieľom nie je uznanie alebo legitimizácia nárokov *de facto* autorít, ale zabránenie tomu, aby deti upadli do právneho vákuu, v ktorom ich práva nie sú chránené.

Deti by nemali byť vylúčené z medzinárodnej ochrany len preto, že žijú na územiach zmietaných politickými konfliktmi alebo spravovaných *de facto* autoritami. Vzhľadom na to, že *de facto* štáty naďalej existujú a mnohé konflikty, ktoré sa ich týkajú, zostávajú nevyriešené, je naliehavo potrebné vypracovať pragmatické riešenia, ktoré zabezpečia inklúziu všetkých detí v systéme medzinárodnej ochrany práv.

Na tento účel možno navrhnúť niekoľko potenciálnych opatrení:

- 1) **Vymenovanie osobitného spravodajcu OSN pre práva detí v *de facto* štátoch.** - Tento krok by zabezpečil zameranie na výzvy, ktorým čelia deti v týchto regiónoch, a vytvoril by samostatný kanál na podávanie správ a advokáciu v ich mene. Tento návrh nadväzuje na existujúcu prax využívania nezávislých mechanizmov na monitorovanie ľudských práv v sporných oblastiach. Vytvorenie takejto pozície by neznamenalo uznanie žiadnej entity ako suverénneho štátu, ale zabezpečilo by systematické zdokumentovanie a riešenie porušovania práv detí v týchto regiónoch.
- 2) **Vypracovanie jednotného a konzistentného prístupu orgánmi OSN pre ľudské práva k zaobchádzaniu s *de facto* štátmi.** - Tento prístup by mal zabezpečiť rovnaké zaobchádzanie s deťmi vo všetkých regiónoch bez ohľadu na medzinárodný štatút ich štátu a zabrániť aktuálnym nezrovnalostiam v tom, ako sú *de facto* štáty monitorované.
- 3) **Zahrnutie *de facto* štátov do monitorovacích a spravodajských mechanizmov OSN pre práva detí.** - To by mohlo byť dosiahnuté pozvaním *de facto* štátov, aby sa stali signatármi Dohovoru OSN o právach dieťaťa, alebo zavedením povinnosti pre uznané štáty, ktoré vykonávajú efektívnu kontrolu nad týmito územiami, zahrnúť do svojich správ konkrétne informácie o situácii detí žijúcich v *de facto* štátoch. Zapojenie neštátnych entít do mechanizmov podávania správ môže byť inšpirované štatútom pozorovateľa, aký má Palestína, ktorá sa zúčastňuje na činnosti zmluvných orgánov bez plného členstva v OSN. Zapojenie *de facto* autorít do procesov podávania správ nenarušuje primárnu zodpovednosť štátov za ochranu ľudských práv. Naopak, dopĺňa povinnosti štátov tým, že zaplňa medzery tam, kde štáty nemajú efektív-

nu kontrolu. V takýchto prípadoch spolupráca s miestnymi autoritami – bez ohľadu na ich formálne uznanie – zabezpečuje, že práva detí nebudú prehliadané kvôli politickým sporom o suverenitu. Na zmierenie obáv o štátnu suverenitu by mechanizmy podávania správ mohli byť obmedzené na humanitárne monitorovanie bez formálneho politického uznania. Nezávislé overovanie správ orgánmi OSN alebo regionálnymi organizáciami by zabezpečilo, že proces zostane nestranný a zameraný výlučne na ochranu detí.

Prijatím týchto opatrení by medzinárodné spoločenstvo urobilo významný krok k tomu, aby všetky deti, bez ohľadu na politické okolnosti, dostali ochranu, na ktorú majú podľa medzinárodného práva nárok. Univerzálnosť práv detí, ako je zakotvená v UNCRC, si vyžaduje, aby medzinárodné spoločenstvo konalo všade tam, kde sú deti ohrozené, bez ohľadu na politické komplikácie. Hoci rešpektovanie štátnej suverenity zostáva kľúčové, nesmie byť na úkor základných práv tých najzraniteľnejších. Tieto opatrenia by umožnili orgánom OSN pre ľudské práva prekonať štátocentrické obmedzenia súčasného systému a zaplatať existujúce medzery v monitorovaní a zodpovednosti za práva detí v *de facto* štátoch.

Záver

Vzťah medzi medzinárodným právom a právami detí v *de facto* štátoch zostáva významnou výzvou, ktorá poukazuje na obmedzenia súčasného štátocentrického systému pri riešení ochrany ľudských práv. Hoci Dohovor OSN o právach dieťaťa zdôrazňuje princíp univerzality, v praxi deti žijúce v *de facto* štátoch upadajú do právneho vákua, v ktorom ich práva nie sú dostatočne chránené ani monitorované. Nesúlad medzi formálnymi právnymi záväzkami a realitou v *de facto* štátoch vedie k nekonzistentnému prístupu a medzerám v zodpovednosti, čo deti vystavuje riziku zneužívania, zanedbávania a vykorisťovania.

Na nápravu tejto situácie musia medzinárodné ľudskoprávne orgány prijať inkluzívnejší prístup, ktorý zohľadňuje špecifické okolnosti *de facto* štátov bez toho, aby boli ohrozené základné práva detí. Vypracovaním jednotných politík, vymenovaním osobitných zástupcov a zapojením *de facto* štátov do monitorovacích mechanizmov sa môže medzinárodné spoločenstvo posunúť k systému, ktorý skutočne odráža univerzálnosť práv detí. Len riešením týchto štrukturálnych výziev môžeme zabezpečiť, aby všetky deti, bez ohľadu na geopolitickú situáciu, dostali ochranu, na ktorú majú podľa medzinárodného práva nárok.

Ako raz pripomenul Kofi Annan: „*Neexistuje posvätejšia dôvera, než tá, ktorú svet vkladá do detí. Neexistuje dôležitejšia povinnosť, než zabezpečiť, aby ich práva boli rešpektované, aby ich blaho bolo chránené, aby*

*ich životy boli oslobodené od strachu a núdze a aby mohli vyrastať v pokoji.*¹⁸ Medzinárodné spoločenstvo má morálnu a právnu povinnosť rozšíriť túto posvätnú dôveru aj na deti žijúce v de facto štátoch. Prostredníctvom cieľených reforiem a konzistentného angažovania môžeme prekonať existujúce medzery a zabezpečiť, že žiadne dieťa nebude pre svoje politické okolnosti opomenuté.

Literatúra

ANNAN, K. (2000). "We the Children" Záverečná správa desaťročného hodnotenia plnenia záväzkov z Svetového summitu o deťoch. Organizácia Spojených národov.

MILANOVIĆ, M. (2011). Extraterritorial application of human rights treaties: Law, principles, and policy. Oxford University Press.

SCHABAS, W. A. (2021). The customary international law of human rights. Oxford University Press.

TALMON, S. (1998). Recognition of Governments in International Law: With Particular Reference to Governments in Exile. Oxford: Clarendon Press.

Ilašču a ostatní v. Moldavsko a Rusko, EŠLP, č. žiadosti 48787/99

Loizidou v. Turecko, EŠLP, č. žiadosti 15318/89

Montevidejský dohovor o právach a povinnostiach štátov, 26. december 1933, 165 L.N.T.S. 19.

Kombinovaná piata a šiesta periodická správa predložená Cyprom podľa článku 44 Dohovoru o právach dieťaťa (CRC/C/CYP/5-6); Záverečné pripomienky k úvodnej správe Gruzínska predloženej podľa článku 12 Opčného protokolu o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii (CRC/C/OPSC/GEO/CO/1).

Právny status Dohovoru o právach dieťaťa, Správa Rady OSN pre ľudské práva (A/HRC/34/45)

Úvodná správa Somálska predložená podľa článku 44 Dohovoru (CRC/C/SOM/1).

Valné zhromaždenie OSN, čl. 2, Dohovor o právach dieťaťa, Zbierka zmlúv OSN, zv. 1577, s. 3, 20. november 1989.

Výbor OSN pre práva dieťaťa. Záverečné pripomienky k úvodnej správe Somálska (CRC/C/SOM/CO/1)

Výbor OSN pre práva dieťaťa. Zoznam otázok predkladaných pred podaním kombinovanej piatej a šiestej periodickej správy Gruzínska (CRC/C/GEO/QPR/5-6, body 23 a 26).

Záverečné pripomienky ku kombinovanej tretej a štvrtej periodickej správe Maroka (CRC/C/MAR/CO/3-4, bod 72)

---

¹⁸ Annan, K. (2000). "We the Children" Záverečná správa desaťročného hodnotenia plnenia záväzkov z Svetového summitu o deťoch. Organizácia Spojených národov.

Kontaktné údaje na autora – email:

doc. PhDr. JUDr. Lilla Garayová, PhD., LL.M.

Ústav medzinárodného práva

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

e-mail: lilla.garayova@paneurouni.com,

ORCID: 0000-0002-7999-4823.

K OTÁZKE URČOVANIA OSOBNÉHO ŠTATÚTU UTEČENCOV¹

DETERMINATION OF THE PERSONAL STATUS OF REFUGEES

Mgr. Bc. Martin Bulla, PhD.

Abstrakt:

Príspevok sa zaoberá otázkou kolízneho určenia osobného štatútu utečencov a ďalších kategórií recipientov medzinárodnej ochrany, so zameraním na interpretáciu a aplikáciu článku 12 Ženevského dohovoru o utečencoch v podmienkach Slovenskej republiky. Príspevok analyzuje kľúčové hraničné určovatele „bydlisko“ a „pobyt“, poukazuje na aplikačné problémy a nedostatky v oficiálnom slovenskom preklade dohovoru. Súčasťou predkladanej analýzy je aj komparácia so zahraničnými právnymi úpravami a návrhy *de lege ferenda*, vrátane rozšírenia pôsobnosti článku 12 dohovoru na **ďalšie kategórie osôb**. Zároveň príspevok upozorňuje na potrebu harmonizácie kľúčových pojmov a pravidiel, čo by prispelo k vyššej právnej istote a k lepšej ochrane práv utečencov.

Kľúčové slová: osobný štatút, utečenec, medzinárodné právo súkromné, Ženevský dohovor, bydlisko, pobyt

Abstract:

The paper addresses the issue of determination of the personal status of refugees and other categories of recipients of international protection, focusing on the interpretation and application of Article 12 of the Geneva Convention Relating to the Status of Refugees in the context of Slovak law. The paper examines key connecting factors, namely “domicile” and “residence,” highlighting application issues and deficiencies in the official Slovak translation of the Convention. The analysis also includes a comparison with foreign legal frameworks and proposes *de lege ferenda* recommenda-

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci grantového projektu VEGA č. 1/0635/22, pod názvom „Štátne občianstvo vo svetle medzinárodných a európskych právnych princípov a štandardov“.

tions, including extending the scope of Article 12 to additional categories of persons. Furthermore, the paper emphasizes the need for harmonization of key terms and rules, which would enhance legal certainty and improve the protection of refugees' rights.

Key words: personal status, refugee, private international law, Geneva Convention, domicile, residence

Úvod

Otázky týkajúce sa určovania osobného stavu fyzických osôb, ako je spôsobilosť na práva a povinnosti a spôsobilosť na právne úkony, sú citlivou oblasťou, ktorú sa štáty často zdráhajú zveriť inému ako ich vlastnému právnemu poriadku, pokiaľ ide o ich vlastných štátnych príslušníkov. Preto predstavuje osobný štatút fyzických osôb jednou z oblastí, pre ktorú vnútroštátne pramene medzinárodného práva súkromného tradične využívali ako kritérium pre určenie rozhodného práva (hraničný určovateľ) štátnu príslušnosť (*lex patriae*). Hoci štátna príslušnosť je ako hraničný určovateľ už dlhší čas na ústupe a je do značnej miery nahradzovaný prevažne kritériom obvyklého pobytu, mnohé štáty, vrátane Slovenskej republiky, tento hraničný určovateľ zachovávajú a to primárne práve pre otázky súvisiace s osobným stavom fyzických osôb.

Otázky osobného stavu fyzických osôb zároveň zostávajú mimo rámca unifikačných a harmonizačných snáh, ktoré sa najmä od prelomu tisícročí výrazne rozvinuli predovšetkým v rámci priestoru Európskej únie. Medzi hlavné dôvody patrí, že mnohé štáty sa stále odmietajú vzdať hraničného určovateľa štátnej príslušnosti pre túto oblasť, pričom v moderných prameňoch nadnárodnej povahy by sme tento hraničný určovateľ *hľadali len ťažko*.

Napriek tomu však ani oblasť určovania rozhodného práva pre osobný stav fyzických osôb nezostala celkom vylúčená z pôsobnosti medzinárodných dohovorov. Ženevský Dohovor o právnom postavení utečencov² z roku 1951 (*ďalej aj len ako „dohovor“*) síce primárne rieši otázky spadajúce mimo rámca medzinárodného práva súkromného, napriek tomu však obsahuje ustanovenie, ktoré do tohto odvetvia zasahuje. Článok 12 dohovoru totiž zavádza špeciálny hraničný určovateľ pre riešenie otázok súvisiacich s osobným postavením utečencov. Dohovor bol prijatý v roku 1951, kedy bolo všeobecným štandardom vo vnútroštátnych právnych úpravách naprieč zmluvnými štátmi dohovoru viazanie osobného stavu fyzických osôb na hraničný určovateľ štátnej príslušnosti.³ Napriek tomu, resp. skôr práve preto bolo do dohovoru včlenené osobitné ustanovenie, ktoré na-

² Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 319/1996 Z. z.

³ Corneloup, S., Jault-Seseke, F., Verhellen, J., Heiderhoff, B., Honorati, C., Kruger, T., Rupp, C., & van Loon, H. (2017). *Private International Law in a Context of Increasing*

miesto *lex patriae* zavádza ako hraničný určovateľ bydlisko (v anglickom znení domicile).

Predmetom tohto príspevku je analýza článku 12 dohovoru a jeho dopadu na slovenské medzinárodné právo súkromné. Dôraz bude kladený najmä na personálnu a vecnú pôsobnosť tohto ustanovenia a na interpretáciu stanoveného hraničného určovateľa. V kontexte komparácie jazykových verzií dohovoru, ako aj v porovnaní s Dohovorom o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti⁴ príspevok poukáže na nie celkom vhodné znenie slovenského oficiálneho prekladu dohovoru. Po poukázaní na aplikačné problémy, spojené s uplatňovaním tohto ustanovenia, príspevok predstaví niekoľko návrhov *de lege ferenda*.

1. Súvzťažnosti medzi MPS a utečeneckým (migračným) právom

Na prvý pohľad sa môže zdať, že medzinárodné právo súkromné a migračné právo⁵ *súvisia len okrajovo a existujú v podstate vedľa seba, nie spolu. Vzťah týchto dvoch odvetví je však omnoho bližší, nakoľko sú previazané aj vnútorne. Otázky súvisiace s určením osobného stavu fyzickej osoby totiž môžu mať priamy hmotnoprávny dopad na právne postavenie dotyčnej osoby v oblasti migračného práva.*

Napríklad priznanie práv v oblasti zlučovania rodín bude typicky závislé od určenia rodičovstva alebo manželstva, podobne aj na účely dublinských pravidiel pre určenie kompetentného členského štátu zohráva dôležitú úlohu identifikácia rodinných väzieb. Určenie veku fyzickej osoby je kľúčovým faktorom pri určovaní pôsobnosti pravidiel o ochrane maloletých bez sprievodu. Podobne aj pri posúdení nároku na udelenie povolenia na pobyt alebo víz môže zohrávať úlohu posúdenie existencie rodinných väzieb medzi fyzickými osobami.⁶

Vo vyššie uvedených (a mnohých ďalších) prípadoch sa otázky súvisiace s osobným stavom fyzických osôb budú primárne posudzovať na základe predložených dokumentov, ako je rodný list či sobášny list. Je potrebné si uvedomiť, že ide spravidla o tzv. verejné listy, pričom charakter verejnej

---

International Mobility: Challenges and Potential. Study for the European Parliament, Committee on Legal Affairs, str. 34.

⁴ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 206/2001 Z.z.

⁵ Pojem migračné právo je na účely tohto príspevku chápaný v širokom zmysle, ako zahŕňajúci oblasť dobrovoľnej migrácie, tak aj nútenej migrácie (utečenecké/azylové právo).

⁶ Podobne: Corneloup, S., Jault-Seseke, F., Verhellen, J., Heiderhoff, B., Honorati, C., Kruger, T., Rupp, C., & van Loon, H. (2017). *Private International Law in a Context of Increasing International Mobility: Challenges and Potential*. Study for the European Parliament, Committee on Legal Affairs, str. 10 – 11.

listiny má predmetný dokument v princípe len na území štátu, ktorého orgán ho opatril úradnou pečiatkou. Problematika cezhraničných účinkov verejných listín spadá pod oblasť medzinárodného práva súkromného. Verejnej listine možno v zásade priznať účinky verejnej listiny na území iného štátu vtedy, ak prešla procesom vyššieho overenia (superlegalizácia), ktorý je pomerne komplikovaný a pozostáva z troch krokov. V prípade, že oba dotknuté štáty (štát pôvodu listiny ako aj štát, v ktorom sa má zahraničná verejná listina použiť) sú zmluvnými štátmi Haagskeho dohovoru o apostilách,⁷ postačí len jednoduché overenie v jednom kroku formou apostily.⁸ Ak sa štáty dohodnú na vzájomnom zrovnoprávnení svojich vnútroštátnych verejných listín, verejné listiny sú uznávané automaticky, bez potreby akejkoľvek formy overenia.⁹ Pokiaľ ide o obeh verejných listín v rámci Európskej únie, dôležitú úlohu zohráva nariadenie o verejných listinách,¹⁰ ktoré upúšťa od požiadavky overenia, ako aj prekladu vybraných druhov verejných listín (vrátane väčšiny listín osvedčujúcich osobný stav) a ako alternatívu zavádza viacjazyčný formulár, ktorý orgán, vydávajúci verejnú listinu, pripojí k samotnej verejnej listine.

V praxi sa často stáva, že žiadateľ o priznanie migračného statusu buď nemá k dispozícii príslušnú listinu, ktorá osvedčuje jeho osobný stav alebo nemôže zabezpečiť jej (super)legalizáciu. Ak je aj predmetná verejná listina predložená príslušnému orgánu, nezriedka nebude uznaná z iných dôvodov. Z výskumu medzi úradníkmi správnych orgánov v Belgicku a Holandsku vyplynulo, že z 219 respondentov až 148 uviedlo, že odmietli uznať cudzí sobášny list alebo rodný list.¹¹ Len 11 respondentov uviedlo,

⁷ Dohovor o zrušení požiadavky vyššieho overenia zahraničných verejných listín, uzatretý 5. októbra 1961. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 213/2002 Z.z. Dohovor nadobudol pre Slovenskú republiku platnosť 18. februára 2002.

⁸ Je však potrebné mať na pamäti, že verejná listina na účely jej použitia v zahraničí obvykle vyžaduje aj úradný preklad. Úradný preklad, vyhotovený prekladateľom evidovaným v registri Ministerstva spravodlivosti SR a opatrený úradnou pečiatkou, je pritom osobitnou verejnou listinou, ktorá rovnako na účely jej použitia v zahraničí vyžaduje overenie apostilou, prípadne vyššie overenie.

⁹ Takýto režim býva zakotvený v dvojstranných medzištátnych zmluvách, viď. napr. čl. 4 ods. 1 Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o právnej pomoci poskytovanej justičnými orgánmi a úprave niektorých právnych vzťahov v občianskych a trestných veciach so Záverečným protokolom (Praha 29.októbra 1992, publikovaná pod č. 193/1993 Z.z.).

¹⁰ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/1191 zo 6. júla 2016 o podporovaní voľného pohybu občanov prostredníctvom zjednodušenia požiadaviek na predkladanie určitých verejných listín v Európskej únii a o zmene nariadenia (EÚ) č. 1024/2012.

¹¹ Den Haese, S. (2023). *Crossing borders : proving your personal status : interactions between private international law and human rights law*. Boom Uitgevers Den Haag,

že nikdy neodmietli uznanie zahraničnej verejnej listiny, pričom 60 účastníkov prieskumu na túto otázku neodpovedalo.¹² Pokiaľ ide o dôvody neuznania, najčastejším dôvodom bolo chýbajúce (vyššie) overenie verejnej listiny, a to až v 87,2% prípadov a na druhom mieste bol chýbajúci preklad (75%).¹³ Takmer dve tretiny (65,5%) respondentov uviedli ako dôvod odmietnutia pochybnosti o autenticite a/alebo dôveryhodnosti verejnej listiny. Zaujímavé je, že v rámci Holandska bol tento dôvod dokonca na prvom mieste.¹⁴ Medzi ďalšie dôvody pre odmietnutie uznania zahraničnej verejnej listiny patrili výhrada verejného poriadku (43,9%), vyhotovenie listiny v neznámom jazyku (38,5%), skutočnosť, že listinou sa dosiahol stav, ktorý by v krajine uznania (BE/NL) nebolo možné dosiahnuť (32,4%), obchádzanie práva (24,3%) a napokon „iné“ dôvody (9,5%).¹⁵

V prípade, že nie je k dispozícii použiteľná verejná listina, bude potrebné otázky osobného stavu fyzickej osoby posúdiť nanovo. To je opäť otázka pre medzinárodné právo súkromné, ktorého kolízne normy určujú, vnútroštátne právo ktorého štátu bude potrebné na tieto otázky aplikovať. Ako už bolo uvedené, tradične kolízne normy určujú ako rozhodné právo pre otázky osobného stavu fyzických osôb právny poriadok krajiny, ktorého je osoba štátnym príslušníkom (*lex patriae*).

2. Pramene právnej úpravy a ich (ne)kompatibilita

Hoci názov odvetvia môže naznačovať opak, medzinárodné právo súkromné je vo svojej podstate odvetvím vnútroštátneho práva. Základným prameňom slovenského medzinárodného práva súkromného je tak zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v platnom znení (ďalej len „ZMPS“). Ako už bolo naznačené, tento zákon stanovuje v §3 ods. 1 ako základný hraničný určovateľ pre otázky spojené s osobným stavom fyzických osôb štátnu príslušnosť (*lex patriae*). Toto ustanovenie je považované za *lex generalis*, pričom ZMPS následne obsahuje niekoľko osobitných ustanovení napr. pokiaľ ide o testamentárnu spôsobilosť (§18 ods. 1) alebo spôsobilosť na uzatvorenie manželstva (§19). Aj v osobitných ustanoveniach však až na drobné výnimky (napr. §26a ZMPS) zostáva zachovaný východiskový hraničný určovateľ *lex patriae*.

---

str. 205.

¹² Tamtiež, str. 205.

¹³ Den Haese, S. (2023). *Crossing borders : proving your personal status : interactions between private international law and human rights law*. Boom Uitgevers Den Haag, str. 206.

¹⁴ Tamtiež, str. 207.

¹⁵ Den Haese, S. (2023). *Crossing borders : proving your personal status : interactions between private international law and human rights law*. Boom Uitgevers Den Haag, str. 206.

Okrem vnútroštátnych prameňov sa v dôsledku snáh o unifikáciu či aspoň harmonizáciu medzinárodného práva súkromného možno stretnúť aj s prameňmi medzinárodného práva súkromného európskej alebo medzinárodnej povahy. Z dôvodov naznačených vyššie zostali zatiaľ otázky osobného stavu fyzických osôb vylúčené z unifikačných procesov na úrovni práva Európskej únie. Rovnako sa len zriedka stretáme s medzinárodným dohovorom, ktorý by sa dotýkal tejto oblasti. Výnimkou sú bilaterálne medzištátne zmluvy, ktoré majú na rozdiel od multilaterálnych dohovorov široko vymedzenú vecnú pôsobnosť.

Vo vzťahu k otázkam určovania osobného stavu žiadateľov o medzinárodnú ochranu sú relevantné dva medzinárodné dohovory: Dohovor o právnom postavení utečencov¹⁶ (*ďalej len „Dohovor o utečencoch“*) a Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti¹⁷ (*ďalej len „Dohovor o apolitoch“*). Oba zmienené dohovory obsahujú kolíznú normu pre osobný stav fyzických osôb, spadajúcich pod personálnu pôsobnosť príslušného nástroja. Ide teda o ustanovenie, ktoré stanovuje špeciálny hraničný určovateľ pre určenie osobného stavu fyzických osôb.

Ženevský dohovor v článku 12 ods. 1 stanovuje: „Osobné postavenie utečenca sa riadi zákonmi štátu jeho pôvodu alebo, ak ho nemá, zákonmi štátu jeho pobytu.“

Slovenské znenie, používajúce ako hraničný určovateľ pojem právo „štátu pôvodu“, pôsobí na prvý pohľad zvlášťne. V prvom rade ide o termín, ktorý nie je terminológii slovenského medzinárodného práva súkromného vlastný. S tým súvisia ťažkosti spojené s jeho interpretáciou. Otázky o správnosti prekladu primárneho hraničného určovateľa *v tomto ustanovení vyvoláva aj ďalšie znenie tohto ustanovenia, ktoré hovorí, že ak „štát pôvodu“ utečenec nemá, použije sa ako hraničný určovateľ pobyt utečenca*. Naznačuje to rigidný, užší výklad pojmu pôvod, odlišný od jeho gramatického významu.

V tejto súvislosti je užitočné pozrieť sa na iné jazykové verzie tohto ustanovenia. Slovenčine najbližšie je pochopiteľne česká verzia, ktorá znie nasledovne: *„Osobní postavení uprchlíka se řídí zákony země jeho původu, pobytu, nebo, nemá-li je, zákony země, ve které se nachází.“* Z porovnania so slovenským znením je zřejmé, že zatiaľ čo slovenská verzia uvádza ako východiskový hraničný určovateľ právo krajiny pôvodu a ako alternatívny určovateľ pobyt utečenca, česká verzia uvádza ako základný určovateľ súčasne pôvod, ale aj pobyt utečenca a ako alternatívny hraničný určovateľ uvádza krajinu, v ktorej sa nachádza. Autentickým znením dohovoru sú anglická a francúzska jazyková verzia, ktoré sa zhodujú v použitej ter-

¹⁶ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 319/1996 Z.z.

¹⁷ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 206/2001 Z.z.

minológii aj v tom, že neuvádzajú pri primárnom hraničnom ukazovateli žiadne alternatívy a sú formulované jednoznačne. Anglické znenie: „*The personal status of a refugee shall be governed by the law of the country of his domicile or, if he has no domicile, by the law of the country of his residence.*“ Francúzske znenie: „*Le statut personnel de tout réfugié sera régi par la loi du pays de son domicile ou, à défaut de domicile, par la loi du pays de sa résidence.*“

Veľmi zaujímavo v tomto kontexte vyznieva porovnanie s ustanovením čl. 12 ods. 1 Dohovoru o apolitoch, ktorý rovnako ako čl. 12 ods. 1 Dohovoru o utečencoch obsahuje kolíznu normu pre určovanie osobného stavu fyzických osôb, v tomto prípade osôb bez štátnej príslušnosti (viď. tabuľka č. 1). Zatiaľ čo anglické a francúzske znenia oboch ustanovení sú úplne totožné, slovenské a české verzie sa výrazne líšia nielen medzi sebou navzájom, ale dokonca aj v rámci toho istého jazyka.

	Dohovor o utečencoch čl. 12 ods. 1	Dohovor o apolitoch čl. 12 ods. 1
Slovenské znenie	<i>Osobné postavenie utečenca sa riadi zákonmi štátu jeho pôvodu alebo, ak ho nemá, zákonmi štátu jeho pobytu.</i>	<i>Osobné postavenie osoby bez štátnej príslušnosti upravujú právne predpisy platné v krajine jej domovského práva alebo v prípade, že nemá domovské právo, právne predpisy krajiny jej pobytu.</i>
České znenie	<i>Osobní postavení uprchlíka se řídí zákony země jeho původu, pobytu, nebo, nemá-li je, zákony země, ve které se nachází.</i>	<i>Osobní status osoby bez státní příslušnosti se řídí právem země, ve které má bydliště nebo, nemá-li žádné bydliště, právem země jejího trvalého pobytu.</i>
Anglické znenie	<i>The personal status of a refugee shall be governed by the law of the country of his domicile or, if he has no domicile, by the law of the country of his residence.</i>	<i>The personal status of a stateless person shall be governed by the law of the country of his domicile or, if he has no domicile, by the law of the country of his residence.</i>
Francúzske znenie	<i>Le statut personnel de tout réfugié sera régi par la loi du pays de son domicile ou, à défaut de domicile, par la loi du pays de sa résidence.</i>	<i>Le statut personnel de tout apatride sera régi par la loi du pays de son domicile ou, à défaut de domicile, par la loi du pays de sa résidence.</i>

Tabuľka č. 1 (zdroj: autor)

Vychádzajúc z významu pojmov použitých vo francúzskom a anglickom znení dohovorov a zároveň v snahe použiť terminológiu vlastnú slovenskému medzinárodnému právu súkromnému, je možné navrhnúť ako optimálne slovenské znenie „bydlisko“ pre primárny hraničný určovateľ (domicile) a „pobyt“ ako alternatívny ukazovateľ (residence). Tento návrh vychádza primárne z významu oboch pojmov vo francúzskom medzinárodnom práve súkromnom,¹⁸ ako aj zo zaužívaného spôsobu prekladu oboch pojmov v moderných kodifikáciách. Kľúčový predpis medzinárodného práva súkromného Európskej únie, nariadenie Brusel I bis,¹⁹ používa napríklad ako kritérium všeobecnej právomoci (čl. 4, 62, 63) pojem, ktorý anglické znenie uvádza ako „*domicile*“, francúzske ako „*un domicile*“, české znenie „*bydliště*“ a napokon slovenské znenie ako „*bydlisko*“.

Na ozrejenie terminológie slovenského medzinárodného práva súkromného je vhodné poukázať aj na znenie ďalších ustanovení ZMPS. Hoci neobsahuje úpravu týkajúcu sa špeciálne utečencov, má však ustanovenie, ktoré sa týka osôb bez štátnej príslušnosti (apoliti). Podľa §33 ods. 3 ZMPS: „*Na toho, kto v rozhodujúcom čase nie je príslušníkom žiadneho štátu alebo štátnu príslušnosť ktorého nemožno určiť alebo nemožno zistiť, ktorú príslušnosť nadobudol naposledy, je potrebné hľadiť, ako by bol príslušníkom toho štátu, na území ktorého mal v rozhodujúcom čase bydlisko, a ak to nemožno zistiť, na území ktorého mal pobyt. Ak nemožno ani to zistiť, treba postupovať, ako by išlo o slovenského občana.*“ Toto ustanovenie teda používa pojmy „*domicile*“ a „*residence*“, uvádzané v Dohovore o apolitoch tak, ako by sa mali správne uvádzať v slovenčine, čiže bydlisko a pobyt.

3. Problémy, spojené s aplikáciou článku 12 Dohovoru o utečencoch

Okrem otázky terminológie a správnosti prekladu kľúčových hraničných určovateľov vyvstávajú v súvislosti s aplikáciou článku 12 Dohovoru o utečencoch aj mnohé ďalšie otázky. Medzi tie kľúčové, ktorým bude ďalej venovaná pozornosť, patrí vzťah dohovoru ako takého k vnútroštátnemu právu (v našom prípade k ZMPS), ďalej otázka, či je aplikácia čl. 12 obligatórna alebo fakultatívna, personálna (osobná) a vecná pôsobnosť tohto ustanovenia, ako aj výklad hraničných ukazovateľov.

¹⁸ Rovnako aj v ďalších jazykoch, napr. v holandskom znení je pojem domicile uvádzaný ako „*woonplaats*“ (=bydlisko) a residence ako „*verblijf*“ (=pobyt): „*De persoonlijke staat van een vluchteling wordt beheerst bij de wet van het land van zijn woonplaats, of indien hij geen woonplaats heeft, van het land van zijn verblijf.*“

¹⁹ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1215/2012 z 12. decembra 2012 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach (prepracované znenie).

Pokiaľ ide o prvú otázku, teda vzťah ZMPS a Dohovoru o utečencoch, jednoznačnú odpoveď na ňu dáva samotný ZMPS. V §2 ZMPS totiž uvádza: „Ustanovenia tohto zákona sa použijú, len pokiaľ neustanovuje nič iné medzinárodná zmluva, ktorou je Slovenská republika viazaná alebo zákon vydaný na vykonanie medzinárodnej zmluvy.“ Zákon teda bez akýchkoľvek pochyb stanovuje prednosť špeciálnej úpravy, zakotvanej v dohovore, pred ustanoveniami samotného ZMPS.

Ďalej sa možno v literatúre stretnúť s otázkou, či je aplikácia čl. 12 Dohovoru o utečencoch obligatórna alebo nie. Niektorí autori argumentujú v prospech flexibilného prístupu, ktorý by umožnil výber z niekoľkých rozhodných práv.²⁰ Takýto prístup by nebol v zásade neobvyklý, viď napr. ustanovenie §15 ZMPS alebo čl. 7 nariadenia Rím II, kde je výslovne zakotvený výber medzi dvoma hraničnými ukazovateľmi. Menej obvyklým by bolo zavedenie takejto možnosti čisto na základe výkladu, pri absencii výslovného zákonného ustanovenia, ani v tomto prípade by však nešlo o bezprecedentnú situáciu. Vo vzťahu k pravidlám medzinárodnej právomoci súdov vo veciach mimozmluvných záväzkov takúto možnosť zaviedol Súdny dvor EÚ svojimi rozhodnutiami vo veci *Mines de potasse d'Alsace*, pokiaľ ide o aplikáciu ustanovenia súčasného čl. 7 bod 2 nariadenia Brusel I bis.²¹ Hlavným argumentom zástancov tohto prístupu je znenie článku 5 Dohovoru o utečencoch, podľa ktorého: „V tomto dohovore nič nesmie poškodzovať akékoľvek práva a výsady udelené utečencom zmluvnými štátmi nezávisle od tohto dohovoru.“ Z toho sa vyvodzuje záver, že článok 12 nemožno vykladať a aplikovať spôsobom, ktorý by bol utečencom na ujmu a bránil by v použití iných kolíznych noriem, ktoré by pre nich vyzneli priaznivejšie.²² Alternatívnym hraničným určovateľom by v takom prípade bola spravidla štátna príslušnosť ako východiskové kritérium vnútroštátnych úprav.

²⁰ Carlier, J.-Y. (2007) *Droit d'asile et des réfugiés : de la protection aux droits*. In : *Collected Courses of the Hague Academy of International Law*, Brill, Nijhoff, vol. 332, 2008, str. 314; Chetail, V. (2014) *Les relations entre droit international privé et droit international des réfugiés: histoire d'une bre've rencontre*. *Journal de droit international* 2, str. 469. Cit podľa: Verhellen, J. (2017). „Cross-Border Portability of Refugees' Personal Status.“ *Journal of Refugee Studies* 31(4), str. 436.

²¹ Rozsudok Európskeho súdneho dvora č. 21/76 zo dňa 30. novembra 1976 vo veci *Handelskwekerij G. J. Bier BV vs. Mines de potasse d'Alsace SA*.

²² Dikovska, I. (2024). *Personal Status of War-Related Migrants. What Is Relevant to Determine the Applicable Law?* *Access to Justice in Eastern Europe* 7(1), str. 18. Podobne tiež: Chetail, V. (2014) *Les relations entre droit international privé et droit international des réfugiés*. *Journal de droit international* 2, str. 469. Cit podľa: Corneloup, S., Jault-Seske, F., Verhellen, J., Heiderhoff, B., Honorati, C., Kruger, T., Rupp, C., & van Loon, H. (2017). *Private International Law in a Context of Increasing International Mobility: Challenges and Potential*. Str. 38.

Keďže v čase prijatia dohovoru bola štátna príslušnosť štandardným hraničným ukazovateľom osobného štatútu fyzických osôb, je zrejmé, že zavedením osobitnej úpravy dohovor sledoval cieľ vyhnúť sa situácii, kedy by sa osobný stav utečenca posudzoval podľa práva krajiny, na ktorú sa táto osoba nemôže spoľahnúť pokiaľ ide o jej ochranu. To je logické, pretože po priznaní statusu utečenca sa výrazne oslabuje vzťah tejto osoby s krajinou pôvodu, navyše na rozdiel od štandardného migranta sa nemôže spoľahnúť na spoluprácu s úradmi daného štátu a už vôbec nie na ich ochranu.

Viaceré krajiny, napríklad Švédsko, si však voči článku 12 dohovoru uplatnili výhradu a naďalej aplikujú aj vo vzťahu k utečencom štandardný hraničný určovateľ zakotvený v ich vnútroštátnej úprave, ktorým je spravidla štátna príslušnosť. Prof. Bogdan poukazuje na to, že samotná skutočnosť, že osoba je v opozícii voči režimu svojej krajiny a čelí kvôli tomu perzekúcii, automaticky neznamená, že je nevhodné podriaďiť veci jej osobného stavu právu danej krajiny.²³ Príslušná úprava totiž bola vytvorená pre všeobecné použitie a nie je namierená voči osobe utečenca.²⁴ Navyše aplikácia cudzieho práva na otázky osobného stavu môže byť podľa Bogdana problematická vo vzťahu k utečencom, pochádzajúcim z výrazne odlišného kultúrneho alebo religiózneho prostredia ako je krajina, ktorá im poskytla útočisko.²⁵ *Tí totiž práve z kultúrnych alebo náboženských dôvodov môžu mať záujem na aplikácii práva ich pôvodnej vlasti.*

Ďalej je potrebné vziať do úvahy, že utečenci sa nachádzajú v mimoriadne zložitej a zraniteľnej situácii. Typickou črtou moderného medzinárodného práva súkromného je pritom práve dôraz na ochranu slabších a zraniteľnejších účastníkov právnych vzťahov (zamestnanci, spotrebiteľia a pod.), ktorá sa typicky prejavuje tým, že takáto osoba má možnosť si vybrať z viacerých možností pokiaľ ide o založenie právomoci súdu ako aj určenie rozhodného práva.

Z vyššie uvedených dôvodov je potrebné sa prikloniť k záveru, že aplikácia článku 12 by nemala byť obligatórna. Takýto záver nepochybne nie je bez problémov a otvára ďalšie otázky. Tou najpálčivejšou je otázka, v koho rukách má byť výber medzi hraničnými určovateľmi. Skutočnosť, či by osoba vnímala aplikáciu určitého právneho poriadku (a v ňom zakotvených kultúrnych a spoločenských zvyklostí) na otázky svojho osobného stavu ako poškodenie svojich práv (viď znenie článku 5 dohovoru), môže najlepšie posúdiť samotná osoba, o ktorej osobný stav ide. Výber hraničného určovateľa by mal byť preto primárne v rukách príslušnej fyzickej osoby

²³ Bogdan, M. (2006). Refugees in Swedish Private International Law. In J. Grimheden & R. Ring (Eds.), *Human Rights Law: From Dissemination to Application: Essays in Honour of Göran Melander*. Brill | Nijhoff, str. 319

²⁴ *Ibidem*, str. 319.

²⁵ *Ibidem*, str. 319.

(utečenca). Riešenie, umožňujúce fyzickej osobe výber rozhodného práva vo vzťahu k otázkam jej osobného stavu nepredstavuje nówum, možno sa s ním stretnúť napríklad v súvislosti s kolíznou úpravou mena fyzickej osoby v českom práve.²⁶

Konečné slovo však napokon musí mať príslušný orgán (v konečnej inštancii súd), ktorý môže prípadné excesy korigovať prostredníctvom štandardných ochranných/korekčných mechanizmov medzinárodného práva súkromného (predovšetkým výhrada verejného poriadku).

4. Vecná pôsobnosť článku 12: čo znamená „osobné postavenie“

Pre vymedzenie vecnej pôsobnosti článku 12 je kľúčová interpretáciu pojmu „osobné postavenie“, ktorý používa slovenská verzia dohovoru. Opäť ide o nie celkom štandardný termín v rámci slovenského medzinárodného práva súkromného. Anglické znenie používa pojem „personal status“, čomu v slovenskej právnej terminológii zodpovedá osobný štatút (prípadne osobný stav).

V teórii medzinárodného práva súkromného sa vyvinuli dva základné prístupy k vymedzeniu rozsahu osobného štatútu fyzických osôb. Prvým je tzv. úzky model, ktorý vychádza z francúzskej doktríny, a druhým je široký model, reprezentovaný talianskou školou medzinárodného práva súkromného.

Úzky (francúzsky) model vymedzuje osobný štatút reštriktívne a zahŕňa dve základné kategórie právnych skutočností a vzťahov. Do prvej kategórie patrí osobný stav jednotlivca, ktorý zahŕňa také atribúty ako narodenie, smrť, meno a priezvisko osoby, jej manželský stav, plnoletosť, pohlavie či právne skutočnosti súvisiace s vyhlásením osoby za mŕtvu. Druhou kategóriou je právna spôsobilosť fyzickej osoby, ktorá v sebe subsumuje jednak spôsobilosť na práva (právnu subjektivitu) a jednak spôsobilosť na právne úkony.²⁷

Široký (taliansky) model pristupuje k vymedzeniu osobného štatútu extenzívnejšie. Popri vyššie uvedených aspektoch zahŕňa aj rodinné vzťahy v širšom kontexte. Sem možno zaradiť otázky rodičovstva, rozvodu, ochranných opatrení vo vzťahu k deťom a dospelým osobám, ako aj osobné a majetkové dôsledky manželstva. Špecifickou oblasťou, ktorú tento model zahŕňa

²⁶ Podľa §29 ods. 3 zákona č. 91/2012 Sb. ze dne 25. ledna 2012 o mezinárodním právu soukromém: „Úprava jména fyzické osoby se řídí právním řádem státu, jehož je občánem. Tato osoba se však může dovolat použití právního řádu státu, na jehož území má obvyklý pobyt.“

²⁷ Calvo Caravaca, A. L. (ed), Carrascosa González, J. (ed), Marino, S., Cebrián Salvat, M.A. & Martínez, I. L. (2022). *European Private International Law* (1 ed.). Comares., str. 74 – 75.

do osobného štatútu, je aj dedenie, a to tak v rovine testamentárneho, ako aj zákonného dedenia.²⁸

Je zrejmé, že slovenská náuka medzinárodného práva procesného vychádza z užšieho vymedzenia osobného štatútu fyzickej osoby. V kontexte článku 12 dohovoru sa však objavuje napríklad aj interpretácia, podľa ktorej všetky vnútroštátne kolízne normy, používajúce ako hraničný určovateľ štátnu príslušnosť, je potrebné považovať za spadajúce pod oblasť „osobného postavenia“ (resp. osobného štatútu) pre účely použitia tohto ustanovenia.²⁹

5. Personálna pôsobnosť článku 12: kto je „utečenec“?

Personálna pôsobnosť článku 12 dohovoru je viazaná na osoby, ktoré spĺňajú definíciu utečenca podľa článku 1 dohovoru, teda na jednotlivcov nachádzajúcich sa mimo krajiny svojej štátnej príslušnosti (alebo v prípade osoby bez štátnej príslušnosti mimo krajiny obvyklého pobytu), ktorí sa nemôžu alebo nechcú vrátiť kvôli odôvodnenému strachu z prenasledovania.³⁰ Z úzkeho výkladu tohto ustanovenia vyplýva záver, že článok 12 sa vzťahuje len na osoby, ktorým už bol priznaný štatút utečenca.

V praxi však vznikajú otázky ohľadom aplikácie článku 12 vo vzťahu k ďalším kategóriám osôb, ktoré sa tiež môžu nachádzať v nútenom vysídlení alebo byť chránené inými právnymi mechanizmami, ale nespádajú priamo pod definíciu utečenca v zmysle článku 1 dohovoru. Tieto kategórie zahŕňajú:

- a) Osoby, ktorým bola poskytnutá doplnková ochrana³¹

Doplnková ochrana je poskytovaná jednotlivcom, ktorí nespĺňajú kritériá na priznanie štatútu utečenca, ale ktorých návrat do krajiny pôvodu

²⁸ *Ibidem*, str. 73 – 74.

²⁹ Corneloup, S., Jault-Seseke, F., Verhellen, J., Heiderhoff, B., Honorati, C., Kruger, T., Rupp, C., & van Loon, H. (2017). *Private International Law in a Context of Increasing International Mobility: Challenges and Potential*. (PE 583.157), str. 36.

³⁰ Podľa článku 1(A)(2) dohovoru je utečenec definovaný ako osoba, ktorá sa nachádza mimo krajiny svojej štátnej príslušnosti alebo v prípade osoby bez štátnej príslušnosti mimo krajiny svojho obvyklého pobytu v dôsledku odôvodneného strachu z prenasledovania z dôvodu rasy, náboženstva, národnosti, príslušnosti k určitej sociálnej skupine alebo politického presvedčenia a nie je schopná alebo z dôvodu tohto strachu nechce požívať ochranu tejto krajiny. Táto definícia bola ďalej rozšírená *Protokolom týkajúcim sa právneho postavenia utečencov z roku 1967*, ktorý odstránil geografické a časové obmedzenia pôvodného znenia dohovoru, čím sa jeho ustanovenia rozšírili na osoby postihnuté prenasledovaním po roku 1951 a mimo európskeho regiónu.

³¹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/95/EÚ z 13. decembra 2011 o normách pre oprávnenie štátnych príslušníkov tretej krajiny alebo osôb bez štátneho občianstva mať postavenie medzinárodnej ochrany, o jednotnom postavení utečencov alebo osôb oprávnených na doplnkovú ochranu a o obsahu poskytovanej ochrany (tzv. kvalifikačná smernica).

by ich vystavil vážnemu riziku (napr. mučeniu alebo neľudskému zaobchádzaniu). Tieto osoby síce požívajú ochranu na základe medzinárodného práva, avšak z hľadiska článku 12 dohovoru sa na ne explicitne nevzťahuje *pôsobnosť tohto ustanovenia*.

b) Osoby, ktorým bolo poskytnuté dočasné útočisko³²

Táto kategória sa vzťahuje na jednotlivcov, ktorí boli presídlení v dôsledku náhlych udalostí, ako sú vojnové konflikty alebo prírodné katastrofy. Hoci dočasné útočisko predstavuje dôležitú formu humanitárnej ochrany, osoby v tejto kategórii nezískávajú štatút utečenca v zmysle článku 1 dohovoru a ich právny štatút je často upravený vnútroštátnymi predpismi.

c) *Žiadatelia o medzinárodnú ochranu*

Kým žiadatelia čakajú na rozhodnutie o svojom štatúte, ich právne postavenie zostáva nejednoznačné. Aj keď môžu byť nakoniec uznaní za utečencov, otázkou zostáva, do akej miery sa na nich už počas tohto procesu vzťahuje článok 12 dohovoru.

d) Osoby, ktorým bola poskytnutá ochrana na základe vnútroštátnych predpisov

V niektorých krajinách existujú špecifické formy ochrany, ako napríklad politický azyl, ktoré nie sú priamo naviazané na definíciu utečenca podľa dohovoru. Tieto osoby často čelia právnej neistote ohľadom rozsahu ich práv, keďže ich štatút nezodpovedá kritériám článku 1 Dohovoru.

Kľúčovou je v tejto súvislosti otázka určenia kompetentného orgánu na posúdenie štatútu utečenca pre potreby aplikácie článku 12 dohovoru. Je potrebné vychádzať z rozhodnutia vydaného v rámci konania o udelení azylu alebo je orgán rozhodujúci o otázke osobného stavu oprávnený túto otázku posúdiť nezávisle? Diskusia o tejto otázke prebieha najmä v nemeckom akademickom prostredí. Prevažujúcim sa javí byť názor, podľa ktorého je kladné rozhodnutie orgánu príslušného pre azylové konanie záväzná aj pre potreby aplikácie článku 12 dohovoru.³³ Na druhej strane však v prípade negatívneho rozhodnutia azylového orgánu alebo ak azylové konanie ešte nebolo ukončené, mal by orgán rozhodujúci o osobnom stave sám nezávisle posúdiť, či príslušná osoba spĺňa kritériá definície utečenca.³⁴

³² Smernica Rady 2001/55/ES o minimálnych štandardoch na poskytovanie dočasnej ochrany v prípade hromadného prílevu vysídlených osôb.

³³ Mankowski, P. (2017). Die Reaktion des Internationalen Privatrechts auf neue Erscheinungsformen der Migration. *IPRax*, 37(1), str. 41; Thorn, K. In: Palandt, O. Bürgerliches Gesetzbuch. 76th ed. Munich 2017, annex to Art. 5 EGBGB no. 22. Cit podľa: Corneloup, S., Jault-Seseke, F., Verhellen, J., Heiderhoff, B., Honorati, C., Kruger, T., Rupp, C., & van Loon, H. (2017). *Private International Law in a Context of Increasing International Mobility: Challenges and Potential*. (PE 583.157), str. 35.

³⁴ Mankowski, P. (2017). Die Reaktion des Internationalen Privatrechts auf neue Erscheinungsformen der Migration. *IPRax*, 37(1), str. 45, 47; Baetge, D., *Gewöhnlicher Aufenthalt und Personalstatut von Flüchtlingen*, StAZ 2016, 290; Von Hein, J. In:

Vnútroštátne predpisy európskych štátov namiesto úpravy otázky ktorý orgán má byť kompetentný pre posúdenie statusu utečenca pre potreby medzinárodného práva súkromného majú skôr tendenciu výslovne rozširovať aplikáciu hraničného určovateľa zakotveného v článku 12 dohovoru aj na ďalšie kategórie osôb, ako sú napríklad osoby, ktorým je poskytnutá ochrana podľa vnútroštátnych predpisov (Francúzsko), osoby, ktorých vzťahy s domovským štátom sú prerušené z podobne závažných dôvodov (Rakúsko) alebo osoby, ktorým bolo udelené povolenie na dlhodobý pobyt alebo na pobyt na neurčitý čas (Holandsko).³⁵

Z nášho pohľadu je zaujímavá najmä úprava v rekodifikovanom českom zákone o medzinárodnom práve súkromnom (ďalej len ČZMPS).³⁶ Podľa §28 ods. 4 ČZMPS:

„Je-li někdo žadatelem o udělení mezinárodní ochrany, azylantem nebo požívá doplňkové ochrany nebo je bezdomovcem podle jiného právního předpisu nebo mezinárodní smlouvy, řídí se jeho osobní postavení podle ustanovení mezinárodních smluv upravujících právní postavení uprchlíků a právní postavení osob bez státní příslušnosti.“

Český zákon výslovne rozširuje aplikáciu hraničného určovateľa v článku 12 dohovoru aj na žiadateľov o udelenie medzinárodnej ochrany a držiteľov doplnkovej ochrany. Je však potrebné dodať, že nová česká právna úprava už upustila od výlučného využívania hraničného určovateľa *lex patriae* pre otázky osobného stavu fyzických osôb.

6. Výklad hraničných určovateľov

Okrem správnej terminológie, resp. správneho prekladu kľúčových pojmov, je dôležitou otázkou aj ich interpretácia. Pokiaľ ide o otázku výkladu hraničných určovateľov v článku 12 (*domicile/residence*), kardinálnou otázkou je, či sa majú vykladať podľa vnútroštátneho práva alebo autonómne, teda jednotným spôsobom vo všetkých zmluvných štátoch dohovoru. Samotný dohovor definície týchto pojmov neobsahuje. Nakoľko však ide o štandardné hraničné určovatele, vnútroštátne právne poriadky jednotlivých zmluvných štátov s ich definovaním a výkladom v zásade nemajú problém. Problematická však môže byť aplikácia týchto určovateľov

---

Münchener Kommentar zum BGB, vol. 10, Munich 6th ed. 2015, annex II to Art. 5 EGBGB no. 72. Cit podľa: Corneloup, S., Jault-Seseke, F., Verhellen, J., Heiderhoff, B., Honorati, C., Kruger, T., Rupp, C., & van Loon, H. (2017). *Private International Law in a Context of Increasing International Mobility: Challenges and Potential*. (PE 583.157), str. 35.

³⁵ Corneloup, S., Jault-Seseke, F., Verhellen, J., Heiderhoff, B., Honorati, C., Kruger, T., Rupp, C., & van Loon, H. (2017). *Private International Law in a Context of Increasing International Mobility: Challenges and Potential*. (PE 583.157), str. 34 – 35.

³⁶ Zákon č. 91/2012 Sb. ze dne 25. ledna 2012 o medzinárodnom práve súkromnom.

na utečencov, keďže štandardné vnútroštátne definície spravidla zahŕňajú aj vôľový prvok.

V slovenskom súkromnom práve je bydlisko (*domicile*) chápané ako miesto, kde sa osoba fakticky zdržiava s úmyslom zdržiavať sa tam trvalo. Pojem pobyt (*residence*) je vykladaný ako miesto, kde sa osoba zdržiava. V oboch prípadoch ide o faktické pojmy, ktoré je potrebné odlíšiť od pojmov správneho práva ako je trvalý pobyt alebo prechodný pobyt, ktoré majú evidenčný charakter. Osoba s trvalým pobytom v určitom meste sa môže reálne dlhodobo zdržiavať na úplne inom mieste, pokojne aj v zahraničí.

Aj slovenská definícia pojmu bydlisko (*domicile*) teda zahŕňa vôľovú zložku - trvalý a stabilný úmysel usadiť sa na mieste, kde sa osoba fakticky zdržiava. Podobne je tomu aj v mnohých ďalších zmluvných štátoch dohovoru. Ideálnym riešením by bola autonómna interpretácia hraničných určovateľov v článku 12 dohovoru. Jej zavedenie by si vyžadovalo úpravu znenia dohovoru, prípadne prijatie ďalšieho protokolu, pričom ide o náročné a zdĺhavé procesy. Viaceré štáty sa preto (zatiaľ) vybrali cestou osobitnej (vnútroštátne autonómnej) interpretácie štandardných hraničných určovateľov pre potreby aplikácie článku 12 dohovoru. V Nemecku³⁷ či Belgicku³⁸ je tak pojem *domicile* (bydlisko) pre účely dohovoru vnímaný ekvivalentne k pojmu obvyklý pobyt, zatiaľ čo pojem pobyt (*residence*) je chápaný ako tzv. jednoduchý pobyt.³⁹ Vo Francúzsku azylový úrad pri aplikácii článku 12 dohovoru nerozlišuje medzi pojmi bydlisko, pobyt a obvyklý pobyt a používa len kritérium pobytu.⁴⁰

V slovenských podmienkach by vzhľadom na vôľový prvok v definícii pojmu bydlisko tiež mohlo dochádzať k situáciám, kedy by určenie bydliska utečenca nebolo možné. Pri krajine pôvodu (štátnej príslušnosti) by absentoval faktický prvok (fyzické zdržiavanie sa v danej krajine) a vo vzťahu ku Slovensku by mohol (ale nemusí to tak byť vždy) absentovať vôľový prvok (*animus manendi*), t.j. úmysel usadiť sa na Slovensku natrvalo. Takúto situáciu však rieši samotný článok 12 dohovoru zavedením alternatívneho hraničného určovateľa, ktorým je pobyt (*residence*). V prípade kritéria pobytu jeho interpretácia v slovenskom súkromnom práve

³⁷ Mankowski, P. (2017). Die Reaktion des Internationalen Privatrechts auf neue Erscheinungsformen der Migration. *IPRax*, 37(1), str. 41.

³⁸ Článok 3 ods 3 belgického Kódexu medzinárodného práva súkromného (zákon zo 16. júla 2004).

³⁹ Corneloup, S., Jault-Seseke, F., Verhellen, J., Heiderhoff, B., Honorati, C., Kruger, T., Rupp, C., & van Loon, H. (2017). *Private International Law in a Context of Increasing International Mobility: Challenges and Potential*. (PE 583.157), str. 37.

⁴⁰ *Ibidem*, str. 37.

považuje za rozhodujúci faktický prvok – teda miesto, kde sa osoba reálne, fyzicky zdržiava.

7. Úvahy de lege ferenda (Záver)

Predmetom tohto príspevku bola analýza problematiky určovania osobného štatútu žiadateľov o medzinárodnú ochranu v kontexte aplikácie článku 12 Ženevského dohovoru o utečencoch v podmienkach Slovenskej republiky. Táto problematika predstavuje významný styčný bod medzi medzinárodným právom súkromným a utečeneckým (azylovým) právom a vzhľadom na súčasný vývoj v oblasti nútenej migrácie je vysoko aktuálna.

V rámci identifikácie a prehľadu základných prameňov príspevok poukázal na potrebu presnejšieho prekladu primárneho hraničného určovateľa v slovenskom znení článku 12 ods. 1 Ženevského dohovoru o utečencoch. Namiesto pojmu „*état pôvodu*“ sa navrhuje termín bydlisko, nakoľko tento pojem korešponduje s autentickým znením dohovoru v anglickom (*domicile*) aj francúzskom (*domicile*) jazyku a ide o štandardný hraničný určovateľ v *medzinárodnom práve súkromnom*. Správny preklad nie je len otázkou terminológie, ale zásadným krokom pre konzistentnú interpretáciu príslušného ustanovenia v súlade s medzinárodným a európskym právom.

Príspevok ďalej poukázal na kľúčové aplikačné problémy, súvisiace s článkom 12 dohovoru. Ide najmä o vymedzenie personálnej a vecnej pôsobnosti tohto ustanovenia, výklad hraničných určovateľov a *posúdenie otázky, či je aplikácia tohto ustanovenia obligatórna alebo fakultatívna*.

Pokiaľ ide o spôsob aplikácie článku 12 ods. 1 dohovoru a jeho vzťah k vnútroštátnym kolíznym pravidlám, je potrebné sa prikloniť k výkladu, ktorý smeruje k fakultatívnej aplikácii tohto ustanovenia, pričom osoba, o ktorej osobný stav sa jedná, by mala mať možnosť výberu z hraničných ukazovateľov ponúkaných vnútroštátnym právom a predmetným ustanovením dohovoru.

Vo vzťahu k personálnej pôsobnosti článku 12 dohovoru by bolo vhodné, aby sa slovenský zákonodarca inšpiroval príkladmi zo zahraničia, najmä z Českej republiky. Špeciálne hraničné ukazovatele, zakotvené v článku 12 dohovoru, by sa mali aplikovať nielen vo vzťahu k utečencom, ale ich pôsobnosť by mala byť explicitne rozšírená aj na osoby, ktorým bola poskytnutá doplnková ochrana alebo dočasné útočisko. Pozícia takýchto osôb sa od utečencov líši len málo a uplatňovanie rozličných hraničných ukazovateľom voči týmto kategóriám osôb je len ťažko zdôvodniteľné. Na zváženie je rozšírenie pôsobnosti osobitných pravidiel aj na žiadateľov o medzinárodnú ochranu. Česká republika sa rozhodla ísť touto cestou. Možno však vzniesť protiargument, že migračný status žiadateľov o me-

dzinárrodnú ochranu ešte nie je s určitosťou determinovaný a existuje pravdepodobnosť, že im žiadny typ ochrany poskytnutý nebude a preto je vhodnejšie ich osobný stav posudzovať podľa práva krajiny ich štátnej príslušnosti. Ak by sa však určitá otázka spojená s osobným stavom tejto osoby posúdila podľa jej *lex patriae a následne by jej bola poskytnutá medzinárodná ochrana, došlo by k zmene rozhodného práva, čo by v praxi mohlo vyvolať nepriaznivé následky a problémy. Pre tieto prípady bolo do znenia dohovoru zapracované ustanovenie o ochrane nadobudnutých práv.*

Podľa článku 12 ods. 2 dohovoru: „*Práva, ktoré utečenec nadobudol skôr a ktoré sa vzťahujú na osobné postavenie, osobitne práva týkajúce sa manželstva, zmluvný štát rešpektuje, ak je to nevyhnutné, za predpokladu, že to zodpovedá formalitám požadovaným zákonmi tohto štátu, a to aj v prípade, keď sa mu nepriznalo postavenie utečenca.*” Toto ustanovenie má zásadný význam pre ochranu práv utečencov, najmä pokiaľ ide o ich právny štát a právne vzťahy nadobudnuté pred udelením štatútu utečenca. Má za cieľ poskytnúť utečencom právnu istotu a kontinuitu ich osobného štatútu napriek tomu, že opustili svoju krajinu pôvodu. Zavedením garancie ochrany práv nadobudnutých podľa právneho poriadku určeného na základe iného hraničného určovateľa (a iného právneho poriadku) sa predchádza právnej neistote a sporom, ktoré by mohli vyplývať z rozdielov medzi právnymi systémami. Zároveň zaručuje právnu kontinuitu, čo znamená, že osobný štatút utečencov a právne vzťahy nadobudnuté podľa predchádzajúceho právneho poriadku sú stále platné, pokiaľ neodporujú verejnému poriadku štátu, ktorý im poskytol ochranu. Navyše toto ustanovenie zabraňuje tomu, aby sa utečenci dostali do právneho vákuu, v ktorom by mohli stratiť práva nadobudnuté podľa právnych systémov ich štátnej príslušnosti alebo predchádzajúcich bydlísk (*domicile*) či pobytov (*residence*). Bolo by preto vhodné, aby bolo obdobné ustanovenie výslovne zavedené aj do slovenského medzinárodného práva súkromného, a to najmä v prípade, ak by žiadatelia o medzinárodnú ochranu zostali naďalej mimo rámca aplikácie článku 12 ods. 1 dohovoru.

Mnohé problémy a otázky, súvisiace s aplikáciou článku 12 dohovoru, by bolo možné vyriešiť prostredníctvom medzinárodnej či európskej unifikácie alebo harmonizácie. Fragmentácia pravidiel medzi jednotlivými štátmi spôsobuje, že článok 12 dohovoru sa uplatňuje naprieč zmluvnými štátmi nejednotným spôsobom, čo vedie k právnej neistote a sťažuje utečencom a žiadateľom o ochranu prístup k spravodlivosti. O unifikácii a harmonizácii nie je potrebné uvažovať v maximalistických, hmotnoprávných dimenziách, výrazné zlepšenie by prinieslo už len zavedenie autonómneho výkladu kľúčových pojmov prostredníctvom jednotných definícií. V prvom rade by malo ísť o jednotný výklad hraničných určovateľov (prípadne rovno nahradenie primárneho hraničného určovateľa za

kritérium obvyklého pobytu). Rovnako vhodné by však bolo aj jednotné vymedzenie vecnej pôsobnosti článku 12 dohovoru, teda autonómne stanovenie obsahu pojmu “osobné postavenie” pre potreby aplikácie článku 12 dohovoru.

Literatúra:

CALVO CARAVACA, A. L. (ed), CARRASCOSA GONZÁLEZ, J. (ed), MARINO, S., CEBRIÁN SALVAT, M.A. & MARTÍNEZ, I. L. (2022). *European Private International Law* (1 ed.). Comares.

BOGDAN, M. (2006). Refugees in Swedish Private International Law. In J. Grimheden & R. Ring (Eds.), *Human Rights Law: From Dissemination to Application: Essays in Honour of Göran Melander* (pp. 311–320). Brill | Nijhoff. <https://doi.org/https://doi.org/10.1163/ej.9789004151819.i-396>

CORNELOUP, S., JAULT-SESEKE, F., VERHELLEN, J., HEIDERHOFF, B., HONORATI, C., KRUGER, T., RUPP, C., & VAN LOON, H. (2017). *Private International Law in a Context of Increasing International Mobility: Challenges and Potential*. (PE 583.157). Retrieved from <https://op.europa.eu/publication-detail/-/publication/843e5651-57be-11e7-a5ca-01aa75ed71a1>

DEN HAESE, S. (2023). *Crossing borders : proving your personal status : interactions between private international law and human rights law*. Boom Uitgevers Den Haag. <https://public.ebookcentral.proquest.com/choice/PublicFullRecord.aspx?p=30611210>

DEN HAESE, S., & VERHELLEN, J. (2024). Personal status across borders. Family reunification procedures meet private international law. In E. Desmet, M. Belloni, D. Vanheule, J. Verhellen, & A. E. Güdük (Eds.), *Family Reunification in Europe: Exposing Inequalities*. (1 ed.). Routledge. <https://doi.org/https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.4324/9781003503217>

DIKOVSKA, I. (2024). Personal Status of War-Related Migrants. What Is Relevant to Determine the Applicable Law? *Access to Justice in Eastern Europe*, 7(1), 10 - 25. <https://doi.org/https://doi.org/10.33327/AJEE-18-7.1-a000113>

MANKOWSKI, P. (2017). Die Reaktion des Internationalen Privatrechts auf neue Erscheinungsformen der Migration. *IPRax*, 37(1), 40-49.

UN Economic and Social Council, U. A. H. C. o. R. a. S. P. (1949). *A Study of Statelessness*. <https://www.refworld.org/legal/leghist/ahcrsp/1949/en/40644>

VERHELLEN, J. (2017). Cross-Border Portability of Refugees’ Personal Status. *Journal of Refugee Studies*, 31(4), 427-443. <https://doi.org/10.1093/jrs/fex026>

Kontaktné údaje na autora – email:

Mgr. Bc. Martin Bulla, PhD.

Katedra obchodného práva, európskeho práva a daňového práva

Sekcia medzinárodného práva súkromného

Právnická fakulta, University of Groningen

e-mail: m.a.s.bulla@rug.nl

ORCID ID: 0000-0002-2575-6512

Postavenie osôb bez štátnej príslušnosti

Trnava 2024

Vydala: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Zostavila: doc. JUDr. Dagmar Lantajová, PhD.

Počet strán: 118

Sadzba: Michal Mojžiš, Grafit 3

ISBN 978-80-568-0712-5